

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



NIETZSCHE'DE İNSAN VE EĞİTİM

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof.Dr. Hüseyin Subhi ERDEM

Hazırlayan

Seyfettin İLİTER

MALATYA 2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

NİETZSCHE'DE İNSAN VE EĞİTİM

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Seyfettin İLİTER

Danışman
PROF.DR. Hüseyin Subhi ERDEM

Malatya, 2022

ONUR SÖZÜ

Prof.Dr. Hüseyin Subhi ERDEM'in danışmalığında doktora tezi olarak hazırladığım "Nietzsche'de İnsan ve Eğitim" başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ilkelerine uyarak tarafımda yapıldığını onaylarım.

Seyfettin İLİTER



ÖNSÖZ

Eğitim konusunun Nietzsche'nin düşünce dünyasında iki açıdan öneme haiz olduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilki sıradan bir eğitim anlayışının aksine, antik kültür ve sanatın başarısının günümüzde de mümkün bir eğitim modeli içerisinde kendini güncellemesi, ikincisi ise eğitimin insanın kendisini çağın yozlaştırıcı kültürü, eğitimi, ilişkileri ve bireyselliği karşısında nasıl konumlandıracağı meselesidir. Nietzsche, yaşamı boyunca antik kültür ve sanatla yakından ilgilenmiş ve eğitim düşüncesini antik dünyayla kurmuş olduğu bu ilişki sayesinde oluşturmuştur. Zira eğitimin temel parametrelerinden olan, değişim, dönüşüm ve inşa etmenin filozofun hayatında ne denli etkiye sahip olduğunu bilhassa kendi hayatında görmek mümkündür. Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu* adlı eserinde Antik Yunan'a önemli ölçüde göndermeler yaparak, medeniyetin hakiki insanlar ortaya çıkarabildiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda insanın *Decadence* (çürümeye) yüz tutmuş bir toplumda, kültürde insan ancak dekadans değerleri ters yüz edip, onların yerine yeni değerler ikamesiyle bir şahsiyete ve ahlaka sahip olabileceğini ifade etmiştir. Kuşkusuz bütün bu durumların gerçekleşmesinin en önemli sacayağını eğitim oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Nietzsche, Üstinsan'dan değersizleşen bir çağda karşı eyleme geçerek mevcut çürümüş değerleri ortadan kaldırmasını talep etmekte ve bu değerlerin yerine yeni değerler ortaya koymasını arzu etmektedir. Kuşkusuz yeni bir değer üretme imkânı Üstinsan yoluyla ancak sağlanabilecektir. Böyle bir Üstinsan ancak belirli bir eğitim sürecinden geçtikten sonra ortaya çıkabilir. Dolayısıyla Nietzsche, ideal/yetkin insan ve onu mümkün kılacak eğitim arasındaki ilişkiyi önemsemiş ve felsefi anlayışının önemli bir parçası haline getirmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Nietzsche'nin felsefesinde eğitim ve ideal-İnsan arasındaki ilişki irdelenmiş; filozofun düşünce dünyasını daha iyi tanımak ve akabinde onu eğitimle ilişkilendirmeyi sağlayacak temel görüşlerine değinilmiştir. İkinci bölümde, Nietzsche'nin insana dair tanımlamaları ele alınarak Üstinsana geçiş süreci izah edilmiştir. Üçüncü bölümde eğitimin Üstinsan açısından önemi vurgulanmıştır. Sonuç kısmında ise Nietzsche'nin felsefi görüşleri, insan merkezli eleştirel bir zeminde ele alınarak, onun eğitimle olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Nietzsche'nin eserlerinin İngilizce çevirilerinin yanında, Türkçe çevirileri de dikkate alınmıştır. Örneğin İngilizce Thus Spake Zarathustra adlı eseri, Türkçede farklı çevirmenler tarafından ayrı baskılar halinde yayımlanmış ve bu farklı baskılara dayalı atıflar metinde değerlendirildiği için dipnotlardaki aynı eserin farklı çevirmen ve baskıları dikkate

alınarak dipnotlarda bu farklılıklar gösterilmiştir. Bu çalışmada yer yer İngilizce Nietzsche çeviri metinleri ve aynı eserin farklı Türkçe çevirilerine atıftan dolayı bu farklılıklar metinde belirtilmiştir. Bu farklılıktan dolayı dipnot gösteriminde İngilizce eserlerin simgeleri de (Örneğin Will to Power = WP; vb tarzında ifade edilmiştir.

Bu çalışma boyunca, maddi ve manevi katkılarını eksik etmeyen danışman hocam, Prof. Dr. Hüseyin Subhi ERDEM'e şükranlarımı sunmak istiyorum. Aynı zamanda çalışmanın yazılma sürecinde yüreklendirici ve yapıcı eleştirileri ve önerileriyle destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Emin ÇELEBİ ve Prof. Dr. Gökhan TUNCEL'e teşekkür ederim.



ÖZET

Bu çalışma, Batı felsefe geleneğini karşısına alıp, kendine özgü eleştirel üslup geliştiren Nietzsche'nin eğitime ve insana nasıl baktığını açıklamayı amaçlamaktadır. Nietzsche, eserlerinde kültür, ahlak, insan, varlık gibi kavramlar etrafında düşünür. Bu konulara eğilmesindeki temel saik, esasen insanın yaşamını anlamlandıran tarihsel ve kültürel dayanakların saihliğini sorgulamaktır. Bu bağlamda onun felsefesi, insanın kıymeti, yaşamdaki işlevi, insani donanımları sağlayan itkisel ve kültürel kazanımların mahiyeti ve buna dair anlamlandırmada, insanın ne'liği ve nasıl'lığı hakkındaki değerlendirmeyi de içeren temel perspektifi öne çıkarmaktadır. Nietzsche'ye göre, insan, yeryüzünde yaşadığı sürece mutlak surette gücü arzular ve ona ulaşmaya çalışır. Dolayısıyla yaşam, insanın yapıp eylemelerine dayalı değer ürettiği ve bununla kıymet kazanan bir alana göndermede bulunmaktadır. Nietzsche'ye göre, batı düşünce geleneğinde Platonculuk ve Hristiyanlık insanı varoluşsal çabadan uzaklaştıran ve onu hayata karşı yabancılaştıran bir işlev yüklenmişlerdir. Onlar en temelde insan zihnine ve acıya odaklanarak insanın yaşam içerisindeki dinamiğini alaşağı etmeye girişmişlerdir. Hristiyanlık ve Platonculuk tarafından teşvik edilen bu türden bir yaşam ise hayatın dinamizmini, arzu ve tutkuları, insanın hayat içerisindeki mücadele azmini görmezden gelmektedir. Nietzsche açısından insanı pasivize eden, onu hayatın gerçekliğinden uzak tutan ve onun bir şahsiyet olarak ortaya çıkmasına engel olan bu kadim öğretilerin ters yüz edilerek yeni bir değerler bütününe ortaya konulması gerekmektedir. Nietzsche'nin yeni bir değer ortaya koyma girişiminde en üst seviyede rol model kıldığı Üstinsan (Übermensch) onun ideal insan tiplemesinde varmak istediği nihai hedefi oluşturur. Kuşkusuz böylesi bir karakter kendiliğinden ortaya çıkmamaktadır. Böyle bir karakterin ortaya çıkması Nietzsche'nin eleştiri ve düşünceleriyle betimlediği özgün bir eğitim sürecinden sonra mümkün olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Nietzsche'nin düşüncesinde eğitimin iki temel amaca hizmet ettiği iddia edilebilir. Bunlardan birincisi olan amaç sıradan eğitim anlayışlarına ait olan, insanı tek tiplendiren, sürüleştiren, yaşama yeni bir şey katmayan, hayatın kalitesini düşüren eğitimin benimsediği amaçtır. Bu eğitim modelleri insanın bütünlüğünü serdetmekten uzak, tümüyle yaşamsal aktivite üretecek yönlerini es geçip körelten eğitim modelleridir. Nietzsche bu yüzden sıradan eğitim anlayışının oluşturduğu insan tipini, yetkinlikten uzak, *Sürü İnsan*'ı olarak görür. İkinci eğitim modeli ise, kültür ve ideal kültürün ikliminde gelişen ve serpilen modeldir. Bu model onun eğitimde asıl amaç olarak ortaya koyduğu ideal insan tipinin

yetişmesini sağlayan eğitimidir. Bahsi geçen eğitim modeli insanı kültür varlığı olarak gören, ona bütün varoluşsal çaba ve kendini gerçekleştirme olanağını serdetmeyi sağlayan ve insanı sadece teknik yöne ilişkin kabiliyetiyle değil, aynı zamanda onu sanat, estetik, bilim, edebiyat, tarih, felsefe, vd. yönleriyle de aktif kılacak çok yönlü bir insan yetiştirme projesidir. Nietzsche'nin kültür nosyonunda düşündüğü ereve, kültürün tarihselliği içinde en ideal forma ulaştığı Antik Yunan felsefe ve sanatının icra edildiği zaman dilimidir. Nietzsche Antik Yunan'ın insan eğitimindeki başarısını modern zamana uyarlayarak ona muadil ve kendince ideal, olması gereken bir eğitim düşüncesi oluşturur. Buna göre onun eğitim hakkındaki fikirlerinde ortaya çıkan mahiyet itibariyle birbirinden farklı olan sürü insanını sağlayan eğitim modeli ile kültür varlığı olan insanı modelleyen eğitim sistemini karşılaştırıp bu iki modelin kritiğini yapar. Nietzsche'nin eğitim eleştirisi ışığında sunduğu ideal eğitim modellemesiyle eğitilen insan artık bir şahsiyet olarak ortaya çıkabilecek ve dünyayı yeniden farklı bir tanımlamayla ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel eğitim, yaygın ve mesleki eğitim, Sürü İnanı, Hristiyanlık, Güç İstenci, Nihilizm, stinsan, Değerlerin değerlendirilmesi.

ABSTRACT

The study aims at explaining Nietzsche's conception of education and human being, who confronted the Western philosophies in general and developed a unique style of philosophical criticism. In his works, Nietzsche generally focuses on such subjects as culture, morality, human and existence. The main factor in that motivates him into focusing on these issues is the aim of challenging the historical and cultural grounds that give the human life its meaning. In this context, his philosophy highlights the basic perspective, which covers the value of human beings, their function in life, the haecceity of the emotional and cultural contexts that equip human beings with their humane qualities, and in interpreting all these, his perspective covers the evaluation of whatness and howness of the human beings. According to Nietzsche, throughout all his life, man desires the absolute power and aims at acquiring it. Therefore, life refers to a field where people do and act whereby they create value and themselves become valuable. According to Nietzsche, Platonism and Christianity of the western tradition function in a way to distract people from their existential effort and to alienate them from the life itself. By focusing mainly on the human mind and pain, they attempted to overthrow the dynamics of human beings in their lives. The kind of life as endorsed by Christianity and Platonism ignores the dynamism of life, desires and passions, and the determination to struggle in life. For Nietzsche, these ancient teachings, which passivize man, keep him distant from the reality of life and prevent him from emerging with a personality, need to be overthrown and a new set of values needs to be suggested. The Superhuman (Übermensch), which Nietzsche takes as a model at the highest level in his attempt to suggest a new set of values, constitutes the goal that Nietzsche wants to reach by his ideal human type. Undoubtedly, such a character does not emerge spontaneously. The emergence of such a character is possible through an authentic educational process that Nietzsche describes by his criticisms and views. From this point of view, it is possible to claim that education serves for two main purposes in Nietzsche's thought. The first of these purposes belongs to the ordinary conceptions of education, whereby the education standardizes and turns people into herds by adding nothing new to life, and eventually reducing the quality of life. These conceptions of education are far from revealing the integrity of the human being as they are the education models that completely ignore and blind the aspects that produce vital activity. That is why Nietzsche sees the human type of the ordinary conception of education as a herd person who is far from competence. The second education model is the one that develops and flourishes in the climate of culture and the ideal culture. This model is the education that trains the ideal human type, which Nietzsche endorses as the main

output of education. Accordingly, the education model sees human beings in a cultural asset and enables them to pursue all existential efforts and the possibility of self-realization; it is a multi-faceted human development project that makes people active not only with their technical skills, but also with art, aesthetics, science, literature, history, philosophy and as such. The framework that Nietzsche thinks of in the notion of culture is the period whence the ancient Greek philosophy and art were performed, in which culture reached its most ideal form in its historicity. By adapting the success of ancient Greece in human education to modern times, Nietzsche creates a conception of education that is equivalent to that of the Greeks and ideal in his own sense. According to this, he compares the herd people with the Superhuman and the education models that produce them, as they are different from each other in terms of their conceptions of education where one produces the herd while the other treats the human being as cultural beings in essence. The one who are educated via the ideal model of education that Nietzsche specifies in light of his criticisms, will be ready to emerge as persons and will be the people who reveal and establish the world with a different definition.

Key Words: Cultural education, non-formal and vocational education, herd people, Christianity, Will to Power, Nihilism, Superhuman, Evaluation of values.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
1. NİETZSCHE FELSEFESİNDE TEMEL KAVRAMLAR.....	13
1.1. Nietzsche'nin Entelektüel Biyografisi	13
1.2. Decadence	17
1.3. Nihilizm.....	22
1.4. Güç İstenci	30
1.5. Bengi Dönüş	33
1.6. İyinin ve Kötünün Ötesinde	36
2. NİETZSCHE'DE İNSAN.....	40
2.1. Oluş ve Varoluş Açısından İnsan.....	40
2.2. İnsan Tanımlamaları Üzerine Bir Analiz	43
2.3. Sürü İnsanı	47
2.4. Özgür İnsan	51
2.5. Üstinsan.....	53
3. İNSAN VE EĞİTİM.....	56
3.1. Eğitimin Amacı.....	56
3.2. Nietzsche ve Eğitim	66
3.3. İdealist Eğitim Anlayışı ve Nietzsche'nin Eleştirisi	71
3.4. Natüralist Eğitim Anlayışı ve Nietzsche'nin Eleştirisi.....	75
3.5. Yaygın ve Mesleki Eğitim.....	82
3.6. Eğitim ve İktidar İlişkisi.....	85
3.7. Eğitim ve Aristokrasi.....	93
3.8. Bildung	99
3.9. Üstinsan ve Eğitim	108
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	117

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.		:Bakınız
Bs.		:Basım
Çev.		:Çeviri
Ed.		:Editör
Diğ.		:Diğerleri
s.		:Sayfa
ss.		:Sayfa sayısı
vb.		:Ve benzeri
vs.		:Vesaire
A.g.ç:		Adı Geçen Çalışma
WP:	Will To Power	Güç İstenci
AC:	Anti-Christ	Deccal-
BGE:	Beyond Good And Evil	İyinin ve Kötünün Ötesinde
TI:	Twilight of The Idols	Putların Alacakaranlığı
BT:	Birth of Tragedyout of the Spirit of Music.	Tragedinin Doğuşu
EH	Ecce Homo	Kişi Nasıl Kendisi Olur
GS:	The Gay Science	Şen Bilim
HAH:	Human All to Human	İnsan ca Pek İnsan ca
GM:	Geneology of Morals	Ahlakın Soykütüğü
M:	Day Break: The Dawn:	Tan Kızıllığı
UM:	Untimely Meditations	Mevsimsiz Düşünceler
WC:	Wagner Case	Wagner Olayı
WS:	The Wanderer and his Shadow	Gezgin ve Gölgesi
Z:	Thus Spoke Zarathustra	Zerdüş Böyle Buyurdu
p:	Page	Sayfa

GİRİŞ

Eğitim, tarihsel süreçte insan ve diğer canlıların hayatını verimli kılma ve hayatın gerekliliğine uyum sağlamak amacıyla gerçekteştirilmeye çalışılan en temel yaşam pratiğidir. Yaşamın kendisi aslında kuvvetlerin kendi aralarında bir muvazene oluşturmasına dayalı¹ ise, insanın güce/iradeye dayalı güç sarfiyatı da sonuçta bir muvazene ve denge üzere olmalıdır. Bu bağlamda eğitim, temelde, canlıların tutum ve davranışlarında onların anlamlı, olçl hareket etmelerini sağlayan bir etkinlik olarak ifade edilebilir. Canlılar, özelde de insan, hayatın başlangıcından itibaren eğitimle sürekli olarak doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkide bulunmakta ve kendini inşa etme sürecine dâhil etmektedir. Dolayısıyla eğitim, insan için hayatın her anında karşı karşıya kaldığı ve kendini biçimlendirmede önemli etkileri olan yaşam etkinliği olmaktadır.

Eğitim kapsamında insan için üç önemli husus ne çıkar: *Yetiştirme, ğretme* ve *biçimlendirme*. Bu üç konu eğitimin temel basamaklarını oluşturmaktadır. Eğitimin ilk basamağı olan *yetiştirme* ailede başlamaktadır. Çünkü insanın eğitimi öncelikle içinde doğduğu ortamda başlamakta ve eğitimin ilk nüveleri de yine burada kazanılmaktadır. Yetiştirmenin ilk başladığı yer olan aile ortamı, formel bir eğitimden ziyade rol modele dayalı bir eğitimi, ifade etmektedir. Çocukluk yaşlarından itibaren insan, ilk defa aile büyüklerinin tutum ve davranışlarını gözlemleyerek kavrayış ve idrak sahibi olmaya başlamaktadır. Dolayısıyla ocukluk çağında ebeveynin tutum davranış ve çocuğa karşı terbiyevi ilgisinin tesiri oldukça tesirli ve kalıcıdır. Kişiliğin teşekkülünün oluşmaya başladığı çağdan itibaren karakterin oluşmasında etken ve belirleyicidir. Ebeveynin ahlaki, sosyal ve iyiye yönelik her türden eylem ve davranışı çocuğun gözünde yapılması ya da sakınılması gereken eylemler olarak vasıf kazanır. Anne ve baba, iyiye yönelik eylemlerin devamlılığı noktasında sebat edip örnek olursa ocuk da onları rol model olarak aynı eylemleri gerçekteştirmek ve ilerde kendisinden beklenen bireysel ve toplumsal davranışları sergileyen iyi insan, iyi yurttaş kişiliğini kazanacaktır.

¹ İstenç, kuvvetin kuvvetle ilişkisine verilen addır. Güç istenci ne gözünü dikmek ne de almak anlamına gelir. O yaratmak ve vermektir. Güç istenci karmaşık bir yapı içinde mevcut kuvvetlerin ve onların karşılıklı niteliklerinin türediği differansiyel ögedir. Bkz. Thus Spake Zarathustra, III. Of The Three Evils. London J.M. Dent&Sons Ltd, 1950, p.168.

Kişi doğarken masumdur ve doğa da bu masumiyetin tezahürünün ortamıdır. Kişiyi iyilik ve masumiyetten uzaklaştıran dış etkenlerin başında toplum gelir. Rousseau, doğa ve toplum karşıtlığını insanın yetişmesinde iki farklı etken olarak vurgulayan düşünürlerin başında gelir. İnsanın yetişilmesinde iyiliğin ve ondaki istidatların olumlu gelişip, serpilmesi ancak doğayla irtibatlı bir yaşama ortamında gerçekleşecektir. Bunu sağlayan ilk alan aile ortamıdır. Çocuk sağlıklı ve pozitif yaşam pratikleriyle, zihinsel gelişim ve donanımın ilk kazanımlarını ailede edinir. Yaşam pratiklerinden adab-ı muaşeretten olan görgü kuralları, edep ve adab; ahlaki kavrayışlardan merhamet, sevgi, güven, gibi temel insani özellikler aile tarafından çocuğa öğretildiği ve benimsetildiği vakit, çocuk da benzer davranışları sergilemeye başlayacak ve bireyin gelişimine eşlik eden davranışlar yoluyla hem iyi bir eğitimden geçiyor olacak hem de iyi bir şahsiyete dönüşme noktasında önemli adımlar atacaktır.

Eğitimin bir diğer önemli unsuru olan *biçimlendirme* ise dış etkilerin sonucunda kişide istenilen tutum ve davranışları ortaya çıkarma süreci olarak tanımlanabilir. En temelde *biçimlendirme* daha ziyade belirli bir eğitim sistemi, pratiği ve amacı olan dışsal etkilerin önemli bir özelliğidir.² *Biçimlendirme* kişinin kültür ve topluma uyumunu gözetilen bir stratejidir. Toplumun teşekkülünün siyasi ve kültürel bağlamı bireyin o toplumsal yapıyla uyum içinde olmasını özellikle gözetir. İyi vatandaş nosyonuyla gözetilen bu durumun toplumu koruma itkisine dayalı, yönetici sınıfın düzen ve nizamı tesis etme adına bireyi disipline etme ve toplumsal varlığı sürdürme fikrinden neşet ettiği söylenebilir. Bu döngü, muktedirlerin kendi himayeleri altında olmayan bireylerin, önemli ölçüde eğitimle istenilen kişiler haline gelebileceği fikrine bağlıdır. Bu nedenle iktidarlar, bireyi ve toplumu biçimlendirmek noktasında önemli görevler üstelenerek, kendilerine karşı çıkan bireylerden daha ziyade yürürlüğe koydukları yasalara ve ideolojilerine intibak eden vatandaşların eğitim aracılığıyla ortaya çıkmalarını hedeflerler.

Eğitimin üçüncü unsuru olan *öğretme* formel yollarla, eğitim felsefesi, öğretim programları ve kurumları ışığında kişiye temel bazı teorik bilgi ve becerileri sağlamaya yönelik etkinlik olarak ifade edilebilir. Hem yetiştirme hem de biçimlendirme anlayışlarından farklı olarak öğretimle bireylerin daha sistemli bir şekilde ve belirli

² Reboul, Olivier, Eğitim Felsefesi, çev. Işın Gürbüz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.22.

eğitim felsefeleri gözetilerek eğitilmesi hedeflenir. Ayrıca ğretimin okullar, kolejler, niversiteler yoluyla yapılıyor olması ve burada zaman periyodunun, öğretici kişilerin ve bunları yöneten idareci kadroların varlığı, ğretimi hem biçimlendirme hem de yetiştirme anlayışlarından farklı kılmaktadır. Başka bir deyişle öğretimin, profesyonel bir şekilde yapılan eğitim etkinliği olduğu söylenebilir. Öğretim temel olarak bir takım eğitim felsefelerinden bahsetmek mümkündür.

Kökleri bu kadar gerilere giden ve insan için oldukça önemli bir yere sahip olan eğitimin, tarihsel süreç içerisinde farklı siyasi ve toplumsal varlıklarla ele alınmış olması bu faaliyetin gerisinde bulunan, temel bir takım felsefe anlayışlarını irdelemeyi de beraberinde getirmiştir. Buradan hareketle eğitim felsefesi tabiri yeni olmakla birlikte eğitim ve felsefe ilgisinin insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir.³ Geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan eğitim etkinliğini, özellikle konumuzla alakalı olması münasebetiyle, İdealizm, Natüralizm, Pragmatizm gibi felsefelerinin yanında Bildung kavramıyla da ifade edilen kültür temelli eğitimle de değerlendirmek gerekmektedir.

İdealist eğitim anlayışı, genel olarak Platon'un felsefi görüşleri etrafında gelişen ve eğitim açısından en önemli etkinliğin, bireye kadim değerleri, öğretmenin/öğreticinin ya da filozofun tek taraflı olarak aktarılması fikrine dayanmaktadır. Platon'un felsefesinde en önemli unsur olan *θεωρία* (Teorinin Bilgisi) olgulardan hareketle şeyleri birbirleriyle olan evrensel ve ideal ilişkileri içinde kavramının neticesinde ortaya çıkan, kapsayıcı görüştür. Ayrıca teori, bilimsel bir bilgi sistemi bağlamında konusunun bir kısmına ya da tamamına ilişkin olarak sistematik bir şekilde, görüş geliştiren soyut, genel ve açıklayıcı ilke olarak ifade edilebilir.⁴ Başka bir ifadeyle teorinin bilgisi, bilgilerin içerisinde en önemli ve en değerli bilgi olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, Platon'daki ideal tasavvur, eğitim anlayışına da yansımış ve eğitimin temel görevinin genel geçer, değermez ve daha çok teorik bir hüviyete sahip değerlerin aktarılması olduğu ifade edilmiştir. Nietzsche bakımından idealist eğitimle ilişkilendirilecek hususlar, bu eğitimin insanın *Urbmensch* (kmil) olma stratejisiyle alakalıdır. Buna göre insan salt teknik eğitimle sınırlı bir uzman yetiştirme anlayışı yerine ondaki bütün potansiyellerin insanın yetkinliği bağlamında harekete geçirildiği bir eğitimidir. Özellikle insanın tarih,

³ Cevizci, Ahmet; Eğitim Felsefesi, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s.12.

⁴ Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.840.

edebiyat, sanat, estetik, müzik, matematik vb gibi çeşitli alanlarda yeteneklerini geliştirmesi idealist eğitimin genel prensipleri arasındadır. Nietzscheci eğitim anlayışı da bu perspektiften hali değildir.

Eğitimin felsefesinin temel yaklaşımlarından biri olan Natüralizm ise Onaltıncı yüzyılda başlayıp öncesinde İngiliz Aydınlanması evresinde Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke ve David Hume gibi düşünürlerinin yanında Fransız Aydınlanması evresinin Diderot, D'Alembert, Voltaire, Helvetius ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünce adamlarıyla gelişmiştir. Natüralizm, gerçekliğin bütünüyle doğa olduğunu ifade ederek, doğanın bütün her şeyi kapsadığını ve onun, varlığı ve insanı anlamak için başvurulması gereken yegane merkez olduğu düşüncesi üzerine temellenen görüştür. Natüralizm insanı doğa varlığı olarak ele alır. İnsanın doğasını anlamak için metafizik fikirlerden ziyade insanı fizyolojik ve psikolojik yönleriyle ve istidatlarının gelişimi cihetinden değerlendirir. Bu ise insanın biyolojik bir varlık olması ve bedene sahip olması perspektifini ne çıkararak bakışın ncelenmesini sağlar. Buna göre Natüralizm, hakikatin sadece doğal ya da maddi bir karakterde olduğunu ileri sürerek, hayatı ikame eden dünyanın bu temel yapısını ne çıkarıp değerlendirme konusu yapar.⁵ Natüralizmin temelde Batı'da Hristiyan hayat yorumuna bir akslamel olarak neşet ettiği de söylenebilir. Doğayı temel belirleyici kabul eden bu görüş doğanın bütün unsur ve donanımlarının kendi iç işleyişiyle gerçekleştiği ve doğa hakkındaki herhangi bir fikrin bu yapıya dayalı açıklama ve yorumda bulunabileceği kabulünden hareket eder. İnsanlığın hayatı ve varlığı anlama ve açıklamaya yönelik girişimleriyle alakalı üst kültürlerin söylemleri doğanın iç dinamikleri ve yapısının dışında bir yorumlamayı sağlıyorsa bu Nietzsche açısından temel bir perspektif sapmasına işarettir. Bu bağlamda insanlığın karşısına çıkarılan yorum türleri onun söyleminde ana hattan uzaklaşan ve eleştirel üslubuna malzeme sağlayan yaklaşımlardır.

Bu bağlamda Nietzsche, Hristiyanlığın insanla ilgili duygulanım yönünü, öncelikle bireyselliği dikkate almaktan çok, amaç olarak Tanrıya aktarılan ve buradan da bireysel yönü değil toplumsal yönü ne çıkarılan yorumu esas almasını eleştirir.⁶ Duygular, kısmen hayal gücü gibi temel entelektüel işlemlerden dolayı da ortaya çıkar.⁷

⁵ Cevizci, A., Eğitim Felsefesi, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 84.

⁶ Bkz., Nietzsche, D. (M)) (Tankızıllığı): 58; BGE (İyinin ve Kötünün tesinde), 198.

⁷ Nietzsche, D.(M), 11.301.

Bununla birlikte, duygulanım temelinde bireyseldir ve organizmanın bir temel özelliğidir. Örneğin acı ve zevk yoluyla insanın davranışını algılayan belirli psikolojik fikirlerin aksine fizyolojik bir temel var ve bu, asimilasyon, dönüşüm, boşaltımı sağlar. Bedenin içsel çalışmasında belirleyici faktör olarak 'Machtgefühl' [güç hissi] sıklıkla kullanılır.⁸ Güç istenci, duygulanımların ilkel dünyasıdır. Ahlaki yargılar, duygulanımları boşaltmanın yüceltilmiş (yani bir şekilde daha kabul edilebilir olacak şekilde saptırılmış) bir yoludur⁹

Değerlerin yeniden değerlendirilmesi şunları içermelidir: etkilerinin yeniden değerlendirilmesi. Örneğin insan organizmasının şehvet gibi belirli etkilerinin genel sağlık ve büyüme için değerli olarak kullanılması gerekir.¹⁰ (Hınc ve öfkenin ürünü olanlar da dahil olmak üzere diğerleri hıncın yüceltilmesini ve serbest bırakılmasını içerir.¹¹ O sırasıyla algılama, seçme ve reddetmede (tercih etme-tercih etmeme) rol oynar.¹² Bunun yanında akıl, katı bir disiplinle duygulara hâkim olur ve duygu-akıl karşıtlığı giderilerek nesnel bir kavrayış elde edilirse buna binaen tarafsız bilimsel iddialara da yol verir. Yani insani edimlerin arkasında *Güç İstenci* vardır ve belirleyicidir.

Nietzsche'nin düşüncesinde Güç İstenci (Die Dynamik der Wülen zur Macht) kavramı, onun en özgün yanı ve yaklaşımının göstergesidir. Nietzsche'nin Güç İstenci, Eigen'in cam bilye oyunları, Darwin'in evrim-ters evrim kavramları, Michel Serres'in parazitleri ve palimpsestleri, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin makinesel bilinçdışı ve arzu makineleri, Levy –Strauss'un bir kombinasyon matrisi olarak Doğa'sı, hatta belki Derrida'nın göstergeler zinciri ve Freud'un psişik dinamizmi bu yönlendirilmiş otokatalitik (kendi-kendini, düzenleyen) yapılarıdır. Plank'a göre bu yönlendirilmiş şansın otokatalitik yapıları olan Güç İstenci kavramı, ilk defa 19.yy.da Nietzsche tarafından bulunmuştur. Nietzsche'nin varlığa, doğaya, insana dair bütün çözümlerinde bu temel gözden uzak tutulmamalıdır. Güç İstenci kavramıyla Nietzsche Herakleitos'tan bugüne dek ilk modern düşünür ve Platoncu İdealizmin vebasına karşın bizleri aşıl原因an ilk doktor durumundadır.¹³ O halde Nietzsche'nin insan ve eğitim görüşlerinde de Güç

⁸ Nietzsche, D (M), 112

⁹ Bkz. Nietzsche, W (Gezgin ve Gölgesi): 1880.3.51 ve bkz.D (M) (Tankızıllığı) 11.103.

¹⁰ Bkz Nietzsche, M..11.73, Z3.10, BGE: 23; GM: 2.11

¹¹ Bkz. GM (Ahlakın Soykütüğü): 3.12

¹² Nietzsche, BGE: 192, GM: 3.12; BGE:192; GM:3.12

¹³ Plank, William, Nietzsche ve Varlık, çev. Cem Kılıçaslan, Mitra Yayınları, İstanbul, 2012, s. 51.

İstenci'nin işlevine dayalı insan ve hayatı okuma bağlamlarının tezahürüne baktığımızı belirtelim. Bu bağlamda Platoncu İdealizmin onun anlayışında Güç İstencinin otokatalitik yöne uyan yönünü, Naturalizmin yine aynı bağlamda konumunu değerlendirdiğimiz ve bu manada alaka kurduğumuz gözden irak tutulmamalıdır.

Nitekim Plank'a göre, Güç İstencinin otokatalitik¹⁴ karakterinde önemli bir etken olan *Şans* her zaman kendisine bir yön veren, katalitik olarak kendisini meydana getiren ya da değişime uğratan belli parametreler çerçevesinde iş görür. Bu şans ve gereklilik arasındaki ayrımı belirsizleştirir ve şans, gerekliliğin durağanlaşmasının önüne geçer. Şans logos'u yansıtan ve tekno-kapitalist toplumun ve Sokratesçi Yahudi-Hristiyan metafiziğinin siyasi-akılcı değerleri anlamına da gelen bir bilgisayar gibi algoritmik çalışmasının önüne geçen gereklilik örüntüsünde bir kırılmaya yol açar. Bu nedenle bir bütün olarak evren kendisini olası en üst düzeye taşımaz.

Sağlıklı nasıl bir hastaya bakıp, iyileştirme görevi olamayacağı bütün derinliğiyle kavranırsa, ... o zaman bir zorunluluk daha kavranmış olur.; kendileri hasta olan doktorların ve hemşirelerin zorunluluğu, işte şimdi çileci rahibin anlamını kavriyoruz.¹⁵ Çileci rahip inananlarının hastalıklarını, problemlerini kendisi de deneyimlemişse ancak doğru teşhis de bulunabilir ancak yine de rahibin belirlediği bir iyileştirme programı önceden bilinen tayine göre gerçekleştirildiği için Nietzscheci perspektiften güç kuantumlarının akışına dayalı bilinemez olan oluş fikrine aykırıdır. Bu yüzden o güç istencinin ifade ettiği oluş içindeki otokatalitik işleve işaret eder. Yine de böyle bir yeniden değerlendirmenin gerekli bir parçası, duygulanımlar alanı üzerinde bir etkiye sahip olmaktır - ve örneğin, sadece şeylere dair bilinçli veya entelektüel görüşümüzü değiştirmek değil. Başka bir deyişle, bu durum, yeni değerler hissetme şeklimizi değiştirir ¹⁶ve bedene dâhil edilir¹⁷ 11.141)

¹⁴ Yaşam, binlerce reaksiyon içeren yoğun ağlar aracılığı ile gıdaları hücrelere dönüştürür. Yeni yapılan bir araştırma, bu tür ağların yaşamın kökeninde nasıl sıfırdan oluştuğunu ortaya çıkardı. Almanya, Yeni Zelanda ve ABD'den uluslararası araştırma ekipleri, ilkel mikropların metabolik ağlarını inceleyerek genlerden daha yaşlı olan otokatalitik kümeler (kendi kendini güçlendiren birbirine bağlı reaksiyonların toplamı) tespit ettiler. Krş. <https://evrimagaci.org/otokatalitik-kume-teorisi-yasami-mumkun-kilan-metabolik-aglar-evrimsel-surecin-basinda-nasil-olustu-8753>

¹⁵ Nietzsche, GM, III:15.

¹⁶ Nietzsche, DM, 103.

¹⁷ Nietzsche, DM,11.141.

Nietzsche'nin insan hakkında temel değerlendirmesi, yönelimlerinin çeşitliliği ve itkilerinin yönlendiriciliğinin son kertede nasıl bir iradi tercihe dönüşeceği ve bunun insanın hakikatindeki imkânını gözeten yaklaşımdır. İnsanın doğası, onun birbirine zıt gibi duran eğilimlerinin tezahürünü insani bağlamda meşrulaştıran imkânı tartışmaktır. Nitekim, *Zerdüşt*'te “Üç Değişim Üzerine”¹⁸ ve “Üç Kötülük Üzerine”¹⁹ de insani güç yönelimlerinin imkanı ve insanca dağılımının meşruiyeti hakkında örneklemelerle karşılaşırız. İnsanın kendini gerçekleştirmesinin çeşitli itki ve yönelimlere dayalı ve onlar tarafından motive edilen gerçekleştirmeleri sözkonusudur. İnsan doğasının tezahürüyle insanca pek insanca bir tavır içinde olmalı ve bu tavrı onun insaniliğine dair kuşku barındırmamalıdır. İnsani tavrın en ideal formu, “insan canavar (hayvan) ile üst insan arasında gerilmiş bir iptir, uçurumun üstünde bir ip”¹⁹ kabulüne dayalı üst insan cihetine yönelmesidir. O, “üst insanın hayatın anlamı olduğunu” söyler.²⁰ Bunu sağlayacak temel dayanak ise insanın kültür varlığı olması ve kendini gerçekleştirmede Bildung bilgeliğine sahip olma eğilimini tercih etmesidir. Nietzsche insanın hakikati tartışmasında *bildungu* önemli stratejik hedef olarak öne çıkarır.

Bildung terimi, semantiği, Almanca culture terimiyle ifade edilen ve bildung'a muadil kullanılan bir kavramdır. Nietzsche bildung/kültür ile bir halkın kendisi için kurduğu yaşam biçimini kasteder.²¹ Kültür halkın yaşam değerlerini kapsar, bir halkın hem değerlerini hem de bu değerlere göre üreme ve üretmesini sağlayıp kendine özgü bir kimlik ve karakter oluşturmaya neden olur. Kültürel yaşam üreme ve üretmeye dayalı ise; yani inşa edileni zenginleştirme, yeni inşalarda bulunma çabası ise; bu durumda kültürü sabit ve donuk bir yapı olarak görmemek gerekir.

Diğer yönden Nietzsche perspektifinde kültür ile kuvvetlerin irtibatına dayalı hayat anlayışı, hayatın ve insanın yaşamsal aktivitelerini olağan çizgiden uzaklaştıracak, yaşamın bizzat tayin ettiği davranışların yönelimi ve önemini yadsıyacak her tür hayat yorumunu olumsuzlar. Kendi dinamizmi içinde kuvvetlerin karşılıklı irtibatına dayanan bir ontolojik altyapıya bağlı varlık durumunun insana düşen boyutunda canlılık, duyguların, itkilerin, o anda oluşan realitenin bağlamına bağlı bir oluşu mümkün kılan

¹⁸ Nietzsche, Thus Spake Zarathustra, I: ss. 19-21); III: ss.168-171. (Bundan sonra Z ile anılacaktır)

¹⁹ Bkz. Nietzsche, Z, I: 4, s. 7.

²⁰ Nietzsche, Z, I: 6

²¹ Bkz., Douglas Burnham, The Nietzsche Dictionary, Bloomsbury, London, First Public, 2015, s. 87.

yaşamsal faaliyet ve canlı organizmanın yönelimiyle oluşan resim, tekilliklerin çoğaldığı bir mümkün dünyada insanın yerini ve durumunu verir.

O halde kültür bireysellikten toplumsallığa doğru böyle bir zeminde gelişir ve hayat bulur. İmdi, buna binaen Nietzsche için eğitimin bildung yönünü gözden ırak tutmamak ve bildung'u önemli bir eğitim stratejisi ve modeli olarak görmek gerekir. Nietzsche, bu kavramla, eğitim ve kültür arasında sıkı bir bağ olduğunu ifade ederek, eğitimin esasında kültürel açıdan zenginleşmek olduğunu söyler. Aynı zamanda Bildung; (Kültürel Yaklaşım Modeli) :insanlığın, temelde ise öğrencinin; dil, edebiyat, felsefe ve bilim gibi yüksek değerlerle eğitilmesini amaç edinen bir eğitim modeli olarak da ifade edilebilir. Bilgi ve becerinin yanı sıra, nasıl iyi bir insan olunacağını ortaya koyan bir eğitim anlayışı olan Bildung, en temelde her ülkenin kendi kültürel dünyasının kodlarını dikkate alarak, kültürün bütün unsurlarını öğreten ve kültürün gerektirdiği insan ruhunun ortaya çıkmasını amaç edinen asil bir eğitim sistemi olarak da tanımlanabilir. Buradan hareketle, kültür ile eğitimin iç içe geçtiği bu model, insanlara düşünme imkânının zeminini sağlayarak, onlara iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi hayatın temel pratiklerinin nasıl yorumlanması gerektiğini aşılıyarak, varlık, insan ve dünyayla nasıl bir ilişki içerisinde olmaları gerektiğini öğrettikten sonra onlara bir kimlik kazandırma projesi olarak ortaya çıkar.²²

Nietzsche'nin eğitime ilişkin fikirleri düşünüldüğünde, çeşitli bakış açılarına ihtiyaç duyduğumuzu söylemek gerekmektedir. Özellikle onun felsefesinin herhangi bir sisteme dâhil edilemeyişi ve eserlerinin büyük bir kısmının metafor ve aforizma diliyle yazılmış olması, felsefi düşüncelerinin bağlamını ve çözümlemesini güçleştirmektedir. Buna bağlı onun metinlerinde serimlenen tartışma dili ve konularının temeli insan üzerine olduğu için, söyleminin konu edindiği tartışma alanları felsefi, edebi ve eğitim perspektifinden değerlendirmeye açıktır.

Nietzsche eğitimin temel amacını insanın kültür varlığı olduğu fikriyle irtibatlandırıp, onun gelişmesi ve yetkinleşmesini buna bağlı bir model içinde düşünür. Buna göre insan bütün istidatlarının gelişip serpildiği bir eğitim modeli içinde yetiştirilmeli ve kişilik kazanmalıdır. İnsanın doğasını dikkate alarak kişiliğinin gelişimi dünyayla barışık ve dünyada yetkinlik kazanan bir süreç olacaktır. Bu süreç onun

²² Aydoğan, İsmail, Kültür Temelli Eğitim, Harf Yayınları, Ankara, 2016, s. 15.

yaşamının her safhasında olgunluk ve kemalata yönelmeyi bir yol haritası olarak gerekli kılacaktır. Bu bağlamda Nietzsche'nin eğitim anlayışında çeşitli felsefi izm'lerin kişiyi baskın bir ciheti dikkate alarak değerlendirmeleri yerine onun bütün yönlerini gelişme ve yetkinleşme bağlamında değerlendirmeye alan bakış olarak belirginleşecektir. Bu sebepten ötürü Nietzsche'nin felsefi bakışı, yaşam felsefesi olarak adlandırılan, doğa, kültür, maddi gerçeklik, hayatın kişide yarara yönelik tezahürü, vb hususları içeren bir kavramsallaştırmağa dayanır. Esasen Bildung nosyonuyla ifade edilen insanın doğal, entelektüel, sanatkâr yönünün hem doğabilimleri hem de beşeri bilimler bağlamında tezahürünü içeren bir eğitim modeli, Nietzsche'nin eğitimle tartıştığı felsefi ufku ihsas ettirir.

Nietzsche'nin felsefi düşüncelerinde Bildung'la ifade edilen kültürün inşasında tarihsel süreçte ideal ve olması gerekeni ıskalayan iki temel unsurun katı bir eleştirisini görürüz. Bunlar batı kültürünü olması gerekenin dışında bir rotaya yönlendirmiş olan Platonculuk ve Hristiyanlıktır. Onun felsefesi, temelde bu iki önemli kuruma karşı yeniden bir söylem ve eylem bütünlüğü geliştirip yeni bir bakış tarzı oluşturur. İdealist eğitim anlayışının Platon'a kadar geri götürülebileceği dikkate alındığında, onun Platon vasıtasıyla evren ve varlık tasavvurunu merkeze alan bir idealist modeli eleştireceği aşikârdır. Bunun yanında idealizmin yetkin insan nosyonunda felsefe, tarih, edebiyat, şiir, estetik, jimnastik, beden eğitimi gibi hususları kabul ettiği ve bunların eğitimin kaçınılmaz unsurları olduğunu görmemiz gerekir. Bu bağlamda Nietzsche, İdealist eğitim değerlendirmesinde bir taraftan idealizmin kadim ve statik bir varlık anlayışının yanında, teorik, aşkın vb gibi kavramları öne çıkarmasını eleştirirken diğer taraftan hayata ve insana aristokratik bir saygınlık ve asalet kazandıran kültürel bağlamın verilerini kabul eder. Buna ilaveten onun eğitim anlayışı, Herakleitosçu oluş kavramını metaforik bağlamda diyonisosçu tavrıla özdeşleştirdiği an'la değişen, kendini her an yeniden yaratan bir yaşam tasavvurunda belirginleşen daimi gelişme ve varoluşçu çabayı içeren hayatın yükseldiği oluş durumunu ifade eden eğitim anlayışıdır. Bu yaşam ise *Bengi Dönüş'ün* içerisinde sürekli bir şekilde yaşandığı ve insanın her zaman yeni imkânlar bulup yeni değerler ortaya koyabildiği bir yaşamdır. Ayrıca Nietzsche felsefesinde, bir takım bilgilerin başkalarına öğretilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Hatırlanacağı üzere, İdealist eğitim anlayışında bilgilerin öğretilmesi ve muhataplarına tek taraflı olarak aktarılması söz konusuyken Nietzsche eğitimi daha çok insanın kendi çabasıyla

kazanması gereken Dioniziyak varoluş çabasının yanında, İdealizmin Apolloniyak yetkinliğini taşıyan cihet olan kültürel bir etkinlik olarak da görür. Diğer taraftan Nietzsche, İdealist anlayışta, olması gereken yetkin öğretmen modeli olarak Schopenhauer'i örnek gösterir. Schopenhauere'in şahsında o, herhangi bir siyasi, toplumsal yapının etkinlik alanı altında olmayan; bizzat kendisinin aristokrat bir biçimde eğitimci olarak var olduğu öğretmen modelini istemektedir.

Nietzsche felsefesinin felsefi natüralizm ile ilişkilendirilmesinden ziyade, Nietzsche'nin doğa ile birlikte kültür, ahlak ve değer gibi diğer temalara da önem verdiği düşünüldüğünde onu Natüralist anlayıştan farklı düşünmek gerekmektedir. Ayrıca O, natüralizmin keskin bir şekilde iddia ettiği neden-sonuç ilişkisi başta olmak üzere, insanı tıpkı doğa yasalarında olduğu gibi mekanik bir şekilde ele almasını eleştirmektedir. Çünkü insan, her ne kadar doğal yaşamının vazgeçilmez bir varlığı olsa da onun hem tarihsel hem de varoluşsal hususiyetleri de bulunmaktadır. Durum böyle olunca, insanı Natüralizmdeki gibi keskin bir doğa-deneyim kategorisine yerleştirmek o denli sorunlu bir yaklaşım haline gelecektir.²³

Nietzsche kuşkusuz doğaya ciddi bir önem atfetmektedir. Fakat doğa başlı başına insanı anlama noktasında yeterli bir alan olmaktan çok uzaktır. Doğa, insanı anlama noktasında ancak bir araz olabilir. Bununla birlikte, Natüralist eğitimde, öğrencinin bilgilerin aktarıldığı bir öğrenenden ziyade, yönlendirilmesi gereken bir birey olması Nietzsche'nin düşün dünyasına yakın bir yaklaşım gibi olsa da temelde çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle eğitim sürecinden geçmesi gereken bireyin, her şeyden evvel *Güç İstenci*'ne yatkın bir ruha sahip olması gerekmektedir. Zira kendisinden hareketle bir şahsiyet olmayı göze alamayan bir birey, her ne kadar eğitim sürecinden geçerse de, Nietzsche'nin ifadesiyle *Üstinsan* modelinin tarifine uygun bir birey olmayı başaramayacaktır. Bir diğer önemli farklılık ise Natüralist eğitim anlayışında fen bilimlerinin öğretilmesi merkezde olurken, Nietzsche'de fen bilimlerden ziyade kültürel kodları ön plana çıkan felsefe, kültür ve bunlarla ilişkili olarak Antik Yunan'ın önemli eserleri, büyük şahsiyetlerin hayatları ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Nietzsche'nin eğitim anlayışı ile natüralizmin iddia ettiği eğitim anlayışı arasında ciddi farkların bulunduğu görülmektedir.

²³ Nietzsche, Friedrich, Şen Bilim, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 7.

Nietzsche'nin eğitim anlayışına ilişkin kesin yargılara, eserlerinden hareketle doğrudan ulaşılamasa da, onun eğitim açısından Bildung olarak ifade edilen Kültür Temelli Eğitime yakın olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü Nietzsche, hem Antik Yunan'ın yaşamı hem de Sokrates öncesi felsefenin varlığıyla gündeme taşımaya çalıştığı kültür mevzusu önemli bir yer kaplamaktadır. Çünkü o her şeyden önce büyük bir ruha sahip olabilmenin yollarını, ancak Yunan kültürü ve felsefesiyle yoğrulmuş ve bu kültürü eğitimin merkezine yerleştirmeye çalışan bir anlayışta bulmuştur.

Bildung eğitim modelinin Nietzsche'nin eğitim görüşleriyle benzer özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Özellikle bu eğitim modelinin, aydınlanmacı ve salt rasyonel bakış açısına karşılık, bir tepki olarak ortaya çıkması Nietzsche'nin de kabul ettiği görüşler arasındadır. Nietzsche, salt teknoloji veya bunun karşıtı insanın bütünlüğünü bozan ya da yoksayan her tür eğitim modeline itiraz eder. Bu bağlamda aydınlanma ve sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan salt bir alanda uzmanlaşmış, eğitilmiş insan tiplerini kendi uzmanlık alanında derinleşen lakin insanın potansiyel kabiliyet ve istidatlarının şahsında köreldiği, insani edimlerin ve ilgilerin bütünlüğünün serpilip gelişmediği bir insan modellemesini kabullenmez. Bu yüzden tarihsel süreçte Platoncu idealizmin aşkın nosyonlara dayalı insan tanımlamasının yanında modern zamanların teknik ve uzmanlık alanında insanı tek yönlü geliştiren ve diğer istidatlarını körelten yaklaşımı şiddetle eleştirir. Bunun yanında, modern toplumsal yapının demokrasi ve çoğulculuk üzerinden geliştirdiği eğitimin yaygınlaşmasını, insanın dahiyane yönlerinin örtbas edilip sıradanlaşacağı bir model olması bakımından eleştirir. Ona göre bütün insanlar bir makinenin eşit çarkları değildir. İnsanın bireyselliğinde bulunan özellikler serpilip gelişmelidir. Bunu sağlayacak bir seçkin eğitim modelinin olması gereklidir.

Ve bu modelin en önemli temsilcilerinden birisi, Nietzsche'nin ilk döneminde hocası olarak kabul ettiği Schopenhauer'dur. Bu eğitim modelinde baskın unsur olarak teknoloji ve sanayi anlamındaki gelişmeler tek başına ideal bir form olarak her zaman iyi insanın teşekkülünü sağlamaz. İnsan daha önce de vurgulandığı gibi, teknik bilginin yanında tarihi, edebi, sanatsal yönleriyle de kişiliği olgunlaşan bir varlıktır. Oysa modern dönemde özellikle Sanayi devrimi ve onun ortaya çıkardığı insan modeli teknik açıdan iyi olan fakat kültürel anlamda eksik olan bir insanı işaret etmektedir. İşte Nietzsche bütün

bu tartişmaların odaklandığı problem üzerinden eğitimle ilgili eleştiri ve fikirlerini serdetmektedir.

Bu alışmada Nietzsche'nin insan ve eğitim ilişkisini onun temel felsefi kavram ve özgün eleştirel perspektifini dikkate alarak değerlendireceğiz. Nietzsche'nin temelde Alman ve Alman düşünce geleneğinden gelen bir filozof olması hasebiyle, onun felsefi fikirlerinin olgunlaşmasını sağlayan arka planı gözeterek, fikirlerinde etken olan idealizm, romantizm, natüralizm, kültürel eleştiri, yaşam felsefesi vd nosyonlar eşliğinde gelişen retoriğe bağlı kalarak, ideal eğitim nosyonunun ne olduğunu izah edeceğiz. Bunun yanında var olan eğitim modellerine karşı eleştirel tutumlarını da tezimiz kapsamında analiz edip değerlendireceğiz.



1. NİETZSCHE FELSEFESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Nietzsche'nin Entelektüel Biyografisi

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) On dokuzuncu yüzyılın sonlarında yaşamış Alman filozoftur. Felsefi fikirleri yaşadığı dönem ile sınırlı kalmayan ve kendisinden sonraki dönemlerde de önemli bir yer edinen Nietzsche, İngilizce konuşulan dünyadaki filozofların yakın düşmanlığına ve ihmaline maruz kalmış olsa da, Kıta Avrupası filozofları üzerinde büyük etkiye sahiptir. Nitekim “Nietzsche, günümüzde Fransa’da yaşamaktadır” saptaması da bu duruma açık bir göndermede bulunur. Günümüzde onun eserlerine ilgi sadece Fransa’da değil, hemen hemen dünyanın her yerinde yaygınlaşarak, Nietzsche arkadaşlıkları şeklinde akademik çevrelerde oluşturulmuştur. Eserlerinde kullandığı dil ve janr, akademik felsefi tartışmaların dışında yaratıcı yazarlar üzerinde de her zaman büyük etkide bulunmuştur. Bu bağlamda, Shaw, Yeats, Lawrence, sayılabilir.²⁴ O, kısa hayatında gerek felsefe gerekse edebiyat alanlarında aforizmik ve şiirsel bir dil kullanarak, hacimli eserler ortaya çıkarmıştır. Eserlerinde kullanmış olduğu bu dil nedeniyle eleştiriler almış kimi yorumcular tarafından sistem karşıtı bir filozof olarak telakki edilmiştir.²⁵ Bu sebeple onun 19. Yüzyıl düşünce dünyasını ve politik ortamını derinden etkilediğini söylemek mümkündür.

Özellikle Amerikan Kanada ve Avustralya'daki Üniversitelerde felsefecilerin ve akabinde Analitik filozofların bile Nietzsche'ye önemli ölçüde ilgi gösterdiklerini söylemek mümkündür.²⁶ Nietzsche, bilhassa kültür, ahlak, insan, politika, eğitim gibi birçok alanda önemli eserler kaleme almıştır. Eserleri akademik kariyeri ve fikri inkişafına göre bir sıralamayı içerir. Bu eserlerin teşekkülü ve eserlerdeki onun üslup çeşitliliği de şöyle bir resim oluşturmaktadır. O, diğer filozofların yazdığı salt argümantatif temelli metine bağlı kalmaz. O *Putların Alacakaranlığı*'nda: “Bütün sistematize edici girişimlerden kuşkulandır ve onlardan sakınıyorum, sisteme götüren istenç bir dürüstlük eksikliğidir” der.²⁷

²⁴ Wolf, Abraham, Nietzsche'nin Felsefesi, çev. Sebahattin Çevikbaş ve H. Subhi Erdem, Babil Yayınları, Erzurum, 2003, s.9.

²⁵ Danto, Artur, Nietzsche, Hayatı, Eserleri ve Felsefesi çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 3.

²⁶ Wolf, 2003, s. 9.

²⁷ Nietzsche, *Twiligh of Idols*, Trans. J.R. Hollingdale, Penguin Book, 2003, I. 26.s, 24; Ayc Bkz. Nietzsche, *Putların Batışı Ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul 2005, s. 13.

Nietzsche'nin eserleriyle karşılaşan biri için öncelikle üstesinden gelmek zorunda olduğu şey, alışıldık düz ifade etme sisteminin dışında çok farklı anlatıyla karşı karşıya kaldığı bu farklı dile getirme biçimini çözme teşebbüsü olacaktır. Nietzsche'yi anlamak için ne söylediğine kulak verilmesi kadar, metne ve kendini ifade etme şekline dikkat edilmesi gerekir. Nitekim bu gerçek muazzam yorum zorlukları ortaya çıkarmaktadır.²⁸ Nietzsche'nin üslubu, belli bir forma konulmaktan çok yer yer şiirsel, metaforik, kinaye ve eğretilime içeren ifadelerinin yanında, abartılı, kasıtlı, münakaşacı, öz-bilinçli ve kendini büyük gösteren bir janra sahiptir. Sokratik tarzla da kavgasını açıklayan tam tamına Nietzsche'nin projesindeki bu kişisel Sokratik unsurdur. Aslında her iki düşünür de aşırı biçimde izleyicisinin dikkatine ihtiyaç duyar. Sokrates bu dikkati, insanları ya hiç şüphelendirmeden ya da sinirlendirerek savına inanmaya sürükleyen ironik tevazusuyla, kibirli kişisel alçak gönüllüğü aracılığıyla, söyleşi içerisinde korumayı denemiştir. Nietzsche ise, genellikle aşağılayıcı ve tadı acı olan ama okuyucularına sarıldıkları savın daima çoğul anlamda kişisel olduğunu akıllarından çıkarmalarına asla izin vermeyen yoğun üslubuyla dikkat çekmeye çalışır.²⁹

Nietzsche, bir yazar olarak mevcudiyetini tümüyle unutulmaz kılmak için ve kendi görüşlerinin kaçınılmaz olarak kendisinden türediği gerçeğinin okuyucuları tarafından göz ardı edilmesini önlemek için tarzları ve üslupları değiştirme yoluna başvurmuştur. Kendisinin veya başkalarının görüşlerini sunabileceği tek yansız hiçbir dil bulunmadığını gösterebilmek amacıyla birçok üsluba yaslanır.³⁰ Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, Nietzsche'nin yapıtlarının edebi yönlerine dikkat etmemiz gerektiği değil, görüşlerini sunmanın yansız Nietzsche'nin çeşitlilik gösteren öz-bilinçli yazma biçiminin eğitilmiş okuyucunun kendisine kimin görüşlerini sunulmakta olduğunun bu görüşlerin hangi kişiliği ifade ettiği ve oluşturduğunun daima farkında olmasını olanaklı kılmasıdır.³¹

Nietzsche'nin trajik yaşam öyküsü, felsefesinin şekillenmesinde önemli bir çerçeve oluşturur. Lutherci Protestan bir ailede doğan Nietzsche'nin babasını ve iki erkek kardeşini küçük yaşlarda kaybederek annesi, kız kardeşi, teyzesi ve büyükannesi ile uzun yıllar birlikte yaşaması onun üzerinde derin izler yaratmıştır. Bununla birlikte

²⁸ Erdem, Hüseyin Subhi Nietzsche, Perspektivizm, Anlam ve Yorum, Bilge Adamlar Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 52.

²⁹ Nehamas, Edebiyat Olarak Hayat, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 50.

³⁰ A.g.e., s. 62.

³¹ Nehamas, 1999, s.63.

Nietzsche'nin, hocaları olarak addettiği Arthur Schopenhauer ve Alman opera sanatçısı Richard Wagner'den(1813-1883) de ciddi bir şekilde etkilendiği görmekteyiz. Genel olarak Schopenhauer'dan eğitim, din, yaşam; Wagner'den ise müzik, şahsiyet konularında etkilenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Schopenhauer'ın, yaşamın kısalığı ve insanın nihayetinde ölüme doğru yaklaşan bir varlık olması fikirleri onun intiharı olumluyan bir düşünceye sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Nietzsche'nin hocasına karşı çıktığı şeylerden biri de budur. Ona göre hayat her ne kadar tehlikeli bir yer olsa da çarpışılacak ve kemale erişebilecek bir imkânı da içerisinde barındırmaktadır. Nietzsche daha sonraları Wagner'den de fikir olarak ayrılmıştır. Bilindiği üzere Wagner gençlik dönemlerinde Feuerbach'ın ateist ve ihtilalci felsefesinden önemli ölçüde etkilenmiştir.³² Kuşkusuz Nietzsche de Tanrı ile olan hesaplaşmasıyla Wagner'e benzetilmeye çalışılsa da o bir ateist olarak addedilemez. Çünkü o, daha ziyade insanların kalplerinde artık herhangi bir misyonu olmayan ve insanların hayatlarından çıkardıkları tanrıya göndermede bulunmaktadır. Bununla birlikte Wagner'in *Parsifal* adlı eseriyle hayatı olumsuzlaması ve Hristiyan değerlerine yakınlaşması filozofla yollarının ayrılmasına neden olmuştur. Bu anlamda Nietzsche'yi hoca olarak addettiği/etkilendiği kişilerin fikirlerinden ve felsefe tarihinde birçok filozofun düşüncelerinden ayıran bir takım keskin çizgilerden bahsetmek mümkündür. Onu ilk başta, bir sistem filozofu olarak ileri sürmek hatalı olacaktır. Zira şiirsel üslubu ve eserlerinin değişik konularda yazılmış olması onu belli bir sistem içerisine koymamızı güçleştirmektedir. Bununla birlikte onun felsefesinin salt rasyonel ve ampirik bir sınıflamaya tabi tutulamaması, rasyonel felsefedeki özne-nesne ayrımının onun açısından pek de değerli olarak görülmemesi, onu özgün kılan fikirlerinden bazılarıdır.³³

Nietzsche rasyonel felsefedeki özne-nesne, ampirik felsefedeki olgu-değer ayrımlarının makul olmadığını ifade ederek bizatihi yaşama, insana ve oluşa göndermede bulunur. Kuşkusuz bu fikirlerinin ilk izlenimlerini *Yunanların Trajik Çağında Felsefe* adlı eserinde görmek mümkündür. O bu eserde Parmenides'i eleştirerek, Heraklitos'tan yana tavır takınmaktadır.³⁴ Heraklitos, İlkçağ felsefe tarihinde değişim üzerinde duran önemli bir filozoftur. Ona göre her şey bir akış içerisinde. Ve bizzat insan varlığının kendisi dahi bu değişim sürecinin katılımcısıdır. Nietzsche daha sonraları bu değişimden

³² Özkan, Senail, Kaplan Sırtında Felsefe, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s. 323.

³³ Danto, 2002, s. 12.

³⁴ A.g.e. s. 13.

hareket ederek insanların bilgiye dair bir şeyler edinebilmelerinin insan adedince mümkün olabileceğini vurgulayarak bu hususu *Perspektivizm* kavramı bağlamında ele alacaktır. Fakat burada daha da önemli olan husus, insanın bu değişim sürecine aktif olarak katılmasının imkânını sorgulamaktır. Dolayısıyla bu değişim/oluş sürecinde insanın kendini yaşamın içine dâhil ederek bizatihi kendini gerçekleştirmeye yönelik eylemlerde bulunması talep edilmektedir.

Nietzsche'nin hemen hemen bütün eserleri ahlak, sosyal, politik, insan gibi konulara vurgu yapmaktadır. Fakat en temelde onun arzuladığı şey bilhassa Platonculuk ve Hristiyanlık gibi kadim öğretilerin yaşam denilen dinamik sahada insanın varoluşunu akamete uğrattıkları hususlardan insanı kurtararak onu bir *Üstinsan* konumuna yükseltmektir. Çünkü oluşun ötesinde ne olgusal ne de akılsal bir gerçeklik mevcuttur. Yaşam dediğimiz şey yüz yüze olup içerisinde bir oluşu barındırmaktadır. İnsanın buradaki görevi ise mevzu edilen kadim öğretiler ve bunlara benzeyen fikirleri kabul etmeyerek yeniden bir değer üretme çabası olmalıdır. Kuşkusuz bu çabaya eşlik hatta kılavuzluk edecek olan şeyin eğitim olacağı görülecektir. Nietzsche bu anlamda Schopenhauer düşüncesine müracaat eder. Ona göre Schopenhauer'un burada iki önemli etkisi bulunmaktadır: birincisi, öğrencilerin güçlerinin farkında olmasını sağlayarak onlardaki özgün potansiyeli harekete geçirmek ikincisi ise öğrencinin gücünü özgün olduğu alan üzerinde yoğunlaştırmasında yardımcı olmaktır.³⁵

Başka bir açıdan günümüz eğitim merkezlerinin özellikle liselerin Grekçe ya da Latince öğretmek yerine sadece Almancaya yoğunlaşarak onu öğrencilere empoze etmeleri hakiki kültür ve eğitimden yoksun bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle eğitim-öğretim dönemlerinin başlarında yukarıda bahsedilen dillerin öğretilmesi elzemdir. Zira öğrenci ya da birey Antik dünyanın ihtişamlı eserlerine nüfuz ederek onların izinden gidip onlardaki cesareti, entelektüelliği ve kültürlülüğü edinebilir.³⁶

Bununla birlikte filozof, hem yaşamda hem de düşünce dünyasında insanı imar edebilecek, onun dürüst olmasını sağlayabilecek ve onu çağın bozulmuşluğu karşısında aykırı hareket edebilecek bir hüviyete ermesinde eğitmenin/öğretmenin büyük bir

³⁵ Nietzsche, Friedrich W., *Eğitimci Olarak Schopenhauer*, çev. Cemal Atila, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s. 14.

³⁶ Nietzsche, Friedrich W., *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine*, çev. Gürsel Aytaç, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s. 38-39.

sorumluluk taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Schopenhauer'in iyi bir hoca/öğretmen olduğu görülmektedir, Zira o katiyen herhangi bir yere bağlanmamış, sadece kendisi için yazmış ve eğitim anlayışını kendine sadık kalarak ifade etmiştir.³⁷ Nitekim biz belirli bir yere katı bir şekilde bağlı olan öğretmenin, öğrencinin, entelektüelin ve fikir adamının sağlıklı bir şekilde kendine münhasır düşünceler üretemeyeceğini söyleyebiliriz.

1.2. Decadence

Nietzsche, hayatı boyunca muzdarip ve münzevi bir filozof olarak yaşamıştır. O da her insan gibi hayatının büyük bir bölümünü insan zihnini meşgul eden birçok konuya cevap aramakla geçirmiştir. Aşk, yaratış, hasret gibi konularla³⁸ ve bu konularla birlikte hakikat, tanrı, Hristiyanlık, metafizik ve estetik gibi temel kadim meselelere eğilerek buradan hareketle umut ettiği insana ulaşmaya ve onu anlamaya çalışmıştır. Bu anlama çabası kendi tarzına ilişkin bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir. O, öncelikle bir sistem filozofu değildir. Herhangi bir felsefi, edebi, sosyolojik ve bilimsel yaklaşım etkisinde kalmamış; görüşlerini şiirsel ve edebi bir çerçevede ortaya koymaya çalışmıştır.³⁹ Bu tarzın meydana gelmesinde kuşkusuz Nietzsche'nin çeşitli alanlara ilişkin tavrı, şiir ve aforizmalara dayanan bir yazım şekli, problemlili ve hastalıklı bir yaşam sürmesi etkili olmuştur.⁴⁰ Bu noktadan hareketle Nietzsche'yi sanılanın aksine salt bir ahlak eleştirmeni, din düşmanı ve birçok sosyal kurumun yıkıcısı olarak görmek sağlıklı olmayacaktır. Çünkü hem yukarıda ifade edilen konulara eğilim göstermesi hem de şiirsel ve aforizmatik bir üslup kullanmış olması onu felsefeci kimliğinden uzaklaştırmamış aksine kendine has bir felsefi tarzın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bizler de Nietzsche'nin insan ve eğitim ilişkisini konu edinen bu çalışmamızda, öncelikle onun felsefesi hakkında genel bir değerlendirme yapmanın çalışmanın ana nirengi noktasını oluşturan insan ve eğitim konusuna daha sağlıklı bir şekilde yaklaşılmasını mümkün hale getireceği kanaatini taşımaktayız. Bu münasebetle onun felsefi düşüncesinde merkezi bir yer tutan, *Decadence*, *Nihilizm*, *Ebedi Dönüş*, *Apollon* ve *Dionysos* ve *Güç İstenci* kavramlarını ele alarak akabinde bu kavramların insan, eğitim

³⁷ Nietzsche, 2003, s. 17.

³⁸ Özkan, 2004, s. 12.

³⁹ A.g.e. s. 13.

⁴⁰ Danto, 2002, s. 3.

açısından nasıl bir öneme haiz olduklarını belirtmeye çalışmaktayız. Zira bir filozofun belli bir konudaki görüşlerine vakıf olabilmek için ilkin o filozofun genel felsefesi hakkında da bilgi sahibi olmanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Nietzsche'nin felsefesinde ilk olarak ele alacağımız kavram Decadence kavramıdır. Bu kavram temelde bir yabancılaşmaya göndermede bulunmaktadır. “Decadence”, Fransızca bir kelime olup Latin dilinde “Decadere”den gelmektedir. Esas itibariyle çökme, düşme manalarına gelen bu kelimenin Türkçe’de “inkiraz”, “tefessüh” ve “inhilal” gibi kelimelerle yakın anlama geldiği söylenebilir. Nietzsche'nin aynı zamanda bir filolog olduğu hesaba katıldığında o kelimelerin gerçek anlamlarına en yakın olan kelimeleri kullandığı buna asgari derecede ehemmiyet gösterdiği gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Zira Almanca’da bu kelimenin tam karşılığını verecek bir kelime olmadığını fark eden filozof bu kavramı içinden çıktığı dilin has özellikleriyle kullanmaya çalışmıştır.⁴¹ Kelimenin tarihsel serencamını ise filozof hakkında kapsamlı bir biyografi yazan Julian Young şöyle ifade etmektedir:

“Nietzsche bu tabiri on dokuzuncu yüzyıl sonunda Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri*'nde (Les Fleurs du Mal, 1857) kişileşen Fransız edebiyat hareketinden almıştır bundan sonra da modernliğin kötü yönlerini özetlemek için kullandığı gözde tabiri olur. Düşmüşlüğün (decadence) başlıca nitelikleri "gotik" bir beğeni, yüzyıl sonuna ait bir çürüme, sapkınlık ve ölüm takıntısıdır. Neredeyse çağdaşları olan "Empresyonistler" nasıl ilk başta kendilerini kötülecek için kullanılan bir tabiri sahiplendiyse, düşmüşler (decadent) de kendilerine verilen adı şeref payesi saydılar.”⁴²

Filozof böyle bir tutum izlemekle meseleyi daha iyi bir şekilde açıklayıp kavramsallaştırarak onun özellikle ahlak, din, siyaset ve sanat gibi alanlarda nasıl bir kaygıyla ilişkilendirildiğini ifade etmeye çalışmıştır. Nietzsche'nin yaşadığı dönem göz önüne alındığında büyük bir (decadence) çöküşün olduğu görülmektedir. Bu çöküş din, bilim, ahlak, felsefe ve insan gibi hayatın temel noktalarında tezahür etmiştir. Nietzsche çağının filozofu olarak gördüğü bu hastalık karşısında kayıtsız kalmamış dahası bu hastalığı zihninin en önemli meşguliyetlerinden biri olarak görmüştür.⁴³ O, bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Beni en çok uğraştıran, uygulamadaki çöküş sorunuydu. Bunun için nedenlerim vardı. İyi ve kötü bu sorunun yalnızca bir oyun biçimiydi. Çöküşün belirtileri incelendiğinde, ahlak da anlaşılır. En kutsal adların ve değer yargılarının ardından

⁴¹ Baykan, Fehmi, Nietzsche'nin Felsefesi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000, s. 11.

⁴² Young, Julian, Nietzsche, çev. Bülent O. Doğan, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 742.

⁴³ Baykan, 2000, s. 12.

nelerin gizli olduğu: yoksullaştırılmış yaşam, sona yönelik arzu, büyük yorgunluklar anlaşılır, ahlak yaşamı yadsır...’’⁴⁴

Nietzsche, çağının sorunlarına çözüm bulabilmek için öncelikle bir problem olarak gördüğü şeyi, ortaya koymak gerektiğinin farkındaydı, Decadence yani çöküş mevzusunu da bu şekilde ele almaya çalışmıştır. Bu çöküşün nedenlerini, etkilerini ve nihayetinde çözüm yollarını aramaya büyük bir özveriyle girişen Nietzsche, bunu yaparken sistem karşıtlığını her daim muhafaza etmektedir. Çünkü sistemlerin çoğu bir ön kabulü gerektirerek fikirler ortaya koyar ve bu fikirleri de kabul ettirmeye çalışır. ⁴⁵ Düşünen ve eyleyen insan böyle bir durum karşısında büyük ölçüde kabullerin peşine takılarak kendi varoluşuna, tefekkürüne ilişkin birçok ayrıntıyı da gözden kaçırmaktadır. Dolayısıyla estetik bir endişenin, dikkat ve tutarlılığın, insan açısından önemi büyüktür ve filozof bu üslupla hareket ederek daha derin bir şekilde felsefe yapmaya çalışmıştır. ⁴⁶ Başka bir deyişle: “ Daha çok o, düşüncelerinin koordinatlarını şimşek çakmasını andıran ani ışıklanmalarla tespit etmiştir...’’⁴⁷

Nietzsche, üslup mevzusuna değindikten sonra Decadence durumunu bizatihi hayatın içinde olan, ahlaka, dine, toplumsal yaşama sirayet eden bir hastalık durumu olarak görmektedir. Fakat bu hastalık sanıldığı gibi ölüme götüren bir şey olmayıp aynı zamanda iyileşmeyi, sağlıklı düşünebilmeyi de içerisinde barındırmaktadır. Çünkü Decadence yani çürüme durumu insanın ne sebeplerle bunun meydana geldiğine ilişkin bir cevabı, çareyi ve açıklamayı da beraberinde getirmektedir. Nietzsche öncelikle Decadence durumunun çeşitli şekillerde ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bunlar sırasıyla tabiatta, toplum ve şahısların hayatında görülen çürümelerdir. Bunlardan ilki, doğal durum ikincisi ise toplumsal/insani duruma göndermede bulunur. Tabiattaki Decadence her yaşayan canlının mutlak surette göreceği ölme ve çözülüp çürümeye ilişkin bir durumdur.⁴⁸ Bu durum doğal bir süreci kapsamaktadır. Nietzsche bu konuyla alakalı olarak şunları dikkatlerimize sunar: “Atıkların, çöküşün ve yok etmenin ayıplanmaması gerekir. Bunlar yaşamın herhangi bir artışı ve ilerlemesi kadar gereklidir. İnsan bunları hiçbir durumda durduramaz.’’⁴⁹

⁴⁴ Nietzsche, Friedrich, Wagner Olayı, çev. Osman Toklu, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15-16.

⁴⁵ Özkan, 2004, s. 26.

⁴⁶ A.g.e. s. 30.

⁴⁷ A.g.e. s. 30.

⁴⁸ Baykan, 2000, s. 15.

⁴⁹ Nietzsche, Friedrich, Güç İstenci, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 46.

Nietzsche'nin tabiatta gördüğü Decadence durumu en temelde olgusal bir duruma işaret eder. Burada bahse konu edilen durum daha ziyade biyolojik bir karakterdedir öyle ki doğadaki bu durum salt gözlem yolu ile dahi görülebilir. Bu durum genelde doğanın kendisinin içerisinde geçtiği bir süreçtir. Her hangi bir canlının hayat sürecinin çözülmeye uğrama halidir. Bu süreç sonucunda canlı organizma soy tüketimine ya da biyolojik dönüşüme uğrar. Fakat toplumsal Decadence çok farklı bir karakter arz etmektedir. Bu çürümüşlük/decadence durumu doğadaki gibi niceliksel bir şekilde olmayıp daha çok niteliksel bir duruma işaret eder. Her ne kadar toplumdaki bu Decadence durumu dönüşü olmayan bir sürece ilişkin ise de, çürümenin yönü değiştirilebilir. Yeni değerlerin ortaya konması bu çürümenin yönünün değiştirilmesinde en önemli unsurdur. Burada bu Decadence durumunun yönünü değiştirmeye çalışan ve bunun farkında olan insanlar vardır.⁵⁰

Bilindiği üzere toplumsal kurumlar insanlar tarafından yine insanlara hizmet etmek maksadıyla kurulan yapılardır. Fakat bu kurumlar zamanla asli görevlerini yitirerek önemlerini kaybederler.⁵¹ Toplamlar her ne kadar güçlerinin zirvesinde olsalar bile yığın ve fuzuli bir takım şeyler biriktirir ve bu hal toplumu hastalıklı bir duruma dönüştürür. Toplum kendi içinde bir hareket ve enerji taşıyabilirse çürümenin önüne daha kolay geçebilir fakat toplumun kaderi olan bu durum ne toplumu belli bir düzeyde tutmayı ne de onun hastalık ve ahlaksızlık karşısındaki tutumunu korumayı başaramaz.⁵² Bu Decadence uğrayan toplum çoğu zaman bu durumdan kurtulamaz. Çürümenin yoğun olarak yaşandığı böyle bir toplumda Nietzsche şu tür durumların ortaya çıktığını belirtmektedir: “Ahlaksızlık- ahlaksızlığa müptela oluş, hastalık- hastalıklı oluş; suç- suçluluk; bekarlık-steril-oluş; isteri-istencin zayıflığı; alkolizm; pesimizm; anarşizm; özgürlükçülük (tin özgürlüğü dahil). İftiracılar, baltalayanlar, şüpheciler, yok ediciler.”⁵³ Burada sosyal kurumların görevlerini yerine getirememesinin temelinde toplumun, çağın gereklerine ayak uyduramaması başka bir ifadeyle etkinliğini/hareketini yitirmesi söz konusudur. Bilindiği üzere Nietzsche, hayatın anlamını Herakleitos'tan mülhem olarak, hareket ve oluş üzerine inşa eder. Çünkü oluşun ve hareketin olduğu yerde kuşkusuz

⁵⁰ Coşar, Metin, Nietzsche Kavramada Yeni Bir Yol, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2009, s. 20.

⁵¹ Baykan, 2000, s. 16.

⁵² Nietzsche, 2010, s. 46-47.

⁵³ Nietzsche, Friedrich, Will to Power (WP), § 42-43, s. 34; Krş., Nietzsche, Güç İstenci, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 47-48.

büyüme ile birlikte gelişme de olacaktır. Bu durum ise organizmaların hareket ederek enerji temin etmelerini ve atık maddelerini dışarı atmalarıyla mümkün olmaktadır. Dolayısıyla toplum hayatında hareket, hem onu ayakta tutan hem de onun köhnemiş kurumlarının lağvedilmesini sağlayan önemli bir etkinlik ve dinamizmdir.⁵⁴

Nietzsche insan hayatındaki Decadence durumuna ilişkin en temel durumun yabancılaşma olduğunu ifade eder. Bu yabancılaşma durumu ise yukarıda belirtilen Decadence uğrayan toplumun içerisindeki insanın bulunduğu konum ile ilişkilidir, Zira Decadence uğrayan bir toplumda insan da mutlak surette o toplumun dayattığı çürümüş kurallara maruz kalarak içerisinde taşıdığı enerji ve güdülerini bir kenara atmaya böylelikle canlılığın en önemli özelliği olan hareket ve fonksiyonunu kaybetmektedir. Burada toplumun çürümüş kuralları olarak ifade edilen ahlaki, yaşama biçimi, insanı adeta bir yere hapsedmektedir. Çünkü ahlaki kurallar yoluyla insanın hayatı baskı altına alınmakta ve insanın yaşamla olan bağı büyük ölçüde kesilmektedir.⁵⁵ Hâlbuki Nietzsche için, yaşamın en temel koşullarından biri hareket etmektir. Ona göre atılması gereken adımlar vardır ve o tırmana tırmana bu adımları atmış ve engellerin aşılması gereken durumlar olduğunu belirtmiştir.⁵⁶

İnsanın içerisinde bulunduğu toplum tarafından bu durumlardan ikincisini daha çok dikkate almıştır, zira insan açısından toplumsallık daha ön planda olup, insan en nihayetinde toplumsal bir varlık olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda buradaki Decadence durumu yokluğun var olmaktan iyi olup olmadığı sorusuyla ortaya çıktığı söylenebilir. Böylesi bir tutum bilimsel bir karakter taşımaktan ziyade varoluşsal bir karakter taşımaktadır.⁵⁷ En temelde çürüme mevzusu bir insan probleminde işaret etmektedir. Çünkü çürüme durumu her ne kadar kurumlarla, sistemlerle ilişkilendirilse de çürümenin merkezinde insan bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durum karşısında insanın neliğinin, varoluşsallığın önemi ortaya çıkmaktadır.

⁵⁴ Baykan, 2000, s. 16.

⁵⁵ A.g.e. s. 17.

⁵⁶ Nietzsche, Friedrich, Putların Alacakaranlığında, çev. Yusuf Kaplan, Külliyat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 12.

⁵⁷ Coşar, 2009, s. 19.

1.3. Nihilizm

İnsanoğlu, varlıkla karşı karşıya geldiği günden bu yana, hiç bilmediği bir *Hiç*'in bütün varlık tanımlarını, çözümlmelerini ve anlamlarını geçersiz kıldığını görmüştür. Hiç yaratılış macerasıyla ilgili tüm izahatları kendi tekelinde tutmuş, sözden anlamayan bir tiran gibi hep insanoğlunun karşısında olmuştur. Varlığa giden yollar, hep onun kavşağında kesişmiş, hem bu dünya hem de öbür dünya hep direkt ya da dolaylı olarak onun varlığından nasibini almışlardır. Nietzsche, hayata verilen manaları hep kontrol etmiş ve nihayetinde acımasız bir şekilde bütün manaları ve değer mabetlerini tarumar etmiştir.⁵⁸

Almanca (*nihilismus*), Fransızca (*nihilisme*), İngilizce (*nihilism*), Latince (*nihil*) olan bu kavram, var olan değerlere, görüşlere ve düzene karşı çıkmak gibi birçok anlama gelmektedir.⁵⁹ Nihilizmin çıktığı "*Nichts*" (Hiç), merkezinde hiçin ikamet ettiği bir durum vardır ki, burada bir şeyin eksikliği veya yokluğu söz konusudur. Bu kavram felsefede hiçbir şeyin mevcut olmadığını ifade eder. Etik perspektiften bakıldığında Nihilizm, iyi ile kötü arasındaki farklılığı reddeder. Augustinus, hiçbir şeye inanmayanlara *nihilisti* demiştir.⁶⁰ Nietzsche ise nihilizmi "En büyük değerlerin, kendi öz değerlerini düşürmesi"⁶¹ şeklinde tanımlamaktadır. Kuşkusuz bu tanım salt bir teorinin aksine bir durumu ve süreci işaret eder.

Başka bir anlatımla: "Nihilizm, ideallerin ve değerlerin iflasının zaruri bir sonucuydu. Değerlerin değer kaybı, sanal doğaların açığa çıkışı, biz daha önceden hiç yaşamadığımız bir boşluğa sürükledi. Tarihin dönüm noktasına gelmiştik: insan, ya hayvani bir barbarlığa sapacak ya da nihilizmin üstesinden gelecekti. Ancak nihilizm, sadece en zirve noktasına kadar yaşanıp sonra da tam zıddına dönüştürüldüğünde ortadan kalkabilirdi."⁶²

Nihilizm durumu kendini çeşitli şekillerde açığa çıkarmaktadır. Özellikle: "Toplumsal keder, fizyolojik bozulma, ahlaksal çöküntü, yaygın kötümserlik..."⁶³ Bu toplumda görülen nihilist durumun belirtileridir. Nietzsche açısından Nihilizmin, bir süreci kapsamakla beraber çeşitli türleri de mevcuttur. Bir sürece göndermede bulunan nihilizm için Nietzsche şunları ifade eder:

⁵⁸ Özkan, 2004, s. 55.

⁵⁹ Akarsu, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 95.

⁶⁰ Özkan, 2004, s. 56.

⁶¹ Nietzsche, Friedrich, WP, § 29, s. 24.

⁶² Skırbekk G. ve Gilje N., Antik Yunandan Modern Döneme Felsefe Tarihi, çev. E. Akbaş, Ş. Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 450.

⁶³ Pearso, A. Keith, Kusursuz Nihilist, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 58.

“Bilgi ve oluş birbirini dışlar. insanlığın, epistemolojik ve ahlaki tercihlerinin evrenselliğine kendisini inandırmak amacıyla tutunduğu her şeyin önyargı, hayal ürünü, asılsız ve aldatmaca olduğu gözler önüne serilmiştir. Kutsal söz olarak algılanan ya da gösterilen her şeyin ustaca ve yaratıcı bir çevirmeden -korkunç anlamsızlık hissini hafifletmenin bir yolundan- başka bir şey olmadığı ortaya konmuştur,-Incipit nihilizm - burada başlar .”⁶⁴

Yine Nietzsche nihilizmle, dilde ve epistemolojide eski değerlerin yeniden değerlendirilmesini ve yeni değerlerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir dönemi düşünmektedir. Başka bir ifadeyle nihilizm, dünyayı tecrübe etmeyi ve bu tecrübenin yorumlanmasında başvurduğumuz bir durumu ifade etmektedir.⁶⁵ Buradan hareketle Nietzsche Nihilizmin nedenleri hakkında iki temel durumdan bahseder. Bunlar:

1. Daha yüce türler eksik, yani bitmek tükenmek bilmeyen verimliliği ve gücüyle insandaki inancı ayakta tutanlar (Napolyon’a borçlu olduklarımızı bir hatırlayalım: bu yüzyılın neredeyse en yüce umutlarının tamamını)
2. Daha aşağı türler (Sürü, Kitle, Toplum) alçakgönüllülüğü unutmış olup, ihtiyaçlarını kozmik ve metafizik değerlere üflemedirler. Böylece varoluşun tamamı bayağılaşmaktadır. Özellikle de kitle baskın çıktığında istisnaları bastırır, böylece onlar da kendilerine inançlarını kaybederler ve nihilist olurlar.⁶⁶

Psikolojik yönden nihilizme tüm olaylarda esasında olmayan bir anlam aramaya başladığımızda varmış olacağız, fakat bu anlam arayışı çabası, en nihayetinde insandaki cesareti ortadan kaldırıp onun güçsüzleşmesine, güvensizlik duygusu içerisinde olmasına ve kendini uzun bir süre aldatmış olma hissine götürecektir. Burada insan, varoluşun herhangi bir amacı olmadığı kanısına varacak ve büyük bir hayal kırıklığı yaşayacaktır. Psikolojik yönden nihilizme götüren başka bir sebep ise tüm olaylarda bir bütünlük, güç olduğu fikridir. Bu bütünlük fikri insana kendisinden üstün olarak gördüğü bir bağlamın içerisinde olma duygusunu verir. “Genelin refahı, bireyin kendini adamasını gerektirir” gibi bir ilke ile karşı karşıya gelen insan, esasında kendi varoluşuna ilişkin bütün meziyetlerini de kaybetmiş demektir.

Nihilizme götüren diğer bir psikolojik durum da varoluşun hiçbir amacı olmadığına dair görüşte yatar. İnsan burada, hayatın anlamına dair umudunu kaybetmiştir. Bu genel anlamda bir metafizik reddedilişi de kapsar özellikle amaç,

⁶⁴ Nietzsche, Friedrich, Böyle Buyurdu Zerdüş, çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14.

⁶⁵ Erdem, H. Subhi, Nietzsche Perspektivizm, Anlam ve Yorum, Bilge Adam Yayınevi, Van, 2007, s. 141.

⁶⁶ Nietzsche, WP (Güç İstenci), s. 39.

bütünlük, bağlanma gibi hayati şeyler bu aşamada reddedilmiş olsa bile insanın gerçek hayatla da bağlantısı sağlanamamış ve dünya tahammül edilemez bir biçimde görülmeye başlanmıştır.⁶⁷ Nietzsche bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Dünyayı kendimiz için saygıdeğer hale getirmek üzere kullanmış olup, daha sonra uygulanamaz oldukları ortaya çıkan ve bu nedenle dünyanın değerini düşüren tüm değerler—işte tüm bu değerler psikolojik açıdan insanlar tarafından kurulan egemenlik yapılarını muhafaza etmek ve artırmak için tasarlanmış yararlılığın değişik perspektiflerinin sonuçlarıdır—ve yanlışlıkla nesnelere özüne *dahil edilmişlerdir*. Burada bulduğumuz hâlâ insanın *hiperbolik masumiyetidir*: Kendini nesnelere değerinin anlamı ve ölçüsü olarak kabul etmesi...”⁶⁸

Genel bir felsefe olarak tanımlanan ve daha çok ahlakla ilişkilendirilen nihilizmin farklı türleri mevcuttur. Fakat öncelikle Avrupa nihilizmine dikkatleri çekmek gerekmektedir. Zira 1880’li yıllar, iyimserlik gelişmeyle anılan yıllardır. Adı geçen çağda Nietzsche ortaya çok çarpıcı bir fikir atmıştır. Bu olay, kuşkusuz Tanrının ölümüdür. Hristiyan Tanrısının ölümü, aynı zamanda insanın bağlandığı önemli bir kutsalın ve onun ikame ettiği değerlerin de ölümü anlamına geliyordu. Nietzsche, bu çarpıcı fikrin tam olarak anlaşılması için Avrupa insanın bir asır daha beklemesi gerektiğini düşünmektedir. Fakat onun ölümünden sonra geleneksel değerler büyük ölçüde değerini kaybedecek ve Avrupa Nihilizmi artık müşahhas bir hale gelecektir.⁶⁹ Zira onun *Çöl Büyüyor* adlı meşhur mottosu, insanın içinde bulunduğu kültürsüzlükten dolayı karşılaşması muhtemel olan yıkımı bize imlemektedir. O kendi ifadesiyle Avrupa’nın içinde bulunduğu vaziyeti şöyle tasvir etmektedir:

“Dostlarım, gençken zor günler geçirdik: Gençliği sanki ciddi bir hastalıkmiş gibi çektik. Bu, içine atılmış olduğumuz zamandan kaynaklanmaktaydı—yoğun bir içsel çöküş ve parçalanma zamanı; tüm zayıflıkları taşıyan bir zaman ve en iyi gücüyle bile gençliğin ruhuna karşı koyan bir zaman. Bu zamanı karakterize eden parçalanma ve bundan kaynaklanan belirsizliktir: Hiçbir şey ayaklarının veya kendi içindeki bir inanan üzerinde sağlam durmamaktadır; yarından sonraki gün şüpheli olduğundan, insan sadece yarını için yaşamaktadır. Yolumuzun üzerindeki her şey kaygan ve tehlikelidir ve bizi hâlâ taşıyan buz incelmıştır; hepimiz eriten rüzgârın sıcak ve esrareniz nefesini hissediyoruz; şu anda yürüdüğümüz yerlerde yakında hiç kimse yürüyemeyecek hale gelecektir.”⁷⁰

Onun ölümünden sonra patlak veren 1.Dünya savaşının onun öngörüsünü ne denli haklı çıkarttığı da görülmektedir. Nietzsche, Avrupa nihilizmine ilişkin üç temel aşamadan bahseder. Yukarı da ifade edildiği üzere, insanların kendi elleriyle Tanrıyı,

⁶⁷ Nietzsche, WP (Güç İstenci), s. 31-32.

⁶⁸ Nietzsche, WP, s. 33.

⁶⁹ Skırbekk ve Gilje, 2013, s. 450.

⁷⁰ Nietzsche, WP, s. 64.

dolayısıyla da bütün ahlaki ve yaşamsal değerleri öldürmesi beraberinde bir belirsizlik ve boşluk halini doğurmuştur. Buradaki belirsizlik ve boşluk hali ise kuşkusuz insanı amaçtan ve anlamdan yoksun bırakmıştır. İşte bütün bu olumsuz durumlar bilhassa Avrupa’da üç aşama şeklinde kendilerini gösterirler. Bu aşamalar sırasıyla belirsizlik, üç büyük heyecan ve felaket evreleri olarak tanımlanabilirler.

- 1- Belirsizlik evresi, burada kişi, eski ve yeninin köklerinden başlamak suretiyle farklı bir yapıda olduklarını anlamaya başlar. Burada eski değerler gerileyen bir karakterde iken yeni değerler ise yaşamın kendisinden doğmuşlardır. Bununla birlikte kişi artık tüm eski ideallerin yaşamın düşmanı olduklarını da idrak etmiştir.
- 2- Üç Büyük heyecanın evreleri, küçümseme, merhamet, yıkım.
3. Felaket evresi, insanları seçime tabi tutan, güçsüzleri ve güçlüleri karar vermeye zorlayan.⁷¹

Nietzsche bu üç temel evreyle büyük ölçüde belirsizliği, amacın ortadan kalkışını, ailenin çöküşünü, insandaki tükenmişliği, şehvete duyulan arzuyu, anarşizmi, insanları küçümsemeyi (kişi mensubu bulunduğu yerde bir özne olarak değil; grubun bir üyesi olduğu ölçüde değerlidir), alkolün aşırı derecede tüketilmesini ima etmektedir. İfade edilen bu olumsuz özelliklerin toplumun, özelde de kişinin artık büyük bir nihilizm içine yuvarlandığına işaret eder.

Öncelikle ahlaki nihilizm olarak ifadesini bulan bu felsefi tutuma göre, evrende ardından gidebilecek bir amaç ve değer bulunmamakta, ahlaki yargıların eleştirilmesi de söz konusu olmamaktadır. Başka bir ifadeyle burada ahlak, insanın egoist tarafına göndermede bulunmakta ve bu egoist tarafın bu felsefi tutum sayesinde gizlenebildiği belirtilmektedir. Buradan hareketle, ahlaki nihilizmin, ahlak ilkelerinin kişilerin öznel yaklaşımlarıyla sınırlı olduğu fikrine dayanmış değersiz bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Kozmik nihilizm ise evrenin, tamamıyla anlaşılmaz ve insani tutumlara ilişkin kayıtsız olduğunu ancak bilimsel tasavvur ve açıklamaya elverişli olmak halinde bir anlama karşılık geldiği fikri üzerine kurgulanır. Dolayısıyla burada evren, insanın amaçları, anlama çabası söz konusu olduğunda kayıtsız, hatta düşmanca bir tavır içerisindedir. Ahlaki ve kozmik nihilizmin bileşiminden meydana gelen *varoluşsal nihilizm* de insanın

⁷¹ Nietzsche, WP, s. 62-63.

amaçsız ve absürt olduğu, hayatında anlama yer olmadığı düşüncesine dayanır. Nihilizmin başka bir türü olan epistemolojik nihilizm ise bilgi iddialarının temellendirilmesi ve eleştirilmesinin herhangi bir yolu olmadığını savunur. Bu temellendirmeler ve iddialar ise tarihsel çağlara ve kültürel bağlamlara ilişkin olduğu için bunların kesinliğinden bahsetmek de bu açıdan oldukça zordur. Nihilizmin teorik yönünden ziyade pratik yönünü imleyen politik nihilizm ise mevcut siyasi kurumların temelsizliği ve anlamsızlığını ifade eder.⁷²

Nihilizm yukarıda bahsedildiği şekilde, en temelde bir anlamsızlığa, temelsizliğe göndermede bulunur. Fakat bu durum bütünüyle bir yokluk/yoksunluk ile karıştırılmamalıdır. Zira Nietzsche'ye göre nihilizm bir aşama ya da eşik olarak görülebilir, zira her şeyin değersiz, anlamsız olarak görülmesinin ardından karşılaşıcağımız yegâne durum bir belirsizlik olacaktır. Bu belirsizlik ise insanın hayattaki tutumu, gelişimi için herhangi bir değer taşımayacak ve insanı bir felaketin eşiğine, başka bir deyişle hiçbir şeyin olmadığı bir çorak araziye götürecektir.

Nietzsche genel olarak bu kavramı birbiriyle bağlantılı üç farklı şekilde kullanmıştır diyebiliriz. O, ilkin Budizm ve Hristiyanlığa nihilist dinler demektedir. Özellikle Budizm'in Nirvana'yı amaçlarının başına koyması hiçlik isteğinin tezahür etmiş en belirgin halini ifade eder. Hristiyanlık'ta ise Tanrı ve öte dünya gibi olmayan şeylere değer atfedilmesi hiçliğin göstergelerindedir. Dolayısıyla bunlar hayal ürünü ve yanılsamalar olmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere Nietzsche Nihilizmi toplumsal ya da psikolojik bir temeli olan bir durumdan ziyade dini bir kaynaktan gelen bir durum olarak görür, O bu konuda şunları ifade eder:

“Nihilizm kapımıza dayandı: tüm misafirlerin en esrarengizi nereden gelir? Hareket noktası: toplumsal sıkıntıyı veya psikolojik dejenerasyonu ya da daha kötüsü, ahlaksızlığı nihilizmin nedeni olarak kabul etmek yanlıştır. Çağımız, en terbiyeli ve en şefkatli çağdır. İster ruhun, ister bedeninin ya da entelektin olsun, endişe tek başına nihilizmi (yani değer, anlamın ve arzu edilebilirliğin radikal bir biçimde reddedilmesini) doğuramaz. Böyle bir endişe, her zaman farklı yorumlara neden olur. Daha ziyade: Nihilizmin kökleri tek bir yorumda yatar, o da Hristiyan ahlak yorumudur.”

Burada Hristiyan ahlak yorumunun özellikle Nietzsche'nin çok önemseydiği yaşam ile en başta bir kavga içerisinde olduğu da unutulmamalıdır. Yaşam, onun açısından “ ölmek isteyen bir şeyden sürekli ayrılmaya, içimizde, yalnız içimizde de değil, zayıf olan ne varsa,

⁷² Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul, 2019, s. 320.

onlara karşı acımasız ve ödün vermez olandır. Ölene ve sefile, eskimişe hiç saygı duymamak...’’⁷³ şeklinde ifade edilebilir. Yaşam aynı zamanda insanın merkezi yeridir ve burada onu değerli hale getiren kişinin yaşamdaki pratikleri olmaktadır. Başka bir ifadeyle yaşamı öteleyen güçsüz kişiler onu yoksullaştırırlar fakat yaşamı önemseyen ve orada savaşmayı göze alan güçlüler ise onu zenginleştirirler. Nietzsche bunlardan birincilerini yaşam parazitleri olarak tanımlarken ikincilerini ise yaşama hediye sunan insanlar olarak tanımlamaktadır.⁷⁴ Zira yaşamın o dinamizmini, duygulanım ve dürtülerini oldukça önemseyen Nietzsche, karşısında bütün bu yaşam dinamiklerini bir kenara iten Hristiyanlık Ahlakını görmektedir. Bu duruma neden olan şey ise esas itibarıyla öte âlem inancına sığınan kişinin artık dünyanın yaptırım gücünün dinamiğinden kaçmış olmasıdır. Öte âlemin sığınılacak tek yer olarak görülmesi dünyada “hiçbir şeyin anlamı” yok durumunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla içerisinde enerjinin, hareketin olduğu bir dünyadan vazgeçiş ve savunmasızlığı beraberinde nihilizme götürmektedir.⁷⁵ Kuşkusuz burada Nihilizmin ortaya çıktığını gösteren en önemli belirti Tanrının Ölümüdür. Bu tanrı, tek olan, gücü her şeye yeten bir tanrı olmak şöyle dursun, bununla kastedilen özellikle Hristiyan inancının, ahlakının, değer yargılarının bütünüyle önemini kaybetmesi hususudur. Dolayısıyla hiçbir değer olmaması, hayatın anlamının kavranmasını sağlayan bir inancın ortadan kaybolmuş olması, insan yaşamının anlamını da ortadan kaldırmış olacaktır.⁷⁶

Nihilizmin diğer bir anlamı ise Musevi-Hristiyan tarzıyla dünyayı anlamaya çalışıp var olmak artık inanma duygusunu kaybetmiş kişilerde ahlaki ve psikolojik bir krize sebep olmuştur. Nihilizmin son anlamı ise geleneksel değerlerin ve bunların meydana getirdiği kriz ortamından insanı kurtarmaya yönelik bir çabayı ifade eder. Bu çabanın işaret fişeği ise Nietzsche’ye göre aktif felsefe yapmak ve insanı yaşamın içerisine katmaktır.⁷⁷ Nihilizmin buradaki son anlamı bizlere bir çıkış yolunu, bir umudu ve daha öncesinde bir eşiği, aşamayı imlemektedir. O bu konuyla alakalı olarak şunları ifade eder:

“Nihilizmin gelişi neden gerekli hale gelmiştir? Çünkü şimdiye dek sahip olduğumuz değerler böylece son sonuçlarını çizmektedir; çünkü nihilizm büyük değerlerimizin

⁷³ Nietzsche, 2011, s. 47.

⁷⁴ Nietzsche, 2010, s.52.

⁷⁵ A.g.e., s. 25.

⁷⁶ Küçükalp, Derda, Politik Nihilizm Nietzscheci Bir Tartışma, Aktüel Yayınları, İstanbul , 2005, s. 36.

⁷⁷ Baykan, 2000, s. 74.

ve ideallerimizin son mantıklı karşılığını temsil etmektedir; çünkü bu değerlerin, gerçekten ne kadar değerli olduklarını anlamak için nihilizmi tecrübe etmemiz gerekir.”⁷⁸

Buradan hareketle şunu demek mümkündür: Ona göre, en temelde Hıristiyanlığın ve onun getirmiş olduğu idealizm ve benzeri felsefi tutumların hakiki olmadıkları için yıkılması gerektiği ve yerine başka değerlerin ikame edilmesi zaruridir.⁷⁹ Burada nihilizmin bir süreç olarak algılanıp aşılması gereken bir durum olduğu anlaşılmalıdır başka bir ifadeyle Nietzsche nihilizme ilişkin şöyle düşünmektedir “Daha ziyade, nihilizmi sadece hem ayrıntılı olarak incelenmesi hem de sonuç olarak, üstesinden gelinmesi gereken derin tarihsel kökenleri olan, kaçınılmaz bir düşünsel gelişme olarak görür...”⁸⁰ Dolayısıyla nihilizmin gelişi kaçınılmazdır. Bu durum Avrupa'nın decadence (bozulmuş) Hıristiyan uygarlığının en nihayetinde karşılaşacağı yıkılışı göstermektedir. Bununla birlikte bu nihilizm, yeni bir aydınlık ve değerlerin yeniden yorumlanabilmesi için, daha yüksek bir insan çeşidinin ortaya çıkmasını sağlayan koşulların önünü açacaktır.⁸¹ Nihilizmin bu açıdan bir olumlamayı da kapsadığı görülmektedir.

Burada Nietzsche *Güç İstenci* adlı kitabında tam da bu konuyla alakalı olarak nihilizmin iki veçhesinden bahseder. Bunlardan biri *Pasif Nihilizm* diğeri de tam da belli bir umudu, kurtuluşu ve değerlerin yeniden değerlendirilmesini sağlayan *Aktif Nihilizm*'dir. Pasif nihilizm tinin gücünün azalması ve gerilemesi olarak ifade edilirken aktif nihilizm ise tinin artan gücünün bir işareti olarak tanımlanmaktadır. Burada pasif nihilizm geride duran, saldırı gücünü kaybetmiş, hayatta kalmak için zorluklara göğüs germeyi göze alamayan insan için kullanılacak bir durumu ifade eder. Nietzsche bunun en büyük biçiminin Budizm'de olduğunu söylemektedir. Budizm bu yönüyle pasif bir nihilizm karakteri taşımakta ve zayıflığın güçsüzlüğün yansıması olmaktadır. Burada tinin gücü zayıfladığı için önceki değerler ve amaçlar orantısız bir görünüme kavuşmuş ve artık insan onlara inanamaz hale gelmiştir. Bu durumda değer yargılarının ve amaçların toplamı birbirinden ayrılır ve bireysel değer yargıları birbirleriyle savaşım içerisine girerler. Nietzsche Güçlü kültürlerin bu problemle karşı karşıya kaldıklarında

⁷⁸ Nietzsche, 2010, s. 22.

⁷⁹ Magee, Bryan, Büyük Filozoflar, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008, s. 243.

⁸⁰ Emdem j. Cristian, Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche, çev. Gamze Varım, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 230.

⁸¹ Copleston, Frederick, Felsefe Tarihi, 7. Cilt, çev. Deniz Canefe, İdea Yayınları, İstanbul, 1996, s. 165.

dayanabildiklerini söyler. Neticede Parçalanma, “eşitli sahte kılıklarda, manevi ve dinsel, siyasi ve estetik” şeklinde ortaya çıkar.⁸² Başka bir ifadeyle pasif nihilizm; ahlaki-dünya-görüşünden derin bir hayal kırıklığının neticesi olup, depresyon, tek başına kalma, içe kapanma gibi sonuçlar doğurur. Bu nihilist durum karşısında kişi, müziğin uyuşturucu etkisi, körü körüne çalışma isteği, şehvet duyma gibi çeşitli sığınaklar arar. Aktif nihilizm ise bu durumun tam karşısını ifade eder, başka bir ifadeyle kişi içine düştüğü bu kasvetli ortamdan sıyrılmaya çalışıp hayata doğru bir atılım içerisinde olur ki Nietzsche hayatı evetlemek anlamına gelen bu durumun insan için bir çıkış yolu olacağını belirtir. Bu anlamıyla aktif nihilizm, pasif nihilizmin bir panzehiri ve çaresi olmaktadır. Ruhun gücü burada ortaya çıkmaya başlamış, kişi geleneksel dünya değerlerinin sahte ve zararlı olduğunun farkına varmış ve bu farkındalık insanı varoluş açısından tekrardan önemli bir varlık haline getirmeye başlamıştır.⁸³

Kısaca özetlemek gerekirse Nietzsche, nihilizm düşüncesiyle dünya açısından bir hayal kırıklığını, belirsizliği kastedmiştir. Özellikle Tanrının Ölümü fikri dünyaya dair anlam ve amacın ortadan kalkması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan Nietzsche'nin nihilizm gibi olumsuz bir durumun en önemli nedeni olarak saydığı Hristiyan gelenekteki ahlak ve hakikat düşüncesi Tanrı olmaksızın bir anlam ifade etmemektedir. Tanrının olmadığı bir yerde ise ahlakın ve gerçekliğin zemini kaybolmuş demektir. Birçok değer anlamını kaybetmiş, insan da bu bağlamda varoluşunu kaybetmiştir. Bütün bu olumsuz durumlara rağmen Nietzsche'nin insan/lık için hala umut taşıdığını söylemek mümkündür. Özellikle insana hakikat ve gerçek olarak sunulan bütün kurguların, yanlış anlaşılmanın parçalandığı ve kendisine kadarki felsefe geleneğinde insanla ilgili olarak görmezlikten gelinen ya da bir kenara itilen duygu, tutku gibi temel insanı özelliklerin tekrardan ele alınıp aktüel hale getirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. İnsanın gerek akıl gerekse de duygu, tutku gibi bütün yönlerini kapsayan bir insan felsefesi ve bu felsefenin merkezine Güç İstemi düşüncesinin yerleştirilmesiyle, Nietzsche'nin aşamalı olarak ifade ettiği nihilizmden kurtulmak mümkün hale gelecektir.⁸⁴

⁸² Nietzsche, 2010, s. 38.

⁸³ Baykan, 2000, s. 77-78.

⁸⁴ Danto, 2002 s. 19.

1.4. Güç İstenci

Nietzsche'nin felsefesinin ana merkezini *Güç İstemi* oluşturmaktadır. Güç istenci doktrini var olan her şeyin temelde faaliyetleri ve etkileşimleri güçlerinin genişlemesini sürdürmeleri ilkesiyle açıklanan merkezleri temele dayandığını iddia ettiği görünmektedir.⁸⁵ Güç istemi, onun daha önce büyük bir şekilde mücadele ettiği ve insanı adeta hareketten kestiğini söylediği Decadence ve nihilizm durumlarına karşı insanın daha yetkin bir konuma gelmesi için içinde barındırdığı dürtüye, güç elde etme ve iktidarı ele geçirmeye yönelik ifade ettiği duruma verilen addır. Başka bir ifadeyle Güç İstenci: "Bu dünya güç istencidir-ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz—ve başka hiçbir şey değil!"⁸⁶ Nietzsche burada hayatın istemeye mukim olan canlı bir oluş sistemi olduğunu ifade eder. İstemek, sadece bir şeyleri talep etmek değildir, aksine istemek insanın içinde sürekli gereken ve hareket etmesi gereken canlılıktır. Başka bir anlatımla güç istenci, bitmez tükenmez, doğurgan hayat istemi olarak da ifade edilebilir.⁸⁷ Bu canlılıkla ilişkili olan güç istenci Darwin'in hayatta kalmak için canlıların verdiği mücadeleyi farklılık arz eder. Zira Darwin Düşüncesinde, güçlü olan hayatta kalabiliyorken, Nietzsche felsefesinde güç, salt fizyolojik olmayıp aynı zaman da bir şeyleri istemek ve onu elde etmek için hareket etmeyi de içermektedir.⁸⁸

Hayatın kendisinin güç istencinden mülhem olduğunu, insanlığın güç ve iktidar arzusu tarafından yönlendirildiğini ifade eden Nietzsche, söz konusu istencinin ancak kendini aşma ve yüceltme eylemiyle belirgin hale geldiğini söyler. Güç istenci mutlak anlamda hakikatini evvela insanın kendinden hareketle bir güç elde etmeyle mümkün kılar. Bu durumu kendini aşma arzusu takip eder. Kendini aşan bu insan sanat ve felsefede yaratıcılık faaliyetine girip hem düşünsel hem de eylemsel olarak ayrıcalıklı bir kimliğe kavuşur. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus güç isteminin zorbalıkla başka bir deyişle tahakküm kurmakla ilgili olmadığıdır. Zira Nietzsche, güç istencinden bahsederken evvela insanın kendi üzerine olan bir eyleminden, kendine hâkim olup bir

⁸⁵ <https://plato.stanford.edu/entries/nietzsche/#WillPower> (Erişim: 17.01.2022)

⁸⁶ Nietzsche, 2010, s. 651.

⁸⁷ Nietzsche, Friedrich W., *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Turan Oflazoğlu, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 131.

⁸⁸ Nietzsche, Friedrich W., *The Will To Power*, Translate: Walter Kaufmann, Vintage Books, New York, 1968, p.343.

özne olarak var olmasından bahseder. Dolayısıyla buradaki güç istenci olumsuz bir karakterde değildir.

Nietzsche, güç istencini salt insan için kullanmamaktadır. O güç istencini bir sav olarak dünyayı açıklamak için de kullanır. Dünyaya devasa bir enerji kazandıran güç istemi, kendini sürekli bir şekilde yeniden yaratan ve yok eden bir özelliكتedir. Buradan hareketle bütün değişim ve dönüşümlerin kaynağında bulunan güç istemi, insanın ve dünyanın anlaşılmasını sağlayan yegane güçtür.⁸⁹ İnsanı harekete geçiren bu güç istencinin özellikle onun psikolojik süreçlerinde ele alan filozof, daha sonra bu güç istemini yaşayan varlıklar boyutunda ele alır. Nihayetinde de bu güç istencini dünyaya doğru genişletmektedir. Nietzsche'nin buradaki kaygısının bütün yaşamsal fenomenlerin tek bir esas altında açıklanabileceği kaygısıdır.⁹⁰ Nietzsche bu kavramı kendisinin bir zamanlar hocası olarak addettiği Arthur Schopenhauer'den almıştır. Schopenhauer'e göre akıl eşyanın içeriğini, dünyanın özünü bize sunamaz. Akıl bu anlamda iradenin sadece bir aracıdır. Akıl, bir amacı da takip edemez. Burada merkezi noktayı irade yani aklın da hâkimi olan hayat iradesi oluşturur. Nietzsche daha sonraları bu kavramı Güç İstenci şeklinde kullanacaktır.⁹¹

“Nietzsche'nin “Güç İstenci” şeklindeki bileşik formülleştirmesinde, Almancada “güç” karşılığında kullandığı sözcüğün, *Macht*, istek veya arzu anlamına gelen *mogen* fiilinden ve gizil güç anlamına gelen *möglich*⁹² sözcüğünden türetilmiş olması dikkate değer bir noktadır. Nietzsche açısından “güç”, potansiyel olarak var olur, öyle ki “güç istemi” terimindeki “güç” sözcüğü, kuvvet veya dayanıklılık gibi yalnızca sabit ve değiştirilemez bir kendiliği değil aynı zamanda kendini-alt eden veya kendine boyun eğdiren istemin başarısını da ifade eder.”⁹³ Güç, elde edilecek maddi bir şeyi ima etmez. Güç, eylemin kendisinin amacına ilişkindir yani eylemin içindedir. Burada bir isteme durumu söz konusudur, yani insanın kendini ya da nihilizmi aşmak istemesi. Bu isteme, hem bir etkiyi hem de bir amacı kapsar. Güç ile iktidar olma eylemi bir sonucu değil bilakis bir süreci ifade eder.⁹⁴ Bu süreç bu bakımdan görülür dünyanın bir yorumu, onu

⁸⁹ Cevizci, 2019, s. 199.

⁹⁰ Küçükalp, 2005, s. 30-31.

⁹¹ Özkan, 2004, s. 314-315.

⁹² Bu sözcük, aynı zamanda, yapmak veya yaratmak anlamına gelen *machen*'le de ilişkilidir.

⁹³ Pearson A. Keith, 2011, s.70-71.

⁹⁴ Coşar, 2009, s. 28.

anlamaya ve onu açıklamaya çalışan kişinin kendisinde bulunması elzem olan önemli bir özelliği göstermektedir.⁹⁵

Güç İstenci özellikle her şeyin çürüdüğü, nihilizmin kol gezdiği, Tanrının öldüğü her şeyin anlamını yitirdiği ve belirsizliğin hâkim olduğu bir dünyada çıkış yolu sunmaktadır. Çünkü bahsi geçen bütün bu olumsuz durumlar karşısında sadece güce sahip olan kişi kendini aşacak ve yeni değerler ortaya koyabilecektir. Nietzsche, yaşam ve değerler açısından hayati bir önem taşıyan güç istencini şu şekilde açıklanmaktadır:

Peki, benim için “dünyanın” ne olduğunu biliyor musun? Aynamda göstereyim mi? Bu dünya; enerji canavarı, başlangıcı olmayan, sonu olmayan; sağlam ve demirden büyümeyen veya küçülmeyen, kendini genişletmeyen, sadece dönüştüren bir güç büyüklüğüdür, bir bütün olarak, değiştirilemeyen boyutta, harcamaları veya kayıpları olmayan, ama aynı zamanda artışı veya geliri de olmayan bir ev; bir sınır gibi etrafı “hiçlikle” çevrilmiş; bulanık veya harcanmış bir şey değil, sonsuza dek uzatılmış bir şey değil, ama belirli bir güç olarak belirli bir mekana oturtulmuş ve orası burası boş olabilecek bir mekana değil, her yerde güç olarak, güçlerin bir oyunu ve güçlerin bir dalgası olarak, aynı zamanda hem tek hem çok, burada artan ve aynı zamanda başka bir yerde azalan; tekerrür yıllan, kendi biçimlerinde bir medcezirle birlikte ebediyen değişen, ebediyen geri akan, birbirine akan ve koşturan bir güçler denizi; en basit biçimlerden en kompleks biçimlere doğru, en sessiz, en sağlam, en soğuk biçimlerden en sıcak, en karışık, en kendi içinde çelişkili biçimlere doğru gitmek için caba göstermek ve daha sonra bu bolluklardan çıkıp, kendini hala bu devir ve yılların aynı kalışında onaylayarak, kendini sonsuza dek geri dönmesi gereken bir şey, doymak bilmeyen, gizlenmek bilmeyen, tükenmişlik bilmeyen bir oluş olarak basite doğru, çelişkiler oyunundan uyum zevkine geri dönmek: bu, benim ebedi kendini yaratmanın, kendini yok etmenin *Dionysos tarzı* dünyamdır; benim iki kat haz veren gizemli dünyam; benim dairenin zevki bizzat bir hedef haline gelene kadar hedefi olmayan “iyinin ve kötünün otesinde”liğimdir; bir halka kendine karşı iyi bir istenç hissedene kadar istençsiz— bu dünya için bir isim mi istiyorsunuz? Tüm bilmeceleri için bir *çözüm*? Siz kendini en iyi gizleyen, en güçlü, en yılmaz, en gece yansı İnsanlar için bir *ışık*?— *Bu dünya güç istencidir-ve başka hiçbir şey değildir!* Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz—ve başka hiçbir şey değil!⁹⁶

Dolayısıyla Nietzsche felsefesinde Güç İstenci bu yönüyle, kaba, taşkınlığa mahal veren bir özellikten öte, insanın kendini aşmasını ve yeni değerler ortaya koyabilme cesaretini sağlayan en önemli kavram olmaktadır. Ona göre, oluşun sürekli olduğu ve yaşam pratikleriyle sürekli karşı karşıya kalınan bir dünyada, insanın kendisinden hareketle yeni değerlerin yeniden değerlemeleri olan felsefe, kültür, ahlak, sanatsal coşku ortaya koymak ancak güç istencine sahip olmakla mümkündür. Bu yüzden güç istenci, Nietzsche felsefesinin ana kavramlarından biri olarak sürekli karşımıza çıkar.

⁹⁵ Copleston, 1996, s. 166.

⁹⁶ Nietzsche, 2010, s. 651.

1.5. Bengi Dönüş

Felsefe tarihinde değişim ve varlık konusu birçok filozof tarafından ele alınarak tartışılmış ve söz konusu tartışma günümüze kadar süregelmiştir. Özellikle Yunan felsefesinde değişim ve hareket tartışması Parmenides'in (515-460) temsil ettiği görüş ile Herakleitos'un savunduğu hat üzerinden yürümüştür. Parmenides, değişimin olmadığını iddia ederken Herakleitos ise değişimin mutlak anlamda var olduğunu ortaya koyarak farklı bir bakış açısı ileri sürmüştür.

Nietzsche'ye göre insanın tüm yaşamı, durmaksızın döndürülen bir kum saatine benzer. Ve bu durum her zaman tekrar eder. Bugün burada yaşanan şey daha önce de sonsuz bir şekilde yaşanmış ve bundan sonra da yine sonsuz bir şekilde yaşanmaya devam edecektir.⁹⁷ Nietzsche yaşamın bu canlılığını *Bengi Dönüş* kavramıyla açıklamaya çalışır. Nietzsche felsefesinin anlaşılmasında oldukça önemli bir yere sahip olan ve bilhassa zamanın ne'liği ve nasıllığına dair önemli sorgulamaları beraberinde getiren bengi dönüş kavramı, en temel anlamıyla erişilebilecek en yüksek olumlanma ilkesidir.⁹⁸ Burada yaşama ilişkin bir beklenti ve canlılık özellikleri söz konusudur. Başka bir ifadeyle yaşamda meydana gelen anların gelip geçiciliği değil aksine yeniden yaratımı söz konusudur. Nietzsche tam da bu konuyla alakalı Bengi dönüşü: "Yani sınır tanımadan, sonsuza dek her şeyin durmadan yok olup yeniden doğması"⁹⁹ olarak tanımlar.

Nietzsche, bu kavramla, zamanın içerisinde sonsuz kere meydana gelen anlardan bahsetmektedir. Bu anlar birbirlerini tekrarlayan ya da benzer olan anlardan farklı olarak her zaman farklı şekilde meydana gelen ve yeni olanaklar sunan anlar olarak imkânlar yaratırlar. Dolayısıyla Bengi Dönüş'ün en önemli özelliği canlılık¹⁰⁰ olmaktadır. Zira bu anlar her zaman aynı şekilde meydana gelip sürekli bir tekrarlardan oluşuyorlarsa, insanın yaratım, değerlendirme, eylemlerinin sahibi olma gibi özellikler de yok sayılmış olmaktadır. Fakat Nietzsche, bu anların farklı imkânları barındırdığını ifade ederek Üstinsanın tam da birbirinin tekrarı olmayan ve insanın kendini değer üreten, eylemde bulunan, kendi özgür iradesiyle karar verebilen bir varlık olarak bu anların toplamından oluşan Bengi Dönüş içerisinde geldiğini ifade eder.

⁹⁷ Nietzsche, 2010, s. 38.

⁹⁸ Nietzsche, 2003, s. 83.

⁹⁹ A.g.e., s. 62.

¹⁰⁰ Nietzsche, 2015, s. 162.

Buradan hareketle, Bengi Dönüş'ün Üstinsanın ortaya çıkmasında önemli temeller sunduğunu söylemek mümkündür. Bu imkânlardan birincisi, bengi dönüşün daima canlılıkla kaim olduğu için, Üstinsana yeniden değer yaratabilmesi imkânını sunmasıdır. İkincisi ise doğrudan bir hareketten ziyade döngüsel bir harekete sahip olduğu için anların sürekli yeniden oluşuyor olmasından kaynaklı olarak her seferinde İnsana farklı eylemler yapma imkânı vermesidir.

Nietzsche, Bengi Dönüş ve Üstinsan arasında bulunduğu kabul edilen bu görüşün eleştirilebilir yanları da bulunmaktadır. Zira bengi dönüş ve Üstinsan arasında, temelde bir takım aykırıklardan bahsetmek mümkündür. Özellikle Zerdüş adlı eserinde Nietzsche, bir taraftan kendini aşma ve son insanın ötesine geçme çabasına değişim eşlik ederken burada Hristiyanlıkta var olan ilerlemeci zaman anlayışına benzer değiniler göze çarpmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak eğer bir yerde döngüsel olarak sürekli oluşlar meydana gelmekteyse ve bu oluşlar her ne kadar tekrarlardan ibaretse de insan nasıl olur da kendini aşmaya yeltenebilen ve sürü, özgür insan aşamalarını geçip Üstinsana kavuşabilmektedir.¹⁰¹

Nietzsche, böyle bir sorun karşısında insanların özellikle değerler üretebilmeleri ve kendi özgür iradeleriyle seçimde bulunmalarından hareketle bengi dönüşün her daim aynı tekrarlara sahip olan bir zamandan ziyade değişik imkânlar sunan bir zaman anlayışına sahip olduğunu belirtir. Çünkü yaşam insanın seçimlerinden meydana gelen bir çizgi üzerinde devam eder. Kültürlü, eğitilmiş ve entelektüel olmak için insanın seçimde bulunması gerekmektedir, aynı İnsan kötü seçimler de yapma gücüne sahiptir, dolayısıyla insanın nerde ve ne zaman duracağı bizzat yaptığı tercihlerin neticesinde belirlenecektir. Bütün bu özelliklerinden dolayı Nietzsche'nin öne sürdüğü bengi dönüş fikri, Platonculuk ve Hristiyanlık inancından farklı bir konumda olmak zorundadır.

Platonculuk, temelde ideal bir âleme göndermede bulunur. Bu âlemde kavramlar hem genel geçer hem de zamansal olanın dışında oldukları için değişimle uzaktan yakından bir ilişki içerisinde olmazlar. Burada her şey değişmezlik çerçevesinde var olduğu için yaratım, yeniden doğuş ve canlılık neredeyse yok gibidir. Hâlbuki Nietzsche, Platon'un iddia ettiği kavramların değişmezliği fikrine karşı çıkarak olgulardan, olaylardan bahsedip onların sayısız yorumlarının olabileceğini ileri sürer. Bu olaylar ve

¹⁰¹ Nietzsche, 2010, s. 38.

olgular ise kuşkusuz bengi dönüşün bize sağladığı hareket, canlılık ve her daim farklı anlamların meydana geldiği yaşam içerisinde mümkün olacaktır.

Nietzsche'nin Hristiyanlıkla olan mücadelesi göz önünde bulundurulduğunda hareket oluşum açısından da ciddi farklılıkların olduğu görülecektir. Bilhassa Hristiyanlığın zaman anlayışında var olan daima ileriye doğru gidiş fikri Nietzsche açısından oldukça sorunlu bir ifadedir. O, bu mevzuyu şöyle tasavvur eder:

“Dünyanın bir amacı olmuş olsaydı, bu amaca ulaşılmış olurdu. Bu amacın bazı beklenmedik son halleri olmuş olsaydı, bunlara da ulaşılmış olurdu. Herhangi bir şekilde ara vermeye ve bu “varoluş” yeteneğini sadece bir an için bile ele geçirmeye muktedir olsaydı, tüm oluş, tüm düşünceler, tüm “tinler” ile birlikte uzun zaman önce sona ererdi Oluşun bir parçası olarak “tin” gerçeği dünyanın hiçbir hedefinin, hiçbir son halinin olmadığını, sonunun oluşa muktedir olmadığını kanıttır. Yine de eski bir alışkanlık olan, ama her olayla bağdaştırma ve dünyayı yönlendirici, yaratıcı bir Tanrı ile bağdaştırma alışkanlığı öylesine güçlüdür ki düşünür, dünyanın tasarlandığı gibi tamamen amaçsız olduğunu düşünmemek için çaba göstermek zorundadır. Bu fikir—yani dünyanın kasıtlı olarak bir amaçtan kaçındığı, hatta döngüsel bir seyre girmemek için hilelere sahip olduğu fikri—ancak dünyaya sonsuz yenilik kabiliyetini yani dünya konusunda olduğu gibi sabit bir büyüklükte sonlu, kesin ve değişmez bir güce, biçimleri ve halleri ile birlikte sonsuz bir yeniliğin mucizevi gücünü zorla kabul ettirmek isteyenlerin aklına gelir. Artık bir Tanrı olmamasına rağmen, dünyanın hâlâ ilahi bir yaratma gücüne, sonsuz biçim değiştirme gücüne sahip olduğu; kendini bilinçli olarak eski biçimlerinden herhangi birine dönüşmekten kaçındığı; yalnızca her türlü tekrardan kaçınma niyetine değil, bunu gerçekleştirmek için gerekli araçlara da sahip olduğu ve son olarak, amaçlardan, son hallerden, tekrarlardan—ve böylesine affedilmez şekilde hasta bir düşünce ve arzulama yolundan kaynaklanabilecek başka her şeyden—kaçmak için her an hareketlerinden her birini kontrol ettiği varsayılmaktadır. Hâlâ eski dini düşünce ve arzulama yoludur; herhangi bir şekilde dünyanın her şeye rağmen eski sevilen, sonsuz, sınırsız yaratıcı Tanrı olduğuna—ani, herhangi bir şekilde “eski Tanrının hâlâ yaşadığına”—inanma özlemidir.”¹⁰²

Nietzsche, burada Hristiyanlık inancında olan doğrusal bir zaman anlayışının ciddi anlamda problemliliği olan taraflarına işaret etmektedir. Nietzsche'nin işaret ettiği bu husus, bengi dönüşü hem Hristiyan kurtuluş efsanesinin hem de on dokuzuncu yüzyıl burjuvazisinin ilerlemeci zaman anlayışının inkârı olarak kurguladığını söylemek gerekmektedir.¹⁰³ Eğer Hristiyanlığın ifade ettiği gibi amaç söz konusu olsaydı bu amaca çoktan varılmış olurdu. Fakat yüzyıllar geçmesine rağmen bu amacın hâlihazırda meydana gelmiş olmaması bir çıkmazı işaret etmektedir. Bir diğer önemli husus ise doğrusal zaman anlayışında geçmiş artık önemsenmeyecek bir ana denk düşmekte ve insan daima belki de kavuşamayacağı bir geleceğin özlemiyle hareket etmektedir. O halde şu soruyu sormak icap eder. İnsan kavuşamayacağı bir gelecek için, neden geçmişi

¹⁰² Nietzsche, 2010, s. 647.

¹⁰³ Megil, Allan, Aşırılığın Peygamberleri, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.139.

gözden çıkarıp hareket eder? Nietzsche, burada zamanın her daim anlardan meydana geldiğini vurgulayarak, esasında var olmakta olan bu durumun insan için oldukça büyük fırsatlar ortaya koyduğunu ifade eder. Zamanın anlardan meydana geliş tarzıyla ortaya çıkan fırsat perspektifi şu şekilde ifade edilebilir:

“Evren kudretinin ölçüsü belirlenmiştir tükenmez değildir kendimizi sakıncalı böylesi konsept dağılımlarından. O halde, bu kuvvetin konumları, değişimleri, kombinasyonları ve gelişimleri her ne kadar müthiş muazzam ve fiilen ölçülemez olsa da, kesinlikle belirlidir ve tükenmez değildir. Bu şu demektir ki, kuvvet ebediyen özdeş ve faaldir. Şu ana kadar bir sonsuzluk akıp geçti bile; bu şu demeye gelir ki, tüm olası gelişmeler yinelenmeden ibarettir. O halde, şu anki gelişim bir yinelenmeden ibaret olmalı ve dolayısıyla, onu meydana getiren ondan oluşan ve bu şekilde ileriye ve geriye doğru devam. Her şey sayısız defalar varlığa gelmiştir...”¹⁰⁴

Dolayısıyla içerisinde bulunulan zaman, çizgisel bir zamandan ziyade döngüsel bir zamana işaret ettiği için anlar sürekli bir şekilde tekrarlanmakta ve insanın buradaki konumu anların ne tarz değerlendirilmeye tabi tutulacağını göstermektedir. İnsan anların sürekliliği karşısında aldığı tavır itibarıyla hayatına anlam katabilmekte ya da onların karşısında geri planda durarak sıradan bir yaşamı seçebilmektedir. Nietzsche'ye göre, anların sürekliliği karşısında harekete geçen, eylemde bulunabilen insan, üstinsana doğru ilerlemeyi başarabilecektir. Eğer insan, anların canlılığı, bolluğu karşısında hareket etmeyip statik bir şekilde var olursa, yaşamı sadece izleyen ve ona katılmaktan mahrum olan sürü insanına dönüşür. Sürü insanı düzlemde özgürlükle birlikte hareket kabiliyeti bitecek olan insan, dini ve politik kurumların kendisine dayattığı kurallar çerçevesinde yaşamaya mahkûm olacaktır.

1.6. İyinin ve Kötünün Ötesinde

Nietzsche'ye göre eski bir kuruntu vardır, ona iyi ve kötü denir. Eskiden insanlar iyi ve kötü olarak ifade edilen bu kavramlara son derece itibar gösterirlerdi. Dahası gösterilen bu itibar neticesinde insanlar, her şeyin yazgı olduğuna dair bir kanaat ileri sürmüşlerdi.¹⁰⁵ Bu eski kuruntuya değer veren kâhinler, yıldız yorumcularıyla beraber Platon'culuk ve Hristiyanlık temsilcileri de iyi ve kötü çerçevesinde şekillenen ahlak yargılarına ciddi anlamda değer vermişlerdir. Platon'culuk ve Hristiyanlık inancı

¹⁰⁴ Steiner, Rudolf, Nietzsche Özgürlük Savaşçısı, çev. Sevinç Çekli, Omega Yayınları, İstanbul, 2004, s. 194.

¹⁰⁵ Nietzsche, Friedrich, Böyle Dedi Zerdüş, çev. Gülperi Sert, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 244.

bağlamında değerlendirilmesi gereken bu önemli kavram, önceden belirlenmiş kurallara göre iyi ya da kötü yahut günah veya sevap şeklinde kategorize edilmeye çalışılmıştır.

Bu konu üzerine yoğunlaşan felsefeciler ve dindarlar olsun, ahlak kavramını çok daha yüksek, çok daha gösterişli ve tantanalı bir şekilde betimleyerek ahlakı bir bilim gibi ele almaya çalışıp onu temellendirmeye çalışmışlardır. Fakat insan eylemlerinin sanıldığı gibi basit tepkilerden meydana gelmediği dikkate alınırsa bu tarz felsefe ve dinsel inanışların önemli ölçüde problemler yarattığı görülecektir. Çünkü insan eyleme geçeceği vakit içerisinde bulunduğu duygusal, dirimsel, psikolojik durum eylemlerin sonuçları üzerinde etkili olacaktır. Bu nedenden ötürü ahlakla ilgilenen felsefeciler ve dindarlar, ahlak ilgili tutumlarında sadece kendi açılarından değerlendirmelerde bulunarak ahlakı önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde ele almışlardır. İnsanın duygu durumundan, içinde bulunduğu şartları dışarda bırakan böyle bir yaklaşım ise yüzeysel bakış açısıyla sınırlı olmaktadır.¹⁰⁶ Nietzsche, bu konuda özellikle Platon'culuğu ve Hristiyanlığı hedef alarak şunları ifade eder:

“Platon'un ahlakında, aslında Platon'a ait olmayıp yalnızca felsefede rastlanan bir şey vardır, Platon'a rağmen şu söylenebilir: Yani, onun için çok soylu olan Sokratçılık - Kimse kendine kötülük yapmaz, öyleyse bütün kötülükler istenmeden yapılır. Çünkü kötü İnsan kendine kötülük yapabilir: Kötünün kötü olduğunu bilseydi bunu yapmayacaktı. Öyleyse, kötü yalnızca, bir yanlış olduğu için kötüdür; eğer yanlış ortadan kaldırılsa, o zorunlu olarak - iyi kılınabilir- Bu çeşit akıl yürütme, sıradan İnsan korkuyor, kötü eylemlerde yalnızca nahoş sonuçlar gören, ‘kötü eylem ahmaklıktır’ yargısını verirken, ‘iyi’yi yararlı olan ve kabul edilenle, fazla düşünmeden, özdeş alan...”¹⁰⁷

Burada vurgulanan en önemli husus ahlaki eylemlerimizin gerisinde bilme olayının bulunmasıdır. Başka bir ifadeyle eğer bizler iyi ve kötü hakkında yeterli bilgiye sahipsek kötü eylemlerde bulunmayız, diğer taraftan iyi hakkındaki bilgilerimiz bizleri iyi eylemler yapmaya sevk eder. Hâlbuki bu Nietzsche açısından kabul edilebilir bir yaklaşım olmaktan oldukça uzaktır. Çünkü içerisinde bulunulan durum, insanın farklı eylemler yapmasına neden olabilir. Dahası iyiyi bilmek onun farkında olmak bizi her zaman iyi eylemler yapmaya götürmezken kötüyü bilmek de bizi mutlak surette kötü eylemler yapmaya sevk etmez. Kaldı ki dünya tarihi iyinin ne olduğunu bilip te oldukça kötü eylemler yapan insanlarla doludur. Tam aksine kötüyü bilip iyi eylemler yapan

¹⁰⁶ Nietzsche, Friedrich W., İyinin ve Kötünün Ötesinde, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 99.

¹⁰⁷ A.g.e., s. 191.

insanların varlığı da söz konusu olmuştur. Victor Hugo'nun Sefiller adlı eserinde Kiliseden şamdan ve kıymetli şeyler çalan Jan Valjan adlı karakterin daha önce menfaatine uyan hırsızlığı terk ettiğini ve topluma faydalı bir birey haline dönüştüğünü görmekteyiz. Buradan hareketle şunu demek gerekmektedir, ahlaki olarak ifade edilen eylemlerin daha önceden belirlenmelerine değil, aksine eylemlerin neticesinde ortaya çıkan durumlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Oysa tarih bizlere, Jan Valjan gibi kendisiyle hesaplaşabilen ve aşan insanlardan ziyade, Platonculuk ve Hristiyanlığın belirlediği kurallar çerçevesinde yaşamayı kabullenen ve bu suretle kendi eylemlerini gerçekleştiremeyen insanların daha fazla olduğunu göstermiştir.

Nietzsche'nin felsefesinde güç istenci gibi merkezi konumda yer alan bir kavram dururken, insan nasıl olur da daha önceden belirlenmiş, kuralları konulmuş bir takım ahlaki ilkelerin boyunduruğu altına girebilir? İnsan kayıtsız şartsız bu ilkelerin kabul ettiğinde esasında yaşamın en temel dinamiği olan Güç istencini de yok saymakta ve kendini şahsiyet olarak ortaya koyma imkânından uzaklaşmaktadır. Bir taraftan kendi yaşamını var etmeye yönelik bir inşa çabası; diğer taraftan belirli bir takım ahlaki ilkelerin öne sürdüğü iyi ve kötü sınırlarını aşamayan ve eylemde bulunurken kendi varoluşsal ve fiziksel varlığını önemsemeyen İnsandır. İşte Nietzsche açısından iyi ya da kötü üzerine yapılan değerlendirme esasında daha önceden belirlenmiş kurallar oldukları için üstesinden gelinmesi gereken kurallar olmak durumundadırlar. Nietzsche iyi ve kötüye ilişkin üstesinden gelinmenin şartını da şu şekilde ifade eder:

“Her kim iyi ve kötude yaratıcı olmak ister, en önce bir yok edici olmalı, değerleri parçalamalıdır. En yüksek kötülük böylece en yüksek iyiliğe girer: Bunun da adına yaratıcılık denir.”¹⁰⁸ Nietzsche iyi ve kötü hakkında yapılan değerlendirmelerin ve ifade edilen sözlerin esasında değer biçici kişiler tarafından yapılan bir zorbalık olduğunu ifade eder. Çünkü onlar yüzyıllardır var olagelen ve kanıksanmış ahlak yargılarına sığınarak kendilerini mesuliyetten kurtarmış ve yeni değerler ortaya koymanın önünde büyük engeller oluşturmuşlardır.¹⁰⁹ Dolayısıyla, değer biçicilerin belirli bir takım ahlaki kurallar çerçevesinde eylemleri sınıflamaya tabi tuttuklarını görmekteyiz. Başka bir ifadeyle eylemler henüz yapılmadan iyi yahut kötü olarak sınıflandırılmışlardır, böylesi bir durumda kişinin kendi varoluşsal kaygılarından hareketle edimde bulunması neredeyse

¹⁰⁸ Nietzsche, 2003, s. 114.

¹⁰⁹ Nietzsche, 2017, s. 154.

imkânsızdır. Fakat Nietzsche ahlaki eylemlerin daha öncesinden belirlenmesi fikrine karşı durarak, eylemlerin neticelerine odaklanır. Başka bir ifadeyle “Ahlaksal olay yoktur, yalnızca olayların ahlaksal yorumu vardır.”¹¹⁰

İyi ve kötü kavramlarının insanlar tarafından şu zamana dek yanlış anlaşıldığını ve bundan ötürü bilinmediklerini ifade eden¹¹¹ Nietzsche, çekiçle felsefe metaforundan hareketle, mevcut değerlerin önce parçalanmasını sonra da yerlerine yeni değerlerin ikame edilmesini istemektedir. Değerler olarak ifade edilen şeyler ise bizzat hayatın içerisinde bulunan ve hayata yön veren felsefe sistemleri, ahlak görüşleri, eğitim, kültür gibi temel alanlardır. Nietzsche, bu sistemleri parçalamanın zaruri olduğunu söyleyerek, onların yerine yeni iddiaları olan Üstinsan’a götüreceği farklı kurumların olmasını ister. Bu kurumlar ise daha öncesinden çekiçle yıkıma uğratılmış ya da yeniden iddialar taşımaya matuf olan felsefe, kültür, eğitim, varlık ve insan, geleneklerden oluşmaktadır.

¹¹⁰ Nietzsche, 2015, s. 85.

¹¹¹ Nietzsche, Friedrich W. Kahin, çev. Sedat Umran, Fol Yayınları, Ankara, 2019, s. 135.

2. NİETZSCHE'DE İNSAN

2.1. Oluş ve Varoluş Açısından İnsan

Varoluşu sabitlemeye ve durağan hale getirmeye çalışan filozoflar olduğu gibi onu sürekli olarak bir akış içerisinde gören filozoflar da olmuştur. Bunların önde gelenleri Epiküros, Spinoza ve Nietzsche'dir.¹¹² Bu isimlerden özellikle Nietzsche, varlığın geleneksel sorusu olan “varlık nedir?” sorusuyla hareket eder. O, varlığı değişmez özle tanımlamak yerine, onu oluş ve değişim içerisinde tanımlayacak şekilde “kim?” sorusundan hareket ederek varlığa yönelir. Kim sorusunun yanıtı ise değişmez özü vermekten ziyade bizi kuvvetlere ve istençlere götürür. İstençlerin ise iki temel özelliği vardır, bu özellikler aktif ve reaktiftir olarak sınıflandırılmalarıdır.¹¹³

Nietzsche'ye göre, aktif ve reaktif güçler arasındaki ayrım ona varlığı bir töz olmaktan ziyade bir süreç olarak sunmasını sağlar. Tözsel varlık dünyası, farklı ideler, imgeler ve kimliklerdeki güçlerin çoklu etkilerinin bir araya gelmesi yoluyla meydana getirilir. Buna göre, varlığın ne ötsel bir hakikati ne de görünümünün akışının önünde ya da ötesinde bağımsız bir gerçeklik dünyası vardır. Oysa gerçekliğin kendisi, her yönü gücün dereceleri ve bir araya gelmeleriyle açığa çıkar. Bu varoluş düzleminde her gücün diğer güçlerle ilişkisi, itaat buyurmaya/emir vermeye göre ifade edilir.¹¹⁴

Nietzsche, güç ilişkilerinin aktif ve reaktif olmak üzere iki boyut olduğunu belirtir. Aktif güçler, değerler yaratan eylemin ve oluşun güçleridir; reaktif güçler ise bir eylemi sınırlandırarak, onunla karşıtlık kurarak, eylemin bir kopyasını, imajını üretip aktif güçlerle savaşa yoluna girerler. Bu noktada reaktif güçlerin hareketi, tam anlamıyla diyalektik bir stratejiye dayanır¹¹⁵

Nietzsche, aktif ve reaktif güçler arasındaki ilişkiyi “yırtıcı kuş” metaforu üzerinden açıklamaya çalışır. Yırtıcı kuş, karşıtlık çizgilerini diyalektiğe çevirerek, fiili sınırlandıran reaktif güçlerin mantığına meydan okur. Bu noktada Kartal, kuzuyu kapma eyleminin kendisidir ve o dolaysız eylemdir. Fakat reaktif güçler, eyleminden ayrı bir

¹¹² Deleuze, Gilles ve Claire, Parnet, Diyaloglar, çev. Ali Akay, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 52.

¹¹³ Deleuze, Gilles, Kritik ve Klinik, çev. İnci Uysal, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 124.

¹¹⁴ Spinks, Lee, “Active / Reactive”, The Deleuze Dictionary, (Ed.), Adrian Parr, Edinburgh University Press, Revised Edition, Edinburgh, 2010, s. 7.

¹¹⁵ Deleuze, Gilles, Nietzsche and Philosophy, Trans., Hugh Tomlinson, Continuum, 1992, London, p. 112-113.

kartal varmış gibi kuzuyu kapma eylemindeki farklı bir kartal kurgusu ya da imajı üretirler. Burada eylem olarak ifade edilen kartal için herhangi bir merhamet ya da intikam paradoksu düşünülemezken eyleminden soyutlanmış olan kartal, ahlakın ve hakikatin öznesi haline getirilir. İşte reaktif güçlerin stratejisi burada açıkça görünür olur: dolaysız bir eyleme, eylemin imajını dayatarak bir “fail” üretmek.¹¹⁶

Reaktif güçler, kendilerinden hareketle devindirici bir ilke üretmek konusunda yetersizdirler ancak aktif bir eylemin imitasyonu ile hareketlerini oluşturma olanağı bulabilirler; buna göre reaktif güçler ahlaki, dini ve dil açısından bir kurgu yaratmak için eylemin dolaysız doğasını yönelik parçalamaya eylemine girişirler.¹¹⁷

Yırtıcı kuş metaforuyla açılanmaya çalışılan aktif ve reaktif arasındaki ilişkide ana karakter olan kartalın eylemi iyi ya da kötü, adil veya merhametsizce değildir. Kartal'ın eylemi “Hıristiyan ahlakının dayattığı hiçbir suçluluk duygusuna, çileciliğin ürettiği hiçbir merhamet ilkesine terk edilemez, bu eylem hiçbir bölünmeye ve mesafeye yer bırakmayan saf ve dolaysız bir eylemdir. Nietzscheci “oluşun masumiyeti” eylemin yaratıcı doğasına içkindir.”¹¹⁸

Nietzsche'ye göre güç istenci özünde yaratıcıdır ve bu güç asla temsille ölçülemeyip, hiçbir zaman temsil de edilemez dahası o, yorumlanamaz ve değerlendirilemez; aksine bu güç yorumlayan, değerlendiren isteyendir. O halde bu gücün istediği şey nedir? Bu güç, bütünüyle oluşumsal ögeden türeyen şeyi ister. Ona göre oluşumsal öge, kuvvetin kuvvetle ilişkisini ifade eder ve ilişkideki kuvvetleri nitelendirir.”¹¹⁹

Yırtıcı kuş metoforu üzerinden ifade edilen güç istencinde kartal, kuzuyu kapma eyleminin doğrudan kendisi olması sebebiyle, ve eylemden bağımsız farklı bir kartal olamayacağı için, güç istencinden ayrı bir yaşamı düşünmek de mümkün değildir. Güç istenci, yaşam eylemidir. Eyleminden ayrı bir kartal tasavvur etmek, onu bir temsil yapısının içinde yeniden tanımlamak anlamına gelir.¹²⁰

¹¹⁶ Çalıcı, Sercan, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'de Arzu Ontolojisi ve Politika, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 30.

¹¹⁷ A.g.e, s. 31.

¹¹⁸ A.g.e, s. 30-31.

¹¹⁹ Deleuze, Gilles, Nietzsche ve Felsefe, çev. Ferhat Taylan, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2010, s. 114.

¹²⁰ Çalıcı, 2012, s. 32.

Reaktif gücün temsiller oluşturmasına bağlı olarak işlemesine karşı, Nietzsche, gücün hakkını teslim etmek için yeğinlik kavramına başvurur. Ama Nietzsche yeğinliği temsillere değişmez. Yeğinlik özel isimlerle ilişkilidir ve bunlar ne Şeylerin (ya da kişilerin) ne de kelimelerin temsilleridir. Kolektif ya da bireysel, Presokratikler, Romalılar, Yahudiler, İsa, Deccal, Jül Sezar, Borgia, Zerdüşt, Nietzsche'nin metinlerinde geçen ve geri gelen bu özel isimlerin hepsi gösteren ya da gösterilen değil, Yeryüzünün, kitabın bedeni ya da Nietzsche'nin acılı bedeni olabilecek bir beden üzerindeki yeğinlik betimlemeleridir: *tarihin bütün isimleri, benim...* Dolu bir beden üzerinde yaşanırken birbirlerinin içine geçen ve özel isimlerin işaret ettiği yeğinliklerin bir tür göğebeliği, bir sürekli yer değiştirmesi var. Nietzsche bedenlerin kendi aralarında kurduğu ilişki üzerinden varoluş durumunu açıklamaya girişir.¹²¹

Nietzsche'ye göre varoluşun bir anlamı olup olmadığı sorusu felsefesinin en değerli ampirik, ve deneysel sorusudur. Bu soru, bireysel, tekil, bedenle ve onun yeğinlikleri üzerinden hareketle cevaplandırılabilir. Bu soru, özellikle Tanrının ölümünün ilanıyla beraber Nietzsche felsefesinde önemli bir kavşak noktası haline gelmiştir. Tanrının ölümünden önce, evren ve insanı açıklamak için tanrıya gereksinim duyulurken; onun ölümüyle birlikte, insanın, metafiziğin, etiğin anlamında ciddi değişmeler meydana gelerek, anlamın zeminde de büyük hasarlar oluşmuştur.¹²²

Tanrı'nın ölümü öncelikle, benden tek özdeşlik garantisini, birleştirici tözsel temeli kaldırmıştır. Onun ölümü, benin çözülp buharlaşmasına neden olmuş, fakat o, diğer benlere, ağılarak onlarla ilişki kurmaya başlamıştır.¹²³ Öyleyse kişisel benlik, genel olarak Tanrı'ya ve dünyaya gereksinim duyar. Ama isimleşmiş sözcükler ve sıfatlar çökmeye başladığında, duraklama ve durağanlık isimleri saf oluş fiillerince sürüklenip olayların diline kaydığında, benliğin, dünyanın ve Tanrı'nın bütün özdeşliği kaybolur.¹²⁴

Tanrının olmadığı ya da artık görevini yerine getiremediği yaşamda, insan kendi başına kalır. Onun yaşamda kendi başına kalması diğer nesnelere benzemeyen özgürlükleriyle karakterize edilir. Doğal dünyanın nesnelere (örneğin taşlar, ağağlar)

¹²¹ Deleuze, Gilles, *Issız Ada ve Diğer Metinler*, Yayına Hazırlayan: David Lapoujade, çev. Ferhat Taylan-Hakan Yücefer, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 398.

¹²² Deleuze, 2010, s. 34.

¹²³ Deleuze, 2009, s. 186-187.

¹²⁴ Deleuze, Gilles, *Anlamın Mantığı*, çev. Hakan Yücefer, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 19.

varlıklarıyla var olan bir öze sahipken, insanların var olma biçimleri özlerinden önce gelir. Buna göre insan, yaşamda karşı karşıya kaldıkları tercihlerle ya da herhangi bir alanda yaptıkları seçimlerle kendilerini yaratmak konusunda özgürlüğe sahip olabilirler. İnsanları karakterize eden özgürlük, seçim için rasyonel veya başka türlü hiçbir kuralın olamayacağı anlamına gelir. Ancak, seçim yapmanın doğru ve yanlış yolları vardır. Seçim, otantik ve iyi niyetli olabilir bununla birlikte insanın seçimleri otantik ve iyi niyetli olmayabilir. Dolayısıyla insan, özgürlük ekseninde yaptığı seçimlerle kendi varoluşunu meydana getirebilir. Bunun aksine insanın tercihleri dışardan dayatılıp özgürlüğü elinden alınıyorsa, onun varoluşuna dair söylenecek pek bir şey kalmayacaktır.¹²⁵

2.2. İnsan Tanımlamaları Üzerine Bir Analiz

İnsan felsefesinin bir cevaptan ziyade bir açıklama, bir değerlendirme ve bir çerçeve olarak ortaya çıkmasını sağlayan temel soru insan probleminin ne olduğudur. İnsan tasavvurlarını içinde barındıran bu temel problemin tahlilinde değişkenlik gösteren husus ise insanın farklı bağlamlarının psikolojik ve sosyolojik anlamda var olduğudur.¹²⁶ Buradan hareketle filozofların metinlerini irdelediğimizde insandan üç farklı şekilde söz edildiğini görmekteyiz. Bunlar genel olarak: Sıradan İnsan, Yaratıcı İnsan ve Tür İnsanı şeklinde kategorize edilmektedir. Diğer bir ifade ile insandan bahsederken bireyin özellikleri, yaratıcı insanın özellikleri ve tür olarak İnsanın özelliklerinden söz etmekteyizdir. Ya da insanın başarabildikleri ve başaramadıkları üzerine bir tahlile giriştiğimizde aslında bireyin, yaratıcı ve tür olarak insanın imkân ya da üstesinden geldikleri üzerine konuştuğumuz görülmektedir. Acaba filozoflar insan kavramını sorgularken esasında nereye göndermede bulunmuşlardır? Bizim için insana dair sorulması gereken sorulardan en önemlisi bu sorudur.¹²⁷

Bu soru Nietzsche açısından şu şekilde açılanmaktadır. O, insan problemini temellendirirken Yunan felsefesinin değerler problemini erdem sorunu çerçevesinde ele aldığını belirtir. Burada tek amacın daha iyi olma çabası ve bu çabanın dışındaki her şeyin araç olarak görülmesi durumu söz konusudur. Hâlbuki Nietzsche'ye göre bu yargı insanın

¹²⁵ Winch Christopher and Gingell John, *Philosophy of Education*, Routledge, Usa, 2008, s. 80.

¹²⁶ Gökalp, Nurten, *İnsan Felsefesi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 3.

¹²⁷ Özcan, Muttalıp, *İnsan Felsefesi İnsanın ne'liği üzerine bir soruşturma*, Bilim Sanat Yayınları, 2006, s. 27.

yapısına aykırı bir görüşü ifade eder. Çünkü böyle bir görüş insan yaşamını sığlaştıran, gündelik hayatını görmezlikten gelen ve insanın hayatla bağını büyük ölçüde koparan bir mahiyet taşımaktadır.¹²⁸ O, bu sebepten ötürü insanın bu değerler problemi çerçevesinde ele alınışını, insanın hayatla olan doğrudan bir ilişki üzerine temellendirerek hayatın bütün yönünü bu problemin konusu haline getirir. Ona göre, insanı bir takım moral değerler bağlamında ele almak insanın yaşam durumunu akamete uğratarak onu iyi ve kötü gibi iki temel değer arasına hapsedmeye zorlar. Oysa Nietzsche insan problemini değerlendirirken iyi ve kötünün ötesinde bir değerlendirme yapılmasını ileri sürer. Buradan hareketle onun insan problemine dair sunduğu teklif ise iyi ve kötü kriterlerini aşan ve insanın hayatıyla doğrudan bağı olan bir değerlendirme tarzıdır.¹²⁹

Nietzsche açısından insan problemi, İnsan tipinin daha değerli, daha yaşamaya layık sağlam bir gelecek üzerine kurgulanmasını ima eder. Çünkü esas olan, insanın araç olarak değil bilakis amaç olarak bir değere sahip olması gerektiğidir. İnsan problemine ilişkin ileri sürdüğü bu düşüncelerin gerisinde şöyle bir kaygının olduğundan bahsetmek mümkündür. Daha önce yapılmış olan insan tanımlamalarının yetersiz ve insanı gerçek anlamda ifade edemeyen nitelikler taşıyor olmasıdır. Özellikle erken ve ortaçağ Hristiyanlığın insana dair söylemlerinde bedeni ve şehveti büyük ölçüde geri plana atıyor olmaları onun için büyük bir açmazı oluşturmaktadır. Bununla beraber dünyayı sadece acı çekilen bir yer, kötü ruhların olduğu, kutsal olmayan isteklerin mevcut bulunduğu bir çatışma alanı olarak görmüş olmaları diğer bir problemi teşkil etmektedir.¹³⁰ Hâlbuki o, insanın yaşamında idealler ve büyük öğretilerin yanında duyguların, tutkuların da büyük bir önem arz ettiklerini vurgulamaktadır. Nietzsche bu fikriyle Hristiyanlık düşüncesinden büyük ölçüde ayrılarak insanın fizyolojik önemini daha da ön plana çıkarmıştır diyebiliriz. İnsan tanımlamalarındaki bu farklı anlayışı başka bir mecraya evrilmektedir. O, öncelikle insanın kendi başına bir şahsiyet ya da özne olabilmesi için bedel ödemesi gerektiğini vurgular. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde dikkatlerimize sunar:

¹²⁸ Kuçuradi, İonna, Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 5-6.

¹²⁹ Nietzsche, Friedrich, İyinin ve Kötünün Ötesinde, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s. 85.

¹³⁰ Wolf, 2003, s. 67-68.

"Ah insan kendi renklerini, kendi fırçalarını ve kendi tuvalini bulana kadar birçok can sıkıntısı aşmak ve pek çok ter dökmek zorundadır. Ki o zaman bile yaşam sanatının ustası olamaz. Ama en azından kendi atölyesinin efendisi haline gelir."¹³¹ Buradan anlaşılacağı üzere insanın yaşamdaki temel amacı çaba harcamak ve bu çabanın sonucunu istemek üzerine kuruludur. Çünkü insan yaşamı boyunca istediği bütün imkânları basit bir emek vererek elde edemez. Ona göre, insanın herhangi bir sonuca varmasını mümkün kılan temel şey yaşama ilişkin istek ve çabadır.

Nietzsche bu noktada bizatihi hayatın kendisine odaklanmıştı. Kuşkusuz hayat, insanın içerisinde acı çektiği, kendi varoluşunu anlamlandırmaya çalıştığı bir yer olarak karşımızda durmaktadır. Burada sevinç, hüznün bir arada bulunmaktadır. Fakat insan ancak bir bilinçle hareket ettiği zaman hayata daha anlamlı bir görev yüklemekte ve bu yönüyle beşeri ve hayvani tarafından uzaklaşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında acı çeken tarafla insanın hayvanlarla aynı duygu durumunu yaşadığı ve onlara ilişkin bir merhamet taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla çoğu zaman insan ile hayvan arasında bir sınırdan bahsetmek, bir sınır tayin etmek oldukça güçleşmekte ve sınırın muğlaklığı ortaya çıkmaktadır. Bu sınır aşılmaz değildir. Fakat bu sınırın aşılması bir takım nedenlere bağlıdır. Eğer insan mutluluğu istediği kadar yaşamın kendisini isteyemezse hayvanlık durumunu da aşamayacaktır. Çünkü hayvan içgüdüyle hareket ederken insan ise bir bilinç halinden hareketle eylemlerde bulunmaktadır.

Dolayısıyla hayvanın içgüdüsel olarak yaptığı gibi insanda sadece günlük ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir çaba içerisinde olursa o da tıpkı hayvan temel bir takım hayati ihtiyaçlarını gidereceğinden kendisi ile hayvan arasında pek bir ayrım olmayacaktır. Çünkü burada bir bilinç hali söz konusu değildir.¹³² Bu nedenle insanı hayvandan ayıran ve ona insanlık vasfı kazandıran saiklerden en önemlisi bilinç durumu olmaktadır. Nietzsche bu bağlamda insanın kıymetli bir varlık olduğunu belirterek onun biricikliğini yaşamın merkezi çerçevesinde ortaya çıkarabilmesini umut etmektedir. Çünkü ona göre yaşamak, isteyerek, bir bilinç ile doğrudan hayata katılarak mümkün olan bir şeydir. Bu bilinç hali ise insanın özgür bir birey haline gelmesinde önemli köşe taşlarından biridir. Fakat bu bilinçlilik ve özgürlük durumu bütün insanlar için mümkün

¹³¹ Nietzsche, Friedrich, *Gezgin İle Gölgesi*, çev. Murat Batmankaya, Şule Yayınları, İstanbul, 2016, s. 145.

¹³² Nietzsche, Friedrich, *Eğitimci Olarak Schopenhauer*, çev. Cemal Atila, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s. 47-48.

değildir. Zira bazı insanların bedel ödemeyi, yaşama katılmayı kendi dünyalarının merkezi haline getirirken; bazı insanlar ise yaşama katılmaya pek sıcak bakmayarak yaşam uzaktan seyretmeyi tercih ederler. Dolayısıyla burada insanlar arasında bir eşitsizlik vaki olmaktadır. Hayatı yaşamak isteyenler ve hayata uzaktan bakanlar. Bu bakımdan insanlar arasında bir eşitlikten bahsetmek zorlaşmakta ve yeni insan tanımlamalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Fakat bu durum İnsan a ilişkin yargıda bulunmanın kapılarını tamamiyle kapatmamaktadır. Dolayısıyla insanların bilinç basamakları ve fizyolojik farklılıkları bağlamında farklı insan tiplerinden bahsetmek mümkündür.¹³³

Bu noktada insanın, birtakım özelliklerini göz önünde bulundurarak bazı insan sınıflamalarının yapıldığını görmekteyiz. Nietzsche'nin insana dair belli başlı farklılıklardan hareket ederek üç tür insan sınıflaması yaptığını söyleyebiliriz. Bu sınıflama: Sürü insanı yani yaratılış itibariyle zayıf olan, Özgür İnsan başka bir ifadeyle Üstinsana geçişi ifade eden ara form ve nihayetinde çürümüş değer yargılarıyla hesaplaşan ve yeni değerler ikame etme gücüne erişmiş olan Üstinsandır.¹³⁴

Nietzsche insan tanımlamalarını belli bir sıralama şeklinde ortaya koymaktadır. Öncelikle Sürü İnsan'ını, onun mevcut toplum ve değer yargıları ile olan ilişkisini ve bu ilişkinin ne tür bir güdü ortaya çıkardığını belirttikten sonra Üstinsanın bir geçiş formu olarak ifade edilen Özgür İnsan'ı ele almaktadır. Burada Özgür insanın değer yargıları ve sürü içgüdüleri ile yaşayan insanlarla bir hesaplaşma içerisinde olduğunu ifade eder. Sürü insanından farklı olarak özgür insanın onun bakış açından daha kıymetli bir yerde olduğu görülmektedir. Çünkü toplumun dayattığı ahlaki yargıların çoğunun kendisine göre bir anlam ifade etmediğinin farkına burada rastlamaktadır. Ve özgür insan çareyi bu sürü içgüdülerinden ayrılarak bulduğunu düşünür. Nietzsche bu ayrılığın olumsuz bir eylem olmadığını bilakis anlamlı ve kendini geliştirmeye yönelik bir çaba olduğunu vurgulamaktadır. Son aşamada ise özgür insanın yarım bıraktığı işi tamamlayan başka bir ifadeyle çürümüş kalıplaşmış değer yargılarına karşı bir savaşım veren ve bu mücadelede değer yargılarını yadsıyan ve yeni değer yargıları ortaya koyan üstinsan bulunmaktadır.

¹³³ Baykan, 2000, s. 91.

¹³⁴ Gökalp, Nurten, İnsan Felsefesi, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 118.

Üstinsanın bu basamakta olmasını sağlayan en temel etkenler ise onun yaşamaya katılma istenci, bilinçlilik hali ve özgür bir ruha sahip oluşudur.

2.3. Sürü İnsanı

Nietzsche'nin insana ilişkin tanımlamalara girişirken hareket noktası olarak ahlaki bir değerlendirme kriteri olarak aldığını görmekteyiz. Ona göre, insanın yapıp etmeleri neticesinde ortaya çıkacak durum insanın bir ahlak çerçevesinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Sürü İnsanı da bu anlamda genel ahlaki yargılara itaatkâr bir şekilde uyan ve bu ahlaki yargıların dışına çıkmayan insan olarak tanımlanır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse:

"Sürü İnsanı kimdir? Sürü insan günlük dilde kötü insan denilen, ahlak kurallarına saygı göstermeyen insan ya da yığın insan değildir. Sürü İnsan, moralli insandır. Her çeşidiyle sürü insan geçerlikte olan moralin ve onun gereklerinin sınırları içinde rahat ya da zorlukta dolaşan, yapıp ettiklerini ve değerlendirmelerini bu moralin değer yargılarına uydurmaya çalışan insandır."¹³⁵

Burada bahsi geçen insan tipinin en temel özelliği ahlaki yargılar olarak ifade edilen kurallara mutlak anlamda boyun eğmesidir. Sürü İnsan, bu kurallara bilinçli bir şekilde uymaktan ziyade toplumun kendisi bu kuralları dayattığı için uymaktadır. Diğer bir ifade ile bu insan tipinin karakterinde güçsüzlük yatmaktadır. Bu güçsüzlük ise onu yaşadığı toplumun etkisiz bir bireyi haline dönüşmesinde et temel etkeni ifade eder.¹³⁶

Nietzsche'ye göre sürü insan her ne kadar ahlak kurallarına uyan bir tip olarak görünüyorsa da esasında o, bu kurallara uymayı bilinçli bir şekilde yapmıyordur. Hâlbuki bir eylemi değerli kılan esas neden, onun gerisinde bulunan bir bilinç halidir. Oysaki sürü İnsanın yapıp etmelerini yöneten, yaşamda meydana gelen hadiseleri görmeyi sağlayan şeyin bir bilinç hali değil de genel bir kabul olduğu söylenebilir.

Tarihi süreç içerisinde de insanların büyük bir kısmının kitleler halinde yaşadığı görülmektedir. Bu kitleler, genelde birtakım dini oluşumlar, siyasi yapılanmalar gibi toplulukların içerisinde kendilerine yer bulurlar. Nietzsche'ye göre, yaşamın kıyısında duran, yaşama katılmaktan korkan bireyler için bu tür oluşumlar gerekli konforu temin etmektedir. Kuşkusuz yaşamın o çetin süreci karşısında mücadeleyi değil de rahatlığı sunduğu için böylesi yapıların ve onların ortaya koydukları değer yargılarına uyanın,

¹³⁵ Kuçuradi, 2009, s. 27.

¹³⁶ West, David, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, 2013, s. 217.

sürü insan için daha makbul olduğu söylenebilir. Çünkü burada çabadan ziyade hazıra konmanın, bireyselleşmekten ziyade topluluk içerisinde hayat bulmanın imkânları mevcuttur. Sürü İnsanı bu değer yargılarına uymaya mecbur eden bir takım sebepler bulunmaktadır. Sürü İnsanın bu genel ahlaki yargılara uyup onlara baş eğmesinin gerisindeki en önemli nedenlerden biri kuşkusuz din adamlarının yaşama ve sürü insana ilişkin tutumlarıdır. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse:

“Kendi içinde sürü hayvanı hasta değildir. Hatta paha biçilmezdir ama kendini yönetebilecek beceriye sahip olmadığı için bir çobana ihtiyacı vardır-ki rahipler bunu anlar. Devlet yeterince samimi, yeterince gizli değildir. Vicdanı yönlendirmekle bu olaydan sıyrılır. Yani sürü hayvanları rahipler tarafından böyle mi hasta edildi?”¹³⁷

Buradan da anlaşılacağı üzere esasında toplumu aydınlatma görevi üstlenen din adamlarının Nietzsche açısından olumsuz bir izlenim taşıdığı görülür. Çünkü o sürü insanı yaşamdan koparan ve onun bilinçsiz bir şekilde genel ahlaki yargılara bağlanmasına neden olan temel etkinin rahipler tarafından yapıldığını söyler. Rahipler kendilerine verilen hakları kullanarak insanları cennet, cehennem yahut günah gibi bir takım metafizik şeylerle korkutarak onları sindirirler. Dolayısıyla bu insan tipinin genel anlamda sindirilmesinin ve zayıf olmasının en büyük suçlusu rahipler olmaktadır. Sürü insan, bu zayıflığından ötürü, başkalarının yardımına gereksinim duyar. Bu nedenle sürü insanın toplum olmadan kendi başına yaşaması neredeyse imkânsızdır diyebiliriz. Her ne surette olursa olsun sürü insan kendini toplumun dışına itemez. O, toplumun kendine uymayı temenni ettiği genel ahlaki yargılara uymak dışında hayat sahasında pek bir varlık gösteremez. Dolayısıyla bu insan tipi adeta mekanik bir makine gibi kendisine verilen komutlardan ve yasaklanan kurallar dışında, başka bir şey eylemde bulunamaz.

Bu noktadan hareketle din adamlarıyla beraber insanı sürü haline getiren başka bir etken dinin bizatihi kendisidir. Din bu insanlara, patolojik sürü değerlerini dayatarak onları büyük ölçüde kendi yapacakları eylemlerden uzaklaştırmış olur. Nietzsche, özellikle Katolik ve Protestan kiliselerinin öğretilerinin ve uygulamalarının bu konuda önemli olduğunu ifade eder. Günah, cehennem, öteki dünya, gibi dini esasları birer baskı unsuru haline getirerek bu insanları tek tipleştirmeye çalışır. Bununla birlikte Hristiyanlığın diğer öğretilerinden olan sevgi, komşuluk gibi değerler kişinin kendisini topluluk için feda etmesini sağlar.¹³⁸ Fakat Nietzsche bu feda edişi ya da diğerkâmlığı da

¹³⁷ Nietzsche, Friedrich, Güç İstenci, çev. Nilüfer Epeçeli, Say Yayınları, 2010, İstanbul, s.203.

¹³⁸ Gökalp, Nurten, İnsan Felsefesi, s.115.

eleştirmektedir. Zira onun için yapılan bu eylemlerin temelinde insanın kendinden kaynaklanan bir itki yerine sürü psikolojisinden kaynaklanan bir dayatma ya da gösteriş durumu bulunmaktadır. Ona göre yapılan bu tür eylemlerin ancak insanın güçlü ve bilinçli bir halde yaptığı zaman, belli bir anlama geleceğini belirtmektedir. Dolayısıyla burada iki temel kavram göz önünde bulundurulmalıdır. Bilinçlilik ve güçlülük halidir. Bu yüzden Nietzsche, hayatın her safhasında bu güçlülüğe karşılık gelen güç istenci kavramını yaşamın her anı için kullanır.

Bu açıdan bakıldığında Fehmi Baykan'ın sürü kavramına bir hastalık hali olarak değil de güçten kesilmek ya da güç isteme potansiyelinde bir azalma olarak ifade ettiğini görmekteyiz. Gücü istemek hususunda zayıflık gösteren sürü insanı, hayatın zorlukları karşısında da pek bir varlık gösteremez. Çünkü kendi başına, söz konusu zorluklarla mücadele etmesi hemen hemen imkânsızdır. Bu sebeple sürü insanı, zorluklar karşısında toplumun yardımına ihtiyaç duyar. Sürü insanının kendi başına yaşayamayıp her anlamda başkalarının desteğine ihtiyaç duyması, nihayetinde bir sürü içgüdüsünü ortaya çıkarır. Bu sürü içgüdü; böylesi insanlarda en çok ihtiyaç duyulan hayat unsuru haline gelir. Nietzsche sürü içgüdüsünü ilişkin mevzuu şu şekilde açmaktadır:

“Sürü içgüdüğü vasat ve alelade olanı en yüce ve en değerli olan kabul eder Burası çoğunluğun kendini bulduğu yer; kendini bulduğu tarz ve tavidir. Bu nedenle tüm merteye sıralarının rakibidir Aşağıdan yukarı doğru bir yükselişi çoğunluktan azınlığa doğru bir alçalış olarak görür. Sürü ister altında ister üstünde olsun istisnaları Direnen ve kendisi için Zarar getirebilecek bir şey olarak görür. Üstündeki istisnalara daha dayanıklı olanlara daha güçlü ve daha verimli alanlara ilişkin hilesi koruyucu. Çoban, Bekçi rolünü üstlenmek Onların birinci hizmetçisi olmak üzere onları ikna etmektir. Bunun için bir tehlikeyi yararlı bir şey haline dönüştürmüştür. Korku, ortada durur burada insan hiçbir zaman yalnız değildir Burada yanlış anlamaları fazla yer yoktur burada eşitlik vardır burada insanın kendi varoluş biçimi bir sistem olarak değil varoluşun doğru biçimi olarak hissedilir burada memnuniyet hüküm sürer. Güvensizlik istisnalara karşı duyulur, istisna olmak bir suç olarak tecrübe edilir.”¹³⁹

Buradan anlaşılacağı üzere sürü insanı, esasında tek tip bir insan gibidir. Sürü insanı, içerisinde yaşadığı toplumun diğer bireyleriyle büyük ölçüde eşit konumdadır. Çünkü bu insan türü, aynı şekilde düşünüp aynı eylemleri yapmaktadır. Bununla birlikte sürü insanı, içinde bulunduğu durumdan pek fazla endişe duymaz. Çünkü onun karakterindeki toplumun genel ahlaki yargılarına uyma içgüdüğü, kendisi üzerine düşünmenin ya da kendi varoluşunun üzerine tefekkür etmenin önündeki en ciddi engeldir. Dolayısıyla değişime ve insanın varoluşuna dair bir kapalılığa işaret eden sürü

¹³⁹ Nietzsche, 2010, s. 202.

içgüdü, muhafazakâr bir yapı taşır. Sürü içgüdü içerisinde bulunan bireylerin genel ahlaki ilkelerin dışına çıktığı neredeyse hiç görülmemiştir. Nietzsche sürü insanı ve onun taşıdığı içgüdüye ilişkin dikkatlerimize şu düşünceleri sunar:

Sürü belli bir türü korumaya çalışırken kendini her iki tarafta da savunur. Arasından sıyrılıp çıkanlara ve üstünden yükselenlere karşıdır. Sürünün genel eğilimi ise mevcut durumu korumaya yönelik olup içinde herhangi bir yaratıcılık taşımaz.¹⁴⁰ Değişkenliğin olmadığı, herkesin birbirine benzediği ve insana ilişkin herhangi bir gelişmenin olmadığı bu tür ortamda, Nietzsche'nin ifadesiyle şu türden insanlar bulunmaktadır "Alelade insan, sıradan insan, nasipsiz, pazar yerinin sinekleri, küçük insan, pek çoklar. Nietzsche bu tür insanların sağlık durumlarını ise şu şekilde tasavvur eder: "Bozuk bünyeli", hasta", "marazlı", "Dünya-bezgini", "zayıf", "mahrum"dur.¹⁴¹

Dolayısıyla bu içgüdünün insanın hayatında güçlü hale gelmesi, insan varlığının diğer fizyolojik ve psikolojik taraflarının bastırılmasını da beraberinde getirir. Zamanla bahse geçen içgüdü, insanın diğer içgüdülerini büyük ölçüde bastırır ve adeta bir despotik durum meydana getirir. Bu zorlama durum ise Nietzsche'nin belirttiği çürümeyi doğurur.¹⁴² Genel anlamda sürü insanının, ahlaki yargılara uyan ve içerisinde bulunduğu sürü içgüdüsünden ayrılmak istemeyen bir mahiyet taşıdığı söylenebilir. dolayısıyla insanın ilerlemesinden ya da bireysel olarak kendini gerçekleştirmesinden bahsetmek ise oldukça zordur. Çünkü sürü insanı, kendine vazife olarak, toplumsal ahlaki kurallara uymaktan başka bir rol biçmemiştir. Hal böyle olunca onun muhafazakâr bir kişiliğe bürüneceği ve bu durumdan kurtulmak istemeyeceği görülecektir. Kuşkusuz Nietzsche, böyle bir insan türünü makbul görmemektedir. Zira O, insan eylemlerinin bir değer taşıyabilmesi için, onların bir bilince eşlik etmesini ve daha da önemlisi eylemi gerçekleştirirken insanın özgür iradeyle hareket etmesini zorunlu görmektedir. Nietzsche'ye göre, özgürlük ve belirli bir bilinç durumuna eşlik etmeyen eylemlerin neticesinde insanın varoluşundan ve onun mükemmel bir varlık oluşundan bahsetmek oldukça zordur.

¹⁴⁰ A.g.e., s. 205.

¹⁴¹ Baykan, 2000, s. 97.

¹⁴² A.g.e., s. 96-97.

2.4. Özgür İnsan

Nietzsche'ye göre Özgür İnsan, ahlak kuralları dışında yaşayan insandır. İçinde yetiştiği ve yaşadığı toplumdaki kopmuş, kendi yolunu aramaya çalışan ve insana dair birçok şeyi kendi gözleriyle, başka bir ifadeyle kendi bilinç ve basireti aracılığıyla görmek isteyen insandır.¹⁴³ Ona göre Özgür İnsan, genel ahlaki yargılara karşı mesafeli duran, yetiştiği ve yaşadığı toplumdaki kopmuş, kendi yolunu arayan ve insanla ilgili birçok şeyi kendi kendine deneyimlemek isteyen bir insan türü olarak tanımlar. Bu insan tipi, yirminci yüzyılın başında kendilerine özgür düşünür, dinsiz, demokratik, dar kafalı, düşüncelerin savunucusu olan insan değildir.¹⁴⁴ Buna karşılık özgür İnsan yaşamayı önemseyen, hayatın zorluklarına karşı göğüs gerebilen ve içinde bulunduğu toplumsal yapıdan ayrılarak kendini bir özne olarak ortaya koymaya çalışan bir birey tipidir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus özgür insanın kendini ortaya koyabilmek için sürü insanından farklı olarak gücü istemeyi daha fazla önemsemesidir. Buradan hareketle özgür insanın hayatında belli iniş çıkışların varlığından bahsetmek mümkündür. Özgür insanı farklı kılan temel özellik, genel ahlaki yargılara ilişkin tutumudur. Çünkü o, bu ahlaki yargıların insanı belirli kalıplar içerisine hapsedeceğinin farkındadır. Dolayısıyla bu ahlaki yargıları aşmanın yollarını aramakla kendini yükümlü hisseder. Özgür insan açısından yapılması gereken ilk hareket, genel ahlaki kuralların dışına çıkarak bir kopma meydana getirmektir. Büyük kopuşu mümkün kılan şey ise özgür insanın hâlihazırdaki ahlaki duruma ilişkin farkındalığıdır. O, mevcut değer yargılarının ve ahlaki tutumların artık ihtiyaçları karşılamadığını fark ederek kendini büyük bir kopuşa hazırlar.¹⁴⁵ Bu kopma; ansızın bir yer sarsıntısı gibi meydana gelir. Bu nedenle kopmayı yaşayan kişi, neler olup bittiğini tam olarak fark edemez. Ama bu durumdan sonra ölümü bile göze alarak çevresinden uzaklaşmaya çalışır. Genel anlamda moralden kopmak olarak ifade edilen bu eylem, o zamana değin değerlere yüklenen anlamların boş olduğunu özgür insana fark ettirir.¹⁴⁶

Burada değerlerin altının boş olduğunu fark eden özgür insan, nihilizm problemiyle karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda özgür insan için iki seçenek söz

¹⁴³ Nietzsche, 2017, s. 36.

¹⁴⁴ Kuçuradi, 2009, s. 53.

¹⁴⁵ Kuçuradi, 2009, s. 54.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 56.

konusudur. Birincisi, değersiz gördüğü ve artık benimsemediği ahlaki yargıların yerine bir şey koyamayarak bir boşluk halini tercih etmesidir. İkincisi ise ara durum olarak ifade edilen aktif nihilizme seçmesidir. Özgür insan burada kendisiyle hesaplaşma ve yeni durumları fark etmesini sağlayacak tecrübeler edinme çabası içerisine girer. Nietzsche'ye göre nihilizm burada aktif ve pasif nihilizm olarak ikiye ayrılır. Bu ayrım kişilerin edim ve tutumları üzerinden değişkenlik gösterir. Pasif nihilist, her ne kadar inanç bağından kendini koparmaya çalışsa bile en nihayetinde yine inanca ve dayatılan genel ahlaki kurallara geri döner. Bu anlamda bedene ilişkin bir yıkım da söz konusudur. Çünkü o, bedeninin duygu, tutku gibi önemli özelliklerini genel ahlaki yargılar için, görmezden gelir. Buna karşılık aktif nihilizmde ise moral değer yargılarının, önce yok edilmesi durumunda ise yok edilen ya da hesaplaşılan bu moral değerlerin yerine yeni bir takım değer yargılarının ikame edilmesi amacı güdülür. Dolayısıyla pasif nihilizmden ziyade aktif nihilizmi önemseyen ve onu öne çıkaran Nietzsche, üstinsanın oluşumunda buradaki aktif nihilizmi bir ara form olarak görür.¹⁴⁷ O aktif nihilizmle ilgili temel kanaatini şu şekilde ifade etmektedir:

Nietzsche'nin insan tanımlamaları dikkate alındığında, birinci basamaktaki deve metaforunun burada özgür insana karşılık geldiğini görmek mümkündür. Fakat deve metaforuyla işaret edilen özgür insan, bir üst basamaktaki aslan metaforuna dönüşmektedir. Aslan metaforunda ise, insanın kendine özgürlük yaratma istemi vardır. Başka bir ifadeyle aslan metaforuyla tanımlanan özgür insan, iktidar sahibi olarak, çölü yönetme ve onun üzerinde hâkimiyet kurma isteği taşımaktadır. Yüzyıllardır var olan kanunları ben istiyorum diyerek değiştirme çabası içerisine girer. Burada ben etrafından oluşturulmak istenen özgürlük durumu, kaba bir özgürlük anlayışına denk gelmektedir. Nietzsche bu dönemi tarihsel olarak Almanya'nın aydınlanma içerisine girdiği süreç olarak ifade eder ve bu süreci olumsuzlar. Çünkü aklın egemenliğinde olan benin özgürlüğü, din dâhil her şeyi kendi akıl süzgecinden geçirerek eleştiriye tabi tutar.¹⁴⁸ Nietzsche'nin üzerinde durduğu özgür insan, geleneksel değerleri yaratmasına rağmen yeni değerler yaratacak kadar fikri olgunluğa da erişmemiştir. Evet, güçlüdür, belli bir

¹⁴⁷ A.g.e., s. 58-59.

¹⁴⁸ Nietzsche, 2017, s. 27.

potansiyele sahiptir ancak bütünüyle yeni bir değerler sistemi kurmak konusunda da tam olarak yetkinliğe sahip değildir.

Özgür insanın tüm değerlendirmelerinde vahşi gücü yerinde, uslanmayan bir hayvandan, insan idealine yönelik bir hareket vardır. Nietzsche, özgürlük istemi olan iştahlı vahşi özgür insandan, bu istemi eyleme dönüştürmesini beklemektedir. Diğer bir ifadeyle bu istem, ölümden kaçış olarak değil; bizzat özgürlüğe yürüyüş olarak karşılık bulduğu vakit anlam taşımış olacaktır. Buradaki istem mutlak anlamda bedeninin doyumu olmayıp bilakis yaratıcı ruhun dönüşümüdür.

2.5. Üstinsan

Nietzsche ile anılan üstinsan kavramının daha önce birçok düşünür ve filozof tarafından söylendiği bilinmektedir. Kavramı ilk defa milattan önce birinci yüzyılda Dionysos kullanmıştır. Milattan sonra ikinci yüzyılda, Samsatlı Lukianos'un dünyanın büyük kişilerini alaya almak amacıyla kullanmış olduğu bu kavram, 1527'de Hermann Rab'in bir mektubunda küfür olarak geçmektedir. Daha sonraları, İlahiyatçı Heinrich Müller, Alman filozof Gottfried von Herder, Hintli Filozof Sri Aurobindo, Alman şair Goethe ve Alman yazar Theodor Fontane bu kavramı kullanılmıştır.¹⁴⁹

Nietzsche ise Üstinsan'ı genel hatlarıyla şöyle tanımlamaktadır: Geleneksel ahlaki köle ahlakı olarak gören, bu şekilde onu ele alan ve en nihayetinde ise ahlakla ilgili bir tanımlama yapılması gerektiğinde ahlaki değerlerin insanın doğasına, insanın güçlü olma isteğine dayanması gerektiğini vurgulayan insan tipidir. Bu insan tipi, onun için insan evriminin son basamağını oluşturmaktadır. Üstinsan, değerleri gözden geçirme, yeni baştan yaratma, güçlü olma isteğini her daim diri tutan cesaret sahibi insandır. Ona göre üstinsan, insanlığın amacı olmaktadır. İnsanın aşılması gereken bir varlık olduğunu ifade eder. Genel anlamda her varlığın kendinden daha üstün bir şey yarattığı görülmektedir. Bu bakımdan insanın da kendini aşması ve daha yüksek bir karaktere sahip olarak nitelikli bir insan yetiştirmesi gerekmektedir. Nietzsche'ye göre, yeryüzünün anlam ve amacının üstinsan olduğu ifade edilmektedir. Çünkü insan açısından güçlü olmak, korkusuz olmak ve acımasız olmak esas teşkil etmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁹ A.g.e., s. 36.

¹⁵⁰ Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 880.

Burada kullanılan güçlülük, korkusuzluk ve acımasızlık gibi kavramlar her ne kadar olumsuz izlenimler uyandırsa da esasında iş böyle değildir. Nietzsche açısından bu kavramlar, insanın yaşama ilişkin gücünü ortaya koymaktadır. Çünkü yaşam her zaman bir mücadeleyi gerekli kılar. Ona göre, yaşamı seyretmeyip doğrudan katılabilmek için bu özelliklerin insanda mutlak surette olması gerekmektedir. Böyle bir insan tipi, kuşkusuz sürü insanı için de bir umudu barındırmaktadır. Çünkü sürü içgüdüleriyle hareket eden insanlar, çoğu zaman kendilerinden daha yetenekli daha üstün cesur olan insanların himayelerine ihtiyaç duyar. Dolayısıyla burada Üstinsan dediğimiz insan tipinin, genel ahlaki yargıları yok saymak ve yeni değerler ortaya koymak yönünden sürü insanından, özgürlüğünü her surette yeni değerlerin yaratılması hususunda tam olarak kullanması yönünden de özgür insandan ayrıldığını görmekteyiz. Bu anlamda Üstinsan, sürü içgüdüleriyle hareket etmediği ve değer yargılarını kendi özgür iradesiyle yarattığı için insanlık basamağının en yüksek noktasını ifade etmektedir. Burada üstinsana ilişkin temel husus, onun hayata katılma cesareti gösterip tehlikeleri göze almasında yatmaktadır. Nietzsche'nin ifadesiyle Üstinsan "Her şeyi alt üst ederek ve karşı koyarak, idealizmin gerçeği yadsıyan, sahte ve özellikle yaşam düşmanı putlar olarak maskesi düşen ve alay edilen tüm biçimleriyle savaşıyor"¹⁵¹ bir karaktere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Üstinsanın temel özelliği, yaşamın içinde etkin bir rol oynayıp ve yaşamı her haliyle istemesidir. Onun ifadesiyle söylemek gerekirse "Realiteyi olduğu gibi gören, realiteyi olduğu gibi kavrayan insandır, yetercesine güçlüdür. Bunun için- realiteye yabancı olmuş, ondan kopmuş değildir. O, realitenin kendisidir; o realitenin korkunç ve şüphe götürür her şeyini kendinde taşır".¹⁵² Görüldüğü üzere üstinsanın en belirgin özelliği, yaşamı evetleyen ve ona katılan bir karakterde olmasıdır. Bu konuyla alakalı olarak Copleston da şunları ifade etmektedir:

"Yüksek-ekinli bir insan tüm bedensel başarımlarda yetenekli gücünden dolayı hoşgörülü erdem ya da erdemsizlik biçimi altına gizli zayıflık olmadıkça hiçbir şey yasak olarak görmeyen, bütünüyle özgürleşmiş ve bağımsızlaşmış ve yaşamı ve evreni olumlayan bir insan olacaktır."¹⁵³

Nietzsche Zerdüşt tiplemesi üzerinden ifade etmeye çalıştığı bu Üstinsan yoluyla, insanın değerli bir varlık yani amaç olarak görülmesini onun geleceğe ilişkin birtakım

¹⁵¹ Nietzsche, 2017, 33.

¹⁵² Kuçuradi, 2009, s. 70

¹⁵³ Copleston, Frederick, Felsefe Tarihi: Nihilizm ve Materyalizm, çev. Deniz Canefe, Idea Yayınları, İstanbul, 1996, s. 173

kararlar verebilmesini ve kültürün bu insanlar yoluyla gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamıştır. Çünkü değerlerin aktarımı ancak yüksek kültürlü insanların varlığıyla mümkündür, onun açısından kültürün aktarıcısı olarak ifade edilen Üstinsan, hayata ilişkin tutumlarından tutun da yaşadığı ilişkiler bağlamında da hem sürü hem de özgür insandan ciddi anlamda ayrılmaktadır. Nietzsche Üstinsana ve onun yaşadığı dünyaya ilişkin şunları ifade eder:

"Üstinsan; hiçbir ideale hizmet etmez, hiçbir Tanrıya inanmaz. Kendi içindeki içgüdüler ya da eğilimlerle savaşmaz. Emir ve eğilim arasında bir zıtlık görmez ve bu yönüyle klasik anlamda güzel ruha benzer. İnsan kimse değildir Zerdüşt'ün ütopyası bir insandır. Hiçbir şeye dâhil olmaz. Felsefi, ahlaki ya da politik bir doktrin içinde kaybolup gitmeyen; aksine bunları kendi imkânlarının bütünlüğü içinde muhafaza edendir. Mevcut ve ulaşılmaya çalışılan ideallerin ve değerlerin hep üstesinden gelmek zorunda olan hiçbir şeyi elde etmeyecek, hiçbir şeye bağlanmayacak bir insandır. Üstinsan, tanrının ölümünden sonra yeryüzünün anlamıdır. Üstinsan, kendisinden sonrayı, öteyi yaratmak isteyen böylece yok olmandır. Yaşadığını tekrar bir kez daha yaşamaktan korkmayacak insandır Üstinsan."¹⁵⁴

Bu şekilde ifade edilen Üstinsan, kuşkusuz insanlar için de bir umudu, bir çıkış noktasını imlemektedir. Benzer şekilde Nietzsche, bu tür insanların sürü içgüdüleri ile yaşayan insanlarda da ciddi anlamda farklılık arz ettiğini şu şekilde ifade etmektedir: Halkların yaşadığı ihtilaller, karışıklıklar ve üzüntüler, büyük bireylerin gelişmeleri esnasında yaşamış oldukları sıkıntıların ve hüznün yanında daha değersizdir. Bu bakımdan, küçük insanların yaşadığı üzüntü, güçlü insanların duygularındaki toplamı meydana getirir. Tehlikeli koşullar altında kendini düşünmek, mevcut çoğunluğun olumsuz hallerinden, olumlu bir kanaat ortaya çıkarma çabası ancak yüksek ruhlu insanların yapabileceği bir eylem olarak karşımıza çıkabilir.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Nietzsche, 2017, s. 37-38.

¹⁵⁵ Nietzsche, 2010, s. 601.

3. İNSAN VE EĞİTİM

3.1. Eğitimin Amacı

Eğitim, canlının hayatını verimli kılma ve hayatın gerekliliğine dair uyum ve intibakı sağlama yönünde tutum geliştirmesini sağlar. Bireyin kabiliyeti gerçekleştirme pratiğidir. Bu anlamda eğitim en genel kapsamıyla, hayvanları, bitkileri ve daha ziyade insanı, tutum ve davranışlarında ölçülü, tutarlı şuurlu hareket etmeye yönlendirme etkinliğidir. Eğitim etkinliğinde, öğretmenler kadar papazlar, sosyal hizmet uzmanları, ve psikoterapistler rol oynar.¹⁵⁶ Eğitim, temel olarak, toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmek, ortak miras olan bilme/anlama yollarını aktarmak ve geliştirmek, bireysel öğrenenlerin ya kendi içlerinden açılma süreci yoluyla ya da kendilerinin özgün yaratımları yoluyla gelişmelerine yardımcı olmaktır.¹⁵⁷

Eğitim pratiği üç temel amaç üzerine kurulmuş olan sistemdir. Bunlar sırasıyla, yetiştirmek, öğretmek ve biçimlendirmektir. Yetiştirme; hem eğitimin kendinde hem de kişinin talim ve terbiyesinde ilk öğrenme uğrağı olan aile ortamında başlar. Aile ortamındaki eğitim, sadece kişiyi özne kılan bir eğitim olmaktan çok örneklik teşkil eden ve model oluşturan bir mahiyete de sahiptir. Kişi/çocuk gelişme aşamalarında kendine model olan insani bir ortamda, gelişimine dair önünde hazır bir yol bulur. Bu yöntemde insani tavır, davranış ve şuurun tekâmülünde kişinin olgunlaşma dönemlerine bağlı olarak kendi bağlamında daha üst ve gelişen aşamalara doğru ilerleme kaydeder. Eğitim içeriğinde aile, kendi pratiğinde talimden çok terbiye bağlamında model oluşturur. Ardından talimde bu yöntemin eşliğinde gerçekleşir. Örneğin; ailesi tarafından merhamet ve güven duygularının aşılandığı bir çocuk merhamet ve güvenin yaşamındaki yeri ve karşılığını aile ortamındaki uygulamaya dayalı olarak realitede algılar ve idrak eder. Bireyin yaşamında kazandığı bu yetileri kişiliğinde kendiliğini sergiler. Kişilik ve şahsiyetin oluşmasında, aile ortamından başlayan hayat boyu örnek model almanın yanında talim ve terbiyenin daimi olarak kişiye kazandırdığı bu yetiler onun hayat boyu humanitesini oluşturur. Bu süreç genel görünümü içinde terbiye bağlamında ele alınabilir; bunun yanında insanın yetişmesinde talimin öne çıktığı kısım ise öğrenmeye dayalı bilinç ve şuur halinin olgunluğunu sağlayan yetişme bağlamıdır. Burada esas olan şey, bu

¹⁵⁶ Wilson, John, Preface of the Philosophy of Education, Routledge and Kegan Paul, London, 1979, s. 2.

¹⁵⁷ Roger Marples, The Aims of Education, London and New York, USA, 1999, s. 35.

sürecin amaçlarının, yöntemlerinin ve eğitimcilerinin olduğudur. Dolayısıyla burada sistematik ve programlanmış bir durum söz konusudur.¹⁵⁸

Biçimlendirmek ise genel anlamda, dışsal etkilerin neticesinde istenilen bir insan tipolojisi ortaya koyma eylemidir. Burada çocuğun ya da insanın daha ziyade belli bir amaç doğrultusunda ve fakat büyük ölçüde sistem, kişi ve diğer dışsal etkilerin baskısıyla istenilen bir birey olma süreci ifade edilmektedir.¹⁵⁹ Bu bağlamda Nietzsche felsefesi açısından, eğitimin amaçlarını dikkate alarak bu amaçlar doğrultusunda eğitimin işlevselliğini gözeten bir değerlendirmede, onun sadece biçimsellik üzerine kurulu bir eğitim anlayışı ve stratejisine karşı olduğu açıkça görülecektir. Biçimsellik üzerine kurulu eğitim anlayışının, klasik ve modern eğitimde yaygın bir yöntem olarak kullanılması Nietzsche'nin eleştirilerinin özünü oluşturacaktır.

Nitekim Nietzscheci bağlamda, eğitimi modellendiren çağdaş eğitim düşünürleri de bu sebeplerden yola çıkarak, benzer eleştiri ve değerlendirmeler ortaya koymaktadırlar. Örneğin Martin Buber, klasik eğitime dair eleştirilerini huni ve boru metaforlarıyla dile getirecektir. Buna göre, huni, önceden belirlenmiş bir malzemenin öğretmen tarafından öğrenciye, öğrencinin hiçbir üretim ve yaratım katkısı olmadan tek taraflı aktarılmasını, modern eğitimde ise huninin yerini diğer bir sembol olan pompanın aldığını, pompa metaforuyla da öğretmenin öğrencideki potansiyel güçleri dışarı çıkarması anlatılır. Her iki yöntem de insanın özüne uygun düşmeyen zorlama ve dışsal eğitim pratikleridir. Martin Buber'in biçimsel eğitim anlayışına getirdiği eleştiriler, Nietzsche'nin modern eğitime yönelttiği eleştirilerle önemli oranda benzerlik göstermektedir.¹⁶⁰ Bu eleştirilerin odağındaki biçimselliğe antipati, onun dış etkilere dayalı bir eğitim ve öğretimin kişinin kendine has bizzat kendi başına yapma, becerme ve yaratma gücünü es geçip, şablonik, önceden hazırlanmış ve bulunan modelleri ezberleme ve öğretmeye dayalı oluşudur. Kişinin eğitimi, eğitimi oluşturan unsurlardan salt öğrenci ya da öğretmen öğelerinden birisine bağlı değil, kişinin yaratıcılığını geliştirebileceği kendi bağlamına dikkat çeker. Nietzsche'nin nazarında ideal bir öğretmen olan Schopenhauer'in öğreticiliği kendi yetkinliğine dikkat çektiği için övgüyü

¹⁵⁸ Reboul, 1991, s. 20-21.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 22.

¹⁶⁰ Bkz., Maurice S. Friedman, Martin Buber The Life of Dialogue, The University of Chicago Press, Chicago Illinois, 1954, p.177; Ayrıca bkz., Ahmet Cevizci, Eğitim Felsefesi, Say Yayınları, İstanbul, 1. Bsk. 2011, s. 165.

hak eder. Konuyu Schopenhauer değil de kişinin eğitimi bağlamında değerlendirecek, eğitim, yukarıda Buber'in vurguladığı anlamda, eğitim ortamının mütemmimi olan kişiye yetkinlik kazandıran kültürün atmosferinde Apolloncu asalet ve Dyonisosçu çabayı harmanlayan öğretmen ve öğrencinin bir ortamda ideal eğitim ikliminde aktif olmasıdır. Bu aktivite tarafların üzerine düşen çabayı olması gereken bir biçimde icra etmeleriyle olgunlaşır. Eğitimin iklimini oluşturan kültür ortamı olmaksızın ve kültürün ideal forma ulaşan Nietzscheci tanımdaki resminin belirlediği ortamda cereyan edişiyile ikili (öğretmen-öğrenci) bağlamı istenileni sunar.

Bununla birlikte Nietzsche'nin özelinde Schopenhauer tek başına örnek bir filozof ve öğretmen olarak daha üst bir değerlendirmeye tabi tutulur. Nitekim o, *Mevsimsiz Düşünceler*'in (Untimely Meditations) ikinci kitabında Schopenhauer'i örnek bir eğitimci modelinde değerlendirirken, kendi başına kendine yeten ve şahsına münhasır bir eğitimci profili sunar. Buna göre, Nietzsche bir eğitimci olarak gördüğü hocası Arthur Schopenhauer'un herhangi bir sistem ya da kişinin hâkimiyeti altında olmadan, hem felsefe hem de öğretmenlik yapmasını büyük bir soyluluk olarak görmektedir. O, bu konuda şunları dikkatlerimize sunar:

Arzularımı kalbimin hoşnutluğu için seferber ettiğim gençlik günlerimde kaderin, kendimi eğitmek gibi korkunç bir çaba ve görevden beni kurtaracağını düşünürdüm: Tam da doğru bir zamanda eğitimcim olarak bir filozof, ona kendimden daha çok güvенеceğim için daha fazla düşünmeden kendisine itaat edebileceğim gerçek bir filozof bulacaktım. O zaman, kendime şöyle sormuştum: O hangi ilkelere göre seni eğitecektir? Ve onun eğitim konusunda, günümüzde moda olan iki düstur hakkında söyleyeceği şeyler üzerinde düşünüp taşınıyordum. Bunlardan ilki, eğitimci kendi öğrencilerinin özgün gücünü çabuk fark etmesini ve sonra da bu tek avantajın, eksiksiz bir olgunluğa ve gerçekleşmeye ulaşmasına yardım edebilmek için, tüm çabalarına ve enerjisini, tüm güneşini bu tek alan üzerinde yoğunlaşmasını gerektirir. İkinci düstur ise, tam tersine eğitimcinin tüm mevcut kabiliyetleri öne çekip beslemesini ve onları uyumlu bir ilişkiye kavuşmasını talep eder.¹⁶¹

¹⁶¹ Bkz., Nietzsche, Friedrich, Bir Eğitimci Olarak Schopenhauer, çev. Cemal Atila, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s. 13-14.

Kavramsal olarak eğitimin, çocukluk evresinden itibaren başladığı ve hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu biliyoruz. Bu süreç genel anlamda insanlığın bütün gücünü ve tohumunu barındırdığı bir döneme işaret eder. Çocuğu/İnsanı tanımak, tarihi, kültürü ve medeniyeti tanımak kadar zordur. Dolayısıyla çocuğun/insanın doğasını tanımaya yönelik olan ve onun hayatını biçimlendiren en önemli faaliyetlerden biri kuşkusuz eğitim olmaktadır. İnsan doğasının çeşitliliği, değişkenliği göz önünde bulundurulduğunda eğitim sürecinin ömür boyu süren bir etkinlik olduğu görülecektir. Buradan hareketle dinler, ahlak sistemleri, felsefeler kendi düşünce dünyaları ekseninde eğitim tarzları ortaya koymuşlardır.¹⁶² Eğitim, felsefe içerisinde tartışılan bir disiplin halini almıştır. Eğitim için ideal olan, kavramları, amaçları ve yöntemleri konuşmak yerine felsefenin sınırları içerisine girmektedir. Eğitimde ideal olan neye karşılık gelir? İyi bir insan /yurttaş/kişi yetiştirmek için eğitim bizlere ne sunar? Bu tür sorularla ilgilenenlerin arasında Alman Filozof Immanuel Kant da bulunmaktadır. Kant, insanoğlunun eğitime ihtiyaç duyan yegane varlık olduğunu ifade ederek, eğitimin/eğitilmenin, her türlü toplumsal değer kullanımı ve gelecek kuşaklara aktarılmasını içeren ahlaki kültür şuurunun verilmesinin de dahil olduğu, kendini idame etme yetisi, talim ve terbiye ihtiyacı olarak ifade eder.¹⁶³ Dolayısıyla eğitim, insanın, başlı başına bir karakter/şahsiyet olabilmesi ancak eğitimle mümkün olur.¹⁶⁴ Bu bağlamda Kant, eğitimin özünde bulunması gereken ilkeleri dört temel soruda arar, bu sorular şu şekilde sıralanmaktadır:

Ben ne bilebilirim?

Ben ne umut edebilirim?

Ben ne yapmalıyım?

İnsan nedir?¹⁶⁵

Bu sorular, eğitimin içeriğine ilişkin bir perspektif kazanabilmek için hayati öneme sahip sorulardır. Birinci soru, insanın bilme yetisinin sınırlarını çizmeye, o sınırları rasyonel bir bağlamda ele almayı gerekli kılacak özellikleri barındırır. Diğer bir ifadeyle insanın bilme olayını gerçekleştireceği sınırın kapsamını bize ifade eder. İkinci soru ise

¹⁶² Ülken, H. Ziya, Eğitim Felsefesi, Doğubatu Yayınları, Ankara, 2013, s. 19.

¹⁶³ Kant, Immanuel, Eğitim Üzerine, çev. S.Emre Berkman, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 7.

¹⁶⁴ A.g.e., s. 11.

¹⁶⁵ Gatto T. John, Eğitim, Bir Kitle İmha Silahı, çev. Mehmet Ali Özkan, Edam Yayınları, İstanbul, 2018, s. 223.

eğitimin insanı ve kültürü değiştirme işlevine dair bize bir ufuk sunar. Yani bizler insanoğlu olarak eğitimden ne bekleriz. İşte eğitim bu beklentiyi mümkün kılan potansiyel durumun çerçevesini çizer. Bundan sonra bir insan için hem bilmeyi hem de umut etmeyi mümkün kılacak, onu bir eylem haline dönüştürecek olan potansiyel gücün neliğine ilişkin bir girişim söz konusudur. Son olarak eğitimin en temel gereksinimi olan, onsuz eğitimin adeta hiçbir anlam ifade edemeyeceği insan faktörünün önemi vurgulanmaya çalışılır. Zira eğitimin başından sonuna kadar, bütün süreci kapsayan ve bu sürecin nihayetinde istenilen bir karakterin ete kemiğe bürünmüş şekli olarak insan faktörü karşımıza çıkar.

İnsan, eğitimin uygulama alanı olarak da nitelendirilebilir. Çünkü eğitimin ilk hedefi insandır ve insan eğitimi sırasında en temelde terbiye, bilgi birikimi, kültür, medenileşme ve ahlak gibi hayati unsurlar bulunmaktadır. Kant'a göre terbiye, toplumun bir üyesi olduğu için bireydeki hayvani ve taşkınlığa sebep olacak içgüdülerin, insani olan içgüdülerin önüne geçmesine mani olmak ona ket vurmaktır. Diğer taraftan eğitim, kültürün amaç edinilen yolda kullanılmaya uygun olan her türden yeteneğin ortaya çıkmasını da sağlar. Aynı zamanda eğitim, bireyin sosyal topluma intibakını sağlayan ve onun toplumsal yapıda kabul görmüş bir şahsiyet olmasına yardım eden medenileşme projesi olarak da görev üstlenir. Ahlak ise eğitimin burada olmazsa olmazıdır. Eğitimin bireyi bilgi, kültür, nosyon sahibi kılmaya çalışmasıyla beraber onu ahlaki bir birey haline getirmesi oldukça önemli bir amacı içerir. Zira ahlakın eşlik etmediği bilgi, kültür ve amaçlar çoğu zaman bireyi yanlış yollara sevk edebilir. Bu nedenle eğitimin en temel amaçlarından biri, bireyin kendi başına ve içerisinde yaşadığı topluma karşı ahlaki olmasıdır.¹⁶⁶ Buradan hareketle ahlak, karakter formasyonu kazandırmak ve toplumsal ahlaki kurallara uymak için eğitimin en başat unsurlarından biri olarak kabul edilir.¹⁶⁷

Klasik Alman düşüncesinin daha ziyade ideal olana vurgu yaptığı düşünüldüğünde Nietzsche'nin de iyi, kültürlü, entelektüel bir insan arayışı içerisinde olduğu söylenmelidir. Ona göre, eğitimin en önemli amacı, insana özgürlüğün kapılarını açarak, onun kendi varoluş dünyasında şahsiyet kazanabilmesidir. O, yüksek insan modeli olarak

¹⁶⁶ Kant, 2019, s. 19-20.

¹⁶⁷ A.g.e., s. 56.

ifade ettiği üstinsana ulaşmanın başlıca yolunun eğitimden geçtiğini vurgular.¹⁶⁸ İnsanlık üstün bir insan yaratmak çabasında ise bu kuşkusuz insanın içerisinden geçeceği bir eğitimle mümkündür. Bu eğitim ise salt uzman yetiştiren bir tarzda olmayıp daha ziyade kültür üreten bir kimlikte olmalıdır. Zira eğitimin çare bulması gereken sorunlardan biri insanın içerisine sürüklendiği Decadence yani çürüme durumuna karşı bir tavır almasıdır. Nietzsche felsefesi bir bütün olarak düşünöldüğünde onun eğitimle olan ilişkisini Decadence ve onun sonrasında gelen nihilizm ve bu bozulmaya karşı bir çare olarak sunduğu Güç İstenci kavramları çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Zira onun temennisinin büyük bir bölümünün, üstün bir insan yaratma çabası olduğu görölecektir. Bu insan ise, en temelde ahlakla hesaplaşabilen bir insanı işaret eder.

Bu açıdan bakıldığında etiğin de eğitim açısından önemli bir yerde durduğunu söyleyebiliriz. Eğitim faaliyetleri yapılırken uyulması gereken kurallar, ilkeler ve insana aktarılabacak değerlerin mahiyetine ilişkin sorgulamaları beraberinde getiren etik, bu yönüyle eğitimin vazgeçilmez bir unsur haline gelir.¹⁶⁹ Nietzsche'de de temel kaygılardan birinin etik kaygı olduğu vurgulanmaktadır. Zira onun iyi ve kötünün ötesinde gördüğu etik anlayış, kadim Platonculuk ve Hristiyanlığın dayattığı değişmez idea, günah ve sevap kavramlarını aşan ve yeni bir değer ortaya koymaya çalışan sistemi haber vermektedir. Değer ortaya koyacak olanın insan olduğu düşünölsürse, onun nasıl bir eğitimden geçmesi gerektiği de sorgulanmaya değer bir şey olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında insan, yaşamında edinebileceği birçok şeyi eğitim aracılığıyla temin eder. Kültür ve düşünce dünyasının bir ferdi haline gelmesi de kuşkusuz eğitim yoluyla mümkündür. Bu kadar önemli bir görev üstlenen eğitimin tarihi ise kuşkusuz insanlık tarihi kadar gerilere gitmektedir. Hatta insanlığın tarihsel sürecinde, ilk mesleklerinden birinin eğitim olduğu görölmektedir.¹⁷⁰ Bu anlamda eğitimin, tarih içerisindeki medeniyetler ve kültürler tarafından farklı şekillerde ele alındığı göröür. Bu konuyla alakalı olarak Ahmet Cevizci şunları ifade etmektedir:

Kökleri bu kadar gerilere giden insanın en önemli çabalarından birini meydana getiren bir disiplin ya da faaliyetin tarih içinde farklı toplumlarca ele alınmış olması bu

¹⁶⁸ Guo, Jinnan, Education as Liberation from Nietzsche to Dewey, pub., Teachers College, Columbia University, Columbia, 2018, s. 1.

¹⁶⁹ Cevizci, 2016, s. 13.

¹⁷⁰ A.g.e. s. 12.

faaliyetin kavramının enini boyuna tahkik edilmiş olması kadar doğal ve anlaşılır bir şey olamaz. Nitekim eğitim tarihsel süreç içinde farklı uygarlıklarda farklı şekillerde tanımlanıp farklı düşünce okulları ya da filozoflar tarafından farklı bakış açılarından ayrıntılı olarak ele alınarak neredeyse bütün yönleri ile değerlendirilmiştir. İşte Buradan hareketle eğitim felsefesinin felsefenin bizatihi kendisi kadar eski olduğu söylemek yerinde olur.¹⁷¹

Söz konusu eğitim olunca, en temelde onun vazgeçilmez unsuru olan insan varlığı karşımıza çıkmaktadır. İnsan, eğitimin en temel girdisi ve çıktısıdır. Bu yönüyle eğitimin mutlak anlamda dönüştürmeye, terbiye etmeye ve eğitmeye çalıştığı yegâne varlık insan olmaktadır. Nitekim insan kavramının Nietzsche felsefesinin de odağında olduğu ve önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Nietzsche, insan problemini temellendirirken, Yunan felsefesinin değerler problemini, erdem sorunu çerçevesinde ele aldığını belirtir. Burada tek amacın insanın daha iyi olma çabası olduğu söylenebilir. Şayet insan amaç değil de bir araç olarak düşünülürse insanın varoluşu es geçilmiş olur. Çünkü böyle bir görüş insan yaşamını sığlaştıran, gündelik hayatını görmezlikten gelen ve onun hayatla bağını büyük ölçüde koparan bir mahiyet taşır.¹⁷² O, insanı, bu değerler problemi çerçevesinde, hayatın bütün dinamizmini işe katarak onu bütün yönleriyle ele almaya çalışır. Ona göre, insanı moral değerler açısından ele almak iyi ve kötü gibi iki temel değer arasına hapsedmek anlamına gelecektir. Halbuki o, insan problemini ele alırken, iyi ve kötünün ötesinde bir değerlendirme yapılması gerektiği üzerinde durmuştur. Başka bir anlatımla, onun insan problemine dair sunduğu teklif, iyi ve kötü kriterlerini aşan ve insanın hayatıyla doğrudan bağı olan bir değerlendirme tarzıdır.¹⁷³

Nietzsche'ye göre insan, durağan bir varlık olmayıp tekerrür süreci içerisinde olan bir varlığa karşılık gelir. O bu konuya ilişkin şunları ifade eder:

“Ah insan kendi renklerini kendi fırçalarını ve kendi tualini bulana kadar birçok can sıkıntısı aşmak ve pek çok ter dökmek zorundadır. Ki o zaman bile yaşam sanatının ustası olamaz. Ama en azından kendi atölyesinin efendisi haline gelir.”¹⁷⁴ Bu bir bakıma insanın kendini arayışının hikâyesidir. Başka bir anlatımla insan, Üstinsan'a doğru

¹⁷¹ Cevizci, 2016, s. 12.

¹⁷² Kuçuradi, 2009, s. 5-6.

¹⁷³ Nietzsche, 2004, s. 85.

¹⁷⁴ Nietzsche, Friedrich. Gezgin İle Gölgesi, çev. Murat Batmankaya, Şule Yayınları, İstanbul, 2016, s. 45.

gelişmekte olan fakat kimi zaman bunu başaramayıp yerinde duran; kimi zaman da kendini aşırp daha yüksek bir ideale doğru hareket eden canlı bir varlıktır. Nietzsche bu değerlendirmenin başlangıcında insan ve onun tekâmülü için en büyük engeller olan Kadim felsefe ve Hristiyanlığa saldırmakla işe başlar. Çünkü bu sistemler hem buyurgan bir ahlak teklif etmişlerdir hem de bedeni küçümsemişlerdir. Bedeni küçümsemek bir nevi hayatı, oluşu ve canlılığı küçümsemektir.¹⁷⁵ Hâlbuki düşüncelerin ve duyguların gerisinde duran temel şey, kişinin kendisi olabilmesidir, bu kendilik direkt olarak bedende bulunur.¹⁷⁶ Hayatın ve insanın canlılığının farkında olan Nietzsche, ahlak yasası ve özgürlük olarak insanın öz bilincinde var olan yerleşik ahlak anlayışlarına ve felsefelere savaş açarak, onları inkâr etme derecesine kadar götürür. O, odaklanma noktası olarak *fîli İnsan oluşu* kavramaya yönelik bir tavır içerisinde kendini görür.¹⁷⁷ Ona göre, öncesinde buyurgan bir sistematığı olan ve eylemi günah-sevap ikiliği arasında değerlendiren her türlü ahlak sistemi insanın gelişim süreci için, ciddi bir problem haline dönüşmektedir. Ona göre, benzer problemler kadim felsefe gelenekleri söz konusu olduğunda tekrar karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Sokrates ile birlikte başladığı kabul edilen Antik Yunan dünyasının bakış açısını, doğadan insana doğru değiştirmesi Nietzsche açısından insan varlığına, onun duygu, tutku ve canlılığına karşı işlenmiş büyük bir suçtu ifade eder. Çünkü Sokrates, insan için büyük bir önem arz eden doğayı bir kenara iterek, düşünce dünyasının merkezine insanı yerleştirmiştir. Doğayı ikinci plana atmakla kalmayan Sokrates, bilmeyi-bilgili olmayı ahlakın temel kriterleri olarak kabul eder. Fakat onun düşündüğü şeyin aksine; hem geçmişte hem de günümüzde büyük suçlar ve kabahatler işleyen, dahası felaketlere yol açan kimi insanlar kuvvetle muhtemel yaptığı eylemlerin yanlış olduğunu bildiği halde onları gerçekleştirmiştir. Fakat Nietzsche, insan varlığı için, Sokrates'in düşündüğünden farklı olarak, bilgili olmayı değil; doğayı ve doğal durum içerisinde eylemde bulunmayı daha fazla dikkate değer bulur.¹⁷⁸ Dolayısıyla, o, ahlakı bu açıdan kendi mantıksal çerçevesine yerleştiren felsefi ahlak; hem kayıtsız-şartsızlık hem de taleplerinin mutlak olmasıyla içeriğini ampirik olmaktan uzaklaştırdığını düşünür.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Kaufmann, Walter. İnsan Olma(ma)k, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1997, s. 72.

¹⁷⁶ A.g.e., s. 71.

¹⁷⁷ Jaspers, Karl, Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu, çev. Murat Batmankaya, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013, s. 177-178.

¹⁷⁸ Jaspers, 2013 s. 178.

¹⁷⁹ A.g.e. s. 182.

Nietzsche'ye göre, insan varlığı söz konusu olduğunda Hristiyanlık da büyük bir suça ortak olmuştur. Özellikle, öte dünyayı öne çıkararak vaatte bulunan Hristiyanlık, bu düşünceye sahip olmakla, ölüm fikrini insan hayatının merkezine koymuştur. Buna göre Hristiyanlık insanın, ölümle daima bir bağ içerisinde olduğunu ve ölümün yaşamdan daha fazla değer görmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁸⁰ İnsanı canlı bir oluş içerisinde olan dünyadan koparmakta, sonrasında ahlak üzerinden çeşitli manipülasyonlar yaparak onun var oluşuna büyük zarar vermektedir. Ahlaki eylemi ve onun değerlendirilmesini kendi inanç dünyasının vicdanına bırakan Hristiyanlık, bunu yaparak tarihi açıdan İnsan için en önemli özelliklerden biri olan ahlakı tekelleştirmekte ve sadece kendine mahsus bir gerçek olarak ileri sürmektedir.¹⁸¹ Jaspers da benzer eleştiriyi şu şekilde dile getirir: insanın doğası için neyin iyi neyin kötü olduğunu, Hristiyanlığın sadece kendisinin bildiğini öne sürmesi fikrini kabul edilemez bir şey olarak görür.

Burada insan, yaşamdan ziyade bir ön koşul olarak bunu kabul eder. Zira her şeyi bilen yalnızca tanrıdır. Tanrı, bilme gücüne sahip olan bir varlık olduğu için doğal ya da görünen olmaktan ziyade aşkın bir durumda olmak zorundadır. Aşkın olan bir yerde ise İnsan doğası büyük ölçüde es geçilmiş olarak kabul edilir.¹⁸² Hâlbuki Nietzsche'ye göre ahlak, biyolojik tarafı olan ani hareketlerin işaret dilidir. Biyolojik alt yapısı belirgin olan bu betimleme aynı zamanda insan için gerçeklik hakikat ya da doğanın bizatihi kendisidir. Ahlak ise bunların bir yorum türüdür.¹⁸³

Karl Jaspers'e göre, yüce bir dünyanın ifşası, yaşam karşıtı bir duruma göndermede bulunur. Böylesi bir dünya tasavvuru, insan için büyük önem taşıyan ve canlı olan bu yaşamın kenara itilmesi demektir. Her şeyi ahlaki bir sınıra ve dünyaya dayandırmak, İnsan varoluşunu yücelikten yoksun bırakmak anlamına gelmekle kalmayıp, onu hadım etmek, zavallı bir Çinliliğe indirmek demektir.¹⁸⁴ Nietzsche'ye göre, Hristiyanlığın her türden ilke ve eylemi doğa karşıtı bir ahlaka dayandırması içgüdülere ve özellikle yaşama

¹⁸⁰ Nietzsche, 1964, s. 109

¹⁸¹ Jaspers, 2013, s. 178.

¹⁸² A.g.e. s. 181.

¹⁸³ A.g.e. s. 182.

¹⁸⁴ Jaspers, 2013 s. 184.

karşı olumsuz bir durumu ifade eder. Bu sebeple o, Hristiyanlıkla daima bir savaş içerisinde. ¹⁸⁵

Nietzsche'nin buradaki temel kaygısı nedir? Başka bir ifadeyle, onun kadim felsefe geleneği ve özellikle de Hristiyanlıkla olan problemini hangi bağlamda ele almak gerekir? Nietzsche'nin felsefesi bütün halinde düşünüldüğünde onun en temel kaygısının insanın etik konumu olduğu görülmektedir. O, İnsan türünün mümkün olan en yüksek gücü ve görkemine ulaşmak için böyle bir kaygı taşır. ¹⁸⁶ Bu kaygıdan hareketle insanı, gerçek varoluş dünyasına çağırarak için dört temel madde etrafında tartışmak gerekmektedir.

Birinci madde olarak, insanın, genel-geçer olana karşı durarak kendi varoluşunu öne çıkarması önemlidir. Bu durum hem tanrıya hem tanrısal olana hem de genel öğretilere karşı çıkmayı içerir. Burada birey vardır. Birey ise insandan daha yücesine ulaşma çabasına karşılık gelmektedir. ¹⁸⁷

İkinci maddede oluşun masumiyeti vardır. İnsan bir oluş dünyasında bulunuyorsa, yapılması gereken en önemli şey, onu tekrardan özüne yani doğaya ve gerçekliğe çağırarak olmalıdır. ¹⁸⁸

Üçüncü maddede yaratmak kavramı bulunmaktadır. Özgürlük sahibi olan insanın bir şeyleri yok etmek, bildirmek ve yeniden vücuda getirmesi olarak adlandırılan yaratma, ancak büyük acılar çekmek ve bilgisizlikle mümkündür. ¹⁸⁹

Dördüncü maddede kendi kendini oluşturan insandan söz edilmektedir. İnsan sadece değişen bir varlık değildir. Bunun birlikte insan, hem değer biçen, hem ölçen hem de değerlendiren bir varlıktır. Burada insana ilişkin temel özellik, onun bir iradeye sahip olması, eylemlerini herhangi bir baskı altında kalmadan yapabilme gücüne matuf olması ve bir olgu yahut değere ilişkin çözümlene yapabilme kabiliyetidir. ¹⁹⁰

Nietzsche insana ilişkin çözümlenmelerinde üç tür insana vurgu yapar. Bunlar sırasıyla Sürü İnsan, Yüce İnsan ve Üstinsandır. Bu sıralama oluş dünyasının varlığı göz

¹⁸⁵ Nietzsche, Friedrich, Putların Alacakaranlığı, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 30.

¹⁸⁶ Jaspers, 2013 s. 180.

¹⁸⁷ A.g.e. s. 189.

¹⁸⁸ A.g.e. s. 189.

¹⁸⁹ A.g.e. s. 192-193.

¹⁹⁰ A.g.e. s. 195-196.

önünde bulundurulur. Çünkü Ona göre insan; aslında insan olma sürecini kapsayan ve belirli bir tarihsel zamana gönderme yapan varlık olarak ifade edilir. Nietzsche'nin ilk olarak sınıfladığı Sürü İnsanına ilişkin şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür:

“Sürü insanı kimdir? Sürü insanı günlük dilde, kötü insan denilen, ahlak kurallarına saygı göstermeyen insan ya da yığın insanı değildir. Sürü insanı moralli insandır. Her çeşidiyle sürü insanı geçerlikte olan ve moralin ve onun gereklerinin sınırları içinde rahat ya da zorlukta dolaşan, yapıp ettiklerini ve değerlendirmelerini bu moralin değer yargılarına uydurmaya çalışan insandır.”¹⁹¹

Sürü insanı en temelde kadim felsefe ve Hristiyanlığın ahlaki yargılarına boyun eğen insandır. Bu boyun eğiş ise bütünüyle dışsal bir gücün dayatmasından kaynaklanmaktadır. Nietzsche'ye göre, dıştan gelen gücün yoğunluğuyla sürü ancak bir araç olabilir. Araçsallaşan insan varlığı ise varoluş ve özgürlükten uzaklaşarak tahakküm altına girmeye mahkumdur.¹⁹²

Nietzsche felsefesi bir bütün halinde düşünüldüğünde onun en temel kavramı kuşkusuz Güç İstencidir. Fakat burada görüldüğü üzere sürü insanı, bu tür bir gücü istemek yerine kendini kadim felsefe ve Hristiyanlığın büyük ölçüde dayatma olarak ifade edebileceğimiz temel kurallarına karşı herhangi bir sorgulama olmaksızın kabul eden bir insan varlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle sürü insanının dünyasında bir güçsüzlük durumu hâkimdir. Bu güçsüzlük ise onu yaşadığı toplumun etkisiz ve pasif bir bireyi haline getirir.¹⁹³ Fakat buradaki önemli husus, onun toplumsal bir varlık olmasından ziyade bireysel bir varlık olmasıdır. Çünkü sürü insanının kurallara boyun eğmesi bir bilinç ve irade halinden ziyade, güç yetirememeliğe, zayıflığa ve olumsuz bir teslimiyete dayanır. Hâlbuki insan eylemlerini, tutumlarını ve hayata bakış tarzını değerli kılan en temel şey, onun özgür biçimde gücü istemesinde anlam kazanmaktadır. Gücü İstemek, bilhassa insanın kendi varlığını bir özne olarak inşa etme durumudur.

3.2. Nietzsche ve Eğitim

Doğa bilimlerinin özellikle de biyolojinin gelişimine şahit olan Nietzsche, insanı tinsel bir varlık olarak kabul etmek yerine onu, canlı-kanlı, diri, içgüdüleri olan bir hayvan şeklinde tanımlar. İdealist felsefelerin ve Hristiyanlığın tinsel insan anlayışı yerine insanı

¹⁹¹ Kuçuradi, 2009, s. 27.

¹⁹² Nietzsche, 2010, s. 481.

¹⁹³ West, David, Kıta Avrupa Felsefesine Giriş, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2013, s. 217.

daha somut ve içgüdüsel bir varlık olarak konumlandırır. İnsan artık geleneksel anlayışlardan farklı olarak somut canlı bir varlık olarak görülür.

Canlı bir varlığın en önemli belirtisi ise hareket etmek, eylemde bulunmaktır. Onun hareketini engellenmesi, hareketinin kesilmesi ise dekadans'ı oluşturur. Çürümek, yozlaşmak gibi oldukça yüzeysel anlamda birçok şekilde tanımlansa da esasında dekadans'ın tam olarak anlamı eylemekten kesilmektir. Onun eylemesini kesen şeyler ise metafizik, ahlak, din ve Apolloncu sanat olmak üzere genel anlamıyla dört tanedir.

Metafizik varlığın tinselliğidir, içinde yaşadığımız somut varlık âlemine soyut ve idealist şeylerin katılmasıdır ki bunun başlıca sorumlusu Platon'dur. Platoncu metafizik Nietzsche'ye göre Mısır'dan aldığı Güneş'i, İyi İdeasına dönüştürerek tam da bunu yapmıştır, varlığa tinsellik katmıştır, varlığı iyi kavramından hareketle tasarlamıştır. Nasıl ki güneşin kendisine bakamayız, baktığımız zaman gözlerimiz kamaşır ve onu göremezsek aynı şekilde İyi ideası da kendisine doğrudan baktığımızda gözlerimizin kamaştığı varlık alanını tanımlar. Gözlerimiz kamaştığı için her ne kadar güneşin kendisini göremezsek de diğer bütün varlıkları onun sayesinde görmemize benzer şekilde kendisini gözlerimiz kamaştığı için İyi ideasını göremesek de onun sayesinde bütün varlık alanı anlaşılır hale gelir.

Daha önemlisi Güneş'in yerine konan idea'nın İyi olması yani ahlaktan izler taşımasıdır ki bu durum varlığın içerisine tam da idealizmin girdiği yerdir. Varlık alanı artık kendisine ait kavramlar ve olgularla tanımlanmaz, ahlaki değer ölçütleriyle yargılanır, onlarla temellendirilir. Sonuçta ise karşımıza üzerine basıp da eylemde bulunduğumuz somut varlık âleminin ortadan kalkması çıkar. Eylemde bulunacağımız tek varlık alanı olan somut varlık âlemi önemini yitirir, onun yerine daha soyut ve idealistik varlıklar geçmiştir olur.

Dekadansın ikinci nedeni olan ahlakta da eyleminin engellenmesine rastlarız. Ahlak, iyi ve kötü değerlerine bağlı olarak eylemlerimizi yargılar, iyi olanları över ve örnek olarak karşımıza koyar. Kötü olanları ise gerçekleştirilmemesi gereken eylem türleri olarak belirler. Eylemin sınırlandırılması tam olarak burada gerçekleşir. Ahlak canlı varlığın bütün doluluğuyla eylemesini engeller, onlardan kötü olarak tanımladıklarını yasaklar. Bütün eylemlerin gerçekleştirilmesine müsaade etmez yalnızca bazı türden davranışlara izin verir.

Ahlak, farklılığın bütün doluluğuyla eylemeyenlerin bunu yapanlara karşı icat ettikleri bir şeydir. Kendilerinin yapamadıkları şeyi gerçekleştirenleri yargılamak ve onları kendi seviyelerine çekmek için zayıfların icadıdır. Amaç, zayıf olduklarından ötürü eylemeyenlerin eylemler üzerinde sınır oluşturacak bir araç tesis edip buna dayanarak güçlü olanları, istencinin peşinden koşanları kendilerinden kılmaktır.

Dekadansın üçüncü nedeni olan din ile Nietzsche'nin kastettiği Hıristiyanlıktır. Çünkü diğer dinlerden farklı olarak Hıristiyanlık, "acı çekme"yi önemli hale getirmiş ve onunla kurtuluş arasında ilişki kurmuştur: Acı ne kadar çok çekilirse, kurtuluşa da o denli yaklaşılar. Oysa İslam, Nietzsche için hiç de acıyı önemsemeyen aksine hayatı olumlar. İspanya'da yaşamış olan Endülüsler üzerinden İslam'la ilişkili değerlendirmelerde bulunan Nietzsche'ye göre Avrupa tam da onların kültürünü parçalayıp yok ettiği için dekadansa düşmüştür. Hıristiyanlığın acıyı ve çileyi önemsemesinin aksine İslam hem bu dünyayı hem de diğer dünyayı önemser. Hıristiyanlığın bu dünyanın nimetlerinden kaçınmak için icat ettiği acı çekmenin önemsenmesi anlayışının yerine, bu dünyayı ve onun sunmuş olduğu nimetleri de önemser. Bu bağlamda Nietzsche Hıristiyanlığı kadınların, İslam'ı ise erkeklerin dini olarak tanımlar. Çünkü kadınlık eyleme kudretini gösteremeyi, erkeklik ise dolu dolu eylemeyi, yaşamı olumlama cesaretini göstermeyi ifade eder.

Hıristiyanlığın acı çekmeyi başta gelen bir değer olarak konumlandırmasına neden olan Paulus'tur. Paulus ilk günah doktrini ile acı çekme kültürünü Hıristiyanlığa sokmuştur. Ona göre nasıl ki bir insanın, Adem'in işlediği günah nedeniyle bütün insanlar günahkâr kılınmıştır aynı şekilde bir insanın ölümüyle, çarmıhta gerilmesiyle de bütün İnsan lar aklanacaktır. Günahkâr hale gelmiş bütün insanların kurtuluşunun yolu, İsa'nın çarmıhta gerilmesidir. Hiçbir günahı olmayan bir insanın, İsa'nın tam da diğer insanların günahlarını yüklenerek çarmıh aracılığıyla onları aklamasıdır. İsa günahkâr olduğu için değil aksine başkalarının günahlarını yüklenmek ve onları kurtuluşa erdirmek için çarmıhta gerilir.

Dekadansın dördüncü nedeni olan ise genel olarak sanat değil, Apolloncu sanattır. Apolloncu sanat, akılla uzlaşan, onun amaçlarına hizmet eden bir sanat türüdür. Bu açıdan aklın hedeflerine uygun olarak insanların eylemlerini sınırlandıran anlayışı ifade eder.

Oysa ihtiyaç duyulan şey insanın bütün neşelerini-sevinçlerini ortaya çıkarmasını, onları özgürce salıvermesini ve gelişmesini sağlayacak olan bir sanat türüdür.

Apolloncu sanata karşı Dionysosçu sanat tam da bunu gerçekleştirecek olan şeydir. Dionysosçu şenliklerde bu dinin mensupları geceleri dağlara ve ormanlık alanlara kaçarlar, buralarda içkiler içerler, esrikliğin doruğuna erişerek şarkılar eşliğinde eğlenirler. Canlı varlıkların içgüdülerini bütün serbestliğiyle yaşamalarını bu şölenler sağlar.

Dekadansa neden olan metafiziğe, ahlaka, dine, Apolloncu sanata karşı Dionysosçu sanat der Nietzsche. Çünkü bu dört şey dekadansa yol açarken, insanın eylemini sınırlandırılmasını, onun eylemekten kesilmesini ifade ederken; Dionysosçu sanat eyleminin üzerindeki bütün engelleri ortadan kaldırır, onun sınırlandırılmamış bir şekilde gelişmesini mümkün kılar. Amaç, canlı varlıkların bütün dolululuğuyla eylemelerini sağlamaktır ki bu da hayatı olumlu anlamına gelir. Dekadansın izlerini ortadan kaldırmanın amacı özgürce eylemenin imkânını açığa çıkartmaktır, bu da hayatı olumlamaktır.

Hayatı olumlu yaşamaya yüz çevirmemek, onu evetlemek anlamına gelir. Yaşama yüz çevirmemek ve onu evetlemek ancak insanın özgürce, sınırlandırılmaksızın eylemesiyle mümkün olabilir. İnsanın doğasının taşıdığı içgüdülerini serbestçe salıvermesiyle gerçekleşebilir. Fakat bu durumda doğasında taşımak olan bir eşeğin hayatı olumlaması ne anlama gelir? Elbette ki “ai ai ai” diye bağırarak kendisi için verilen yükleri taşımaktır. Acı verici bir davranış olan yük taşımak niçin hayatı olumlu olsun aksine hayvan için katlanılmaz bir deneyimdir. O zaman olumlamanın da ötesine geçmeliyiz. Hayatı olumlamanın oldukça önemli bir yere sahip olduğu Nietzsche’nin analizinin burada sonlandığını düşünmek büyük bir hata olur. Onun amacı bütün koşullarda hayatı evetleyebilmektir ki bunu yapacak olan da sıradan kimseler değil, üstinsandır. Hegel’den itibaren Alman felsefesinde şu ya da bu şekilde karşılaştığımız bu Üstinsan, güç insanın temel özelliği sürekli olarak ya başkasını ya kendisini ya da hem başkasını hem de kendisini suçlayan zayıf insanların aksine diğer insanları suçlamaması, onlara karşı kara vicdanlı olmamasıdır.

Üstinsanın temel özelliği “güç istenci”ne sahip olmasıdır. Güç istenci ise güce ulaşma arzusu değildir, bu zayıfların tutkusudur. Güç istenci bir “yaşamayı isteme”

değildir çünkü bizatihi yaşamın kendisi güç istencidir.¹⁹⁴ Egemen olma arzusu da değildir çünkü kendisi zaten egemendir, egemen olmayı nasıl arzulayabilir. O halde güç istenci, gücü isteyen ya da egemen olmayı arzulayan bir istenç değildir. En üst derecesinde, yeğîn ya da yeğînlikli biçimiyle güç istenci, sahip olmayı istemek ya da almak değil, tam tersine vermek ve yaratmaktır. Onun gerçek ismi, der Zerdüş, veren erdemdir. Ve maskenin en güzel armağan oluşu, güç istencinin plastik kuvvet olduğuna, sanatın en yüksek gücü olduğuna tanıklık eder. Güç istenci istencin istediği değil, istencin içinde isteyendir, yani Dionysos'tur.¹⁹⁵

Nietzsche'nin üzerinde durduğu başka bir husus ise eşitlik duygusudur. Eşitlik duygusundan tiksindiği kadar hiçbir şeyden nefret etmez. O zayıflarla üstinsan arasında ayırım yapar ve ikincisine ulaşmaya çalışır. Bu da tarihin sonucunda gerçekleşebilecek bir şeydir. Tarihin öncesi ile sonunda üstinsan ve ona uygun koşullar varken, tarihin içerisinde dekadans vardır. Tarihin öncesinde yaşamı bütünüyle evetlemek, özgürce edimde bulunmak söz konusudur. Kayıt altına almak anlamına gelen tarihle birlikte gerçekleşen şey ise bütün bir kültürel süreçleri ve toplumsal kurumları ifade eder ki bunların anlamı da insanın eylemesini sınırlandırmak, eylemden kesilmek anlamına gelir. Yapılması gereken şey bütün bir kültürü ve kurumları üstinsanın ortaya çıkacak şekilde düzenlemektir. Amaç tarihin sonucunda özgürce seçimde bulunan ve bu seçiminin sonuçlarına korkusuzca katlanmayı göze alacak olan üstinsana ulaşmaktır.

Eğitimin yeri de tarihin içinde yer alır ve kültürle, toplumsal kurumlarla ilişkilidir. Eğitim üstinsanın ortaya çıkmasını ve gelişimini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Eşitlik düşüncesini amaçlamamalıdır. Bütün bireylerin eşit koşullarda gelişimini sağlayacak denli ölçme çitasını düşürmemelidir.

Nietzsche bireylerin gelişimlerinin bir ve bütün olarak aynı şekilde gerçekleşmesine karşıdır. Ona göre, eşitlik derece olarak aşağıda olan insanın diğer bireyleri de kendi seviyesine çekmek istemesidir.¹⁹⁶ Çünkü eşitliğin kölece bir şey olduğunu düşünür ki bunu savunan görüşlerin hepsine karşı çıkar. Nietzsche'ye göre liberalizm tüketim vasıtasıyla, sosyalizm ortak bir gelecek adına bütün insanların

¹⁹⁴ Nietzsche, 2010, s. 189.

¹⁹⁵ Deleuze, 2009, s. 191.

¹⁹⁶ Nietzsche, Friedrich, İnsanca Pek İnsanca-1, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s. 210.

eşitliğini, özgürlüğünü savunmayla, Darwin ise sürüsel bir bakış açısından hareketle türsel seçilimi öne sürmekle bütün bireyleri aynılaştırır. Oysaki yapılması gereken şey bireysel farklılıkları açığa çıkartacak, onu teşvik edecek eğitim sistemini inşa etmektir.

Nietzsche'nin eğitim anlayışında hem natüralist hem de idealist fikir nüveleri yer alır. Ancak bu eğitim anlayışı her iki akımın sınırları içinde hapsoldüğünü ileri süremeyiz. Onun eğitim konusundaki fikir referansları idealizm ve natüralizme bazı noktalarda yakınlık gösterse de daha çok özgür bir karakter taşır.

3.3. İdealist Eğitim Anlayışı ve Nietzsche'nin Eleştirisi

Etik, politika ve eğitim alanlardan bahsedebilmek için öncelikle Yunan düşünce dünyasına müracaat etmek zorundayız. Yunan düşüncesinin merkeze alınmasının nedeni sistematik bir yöntem öne sürmesidir. Batı düşüncesi başta olmak üzere insanlığı etkileyen fikir akımlarının ana merkezini Yunan düşünce dünyası oluşturmaktadır.¹⁹⁷ Yunan düşüncesinde Platon başta olmak üzere, Aristoteles ve diğer Yunan filozoflarının etik, politika ve eğitim konusunda yapmış oldukları çalışmaları felsefi bir bakış tarzıyla ele alıp onları sistematik şekilde ortaya koymuş olmaları, Yunan düşüncesini daha da önemli bir hale getirmiştir.

Yunan düşüncesinde yer alan önemli düşünce akımlarından biri idealizmdir. İdealizm batı felsefe tarihinde uzun bir süre benimsenmiş, değer görmüş bir felsefe ekolüdür. Buna göre mutlak ben, düşünce ve idrak, idealizmin temeli oluşturur. Süje, diğer adıyla düşünen, fikir üreten insan, kendi başına bir varlık olarak tanımlanırken, obje süjenin tanımladığı, ona değer biçtiği ve onu analiz ettiği bir varlık olarak ortaya çıkar. Bu bakımdan obje dediğimiz şey, süjeye bağlı olarak tanımlanan, zihinde ve düşüncede bir hakikati ve anlamı olması gereken varlık olarak ifade edilebilir.¹⁹⁸ İdealizm bu yönüyle soyut ve kavramsal çerçevede şekillenir. Başka bir ifadeyle, dış dünyanın gerçekliği bizlere hakikatin bilgisini veremez, çünkü dış dünyanın gerçekliği duyularla kavrandığı ve bu duyulara sahip olan insanın çeşitli duygu durumlarında farklı tepkiler verdiği için yanıltıcı olabilir. Buradan hareketle, mutlak hakikatin fiziksel olmaktan ziyade soyut bir karakterde olduğu ifade edilebilir. Dış dünya bize hakikati sunmadığı gerekçesiyle bütünüyle görmezden de gelinemez. İnsan varlığı, doğumuyla birlikte bu

¹⁹⁷ Rusk, Robert, The Doctrines of The Great Educators, Macmillan, London,1982, s. 1.

¹⁹⁸ Tozlu, Necmettin, Eğitim Felsefesi, MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s. 42.

dünyanın içine doğmaktadır. Platon'a göre gelip geçici olan bu dünyada, değişmez, ebedi ve genel geçerliliği olan bir felsefi düşünüşe sahip olmak en önemli görevdir.¹⁹⁹

Platon, gelip geçici olan bu dünyada idealist temeldeki felsefe geleneğini inşa ederken, idea fikrinden yola çıkar. O, İdeayı karşımızda duran varlık olarak tanımlamaktan ziyade varlığın özünü oluşturan, o varlığı bizzat o varlık haline getiren bir öz ve hakikat olarak ifade eder.²⁰⁰ Platon, bu noktada ideanın bilgisinin betimsel bir bilgi olmadığını vurgular. Ona göre ideanın bilgisi, insanları daha iyi yapan şeyin peşinde koşmayı sağlayan bir bilgi tarzıdır.²⁰¹ İnsanları iyiye doğru sevk eden ideanın bilgisi bu bakımdan politik olarak önem kazanır. Ona göre insan varlığından oluşan toplum, iyiye ilişkin, iyi ideasına doğru hareket ettiği sürece değerli bir yapı haline gelebilir. Buna göre, iyi birey ve toplumun oluşumu eğitimle gerçekleşebilir. Eğitimin temel amacı, sosyal ve mutlu vatandaşlar yetiştirmek olur. Eğitim erdemli karakterlerin yetişmesine öncülük ederek bu amacını gerçekleştirir.²⁰² Buna göre Platon, herkesin mutlak surette kabul edeceği ve idealar yoluyla tabii olacağı normlar peşindedir. Normlar felsefenin etik boyutunu oluşturur. Buradaki etik anlayış, insanların iyi birer yurttaş olmalarını ve bu yurttaşlardan kurulu sağlıklı bir toplumun temellerini ortaya çıkarmayı amaç edinir.

Platon'a göre en yetenekli beyinler, kötü eğitim sisteminden geçtiklerinde, kötü bireyler olurlar. Ona göre, kötülüğün somut olarak görüldüğü suçların büyük çoğunluğu, doğrudan ideal olmayan bir eğitimden kaynaklanır.²⁰³

İdealist yaklaşımın önemli temsilcisi olan Platon'a göre eğitim, devleti ve sosyal düzeni kendisinin mutlak ve değişmez olarak ifade ettiği idealardan olan iyi ideasına, adalet ilkesine göre inşa ederek toplumu ve özelde insanı değiştirmeyi amaç edinmelidir.²⁰⁴ Platon'a göre iyi ideası ve adalet ilkesi ideal devlete hukuki bir zemin kazandırırken diğer taraftan eğitim teorisinin normatif çerçevesi, çocuklara, gençlere ve yetişkinlere iyi, adalet ve ahlaklılık düşüncelerini aktarmayı amaçlar.²⁰⁵

¹⁹⁹ Tozlu, 1997, s. 43.

²⁰⁰ Nietzsche, Friedrich, Deccal, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s. 84.

²⁰¹ Moore, Ernest Carroll, What is Education?, Ginn and Company, New York, 1915, s. 55.

²⁰² Barrow, Robin, Plato, Utilitarianism And Education, Routledge, Usa, 2010, s. 136.

²⁰³ Moore, 1915, s. 70.

²⁰⁴ Nietzsche, 2015, s. 277.

²⁰⁵ Cevizci, 2016, s. 25.

Platon, ideal bir toplum yaratma amacındaydı ve bu amacı gerçekleştirmek için toplumun mutlak surette kabul edeceği ya da etmesi gerektiği temel ve değişmez ilkeleri ikame etmek istiyordu. Bu suretle iyi, erdem, ahlak, cesaret gibi temel ahlaki ilkeler toplumda değişmez idealar olarak görülüp uygulanacakları için onun ideaların en üstü olarak kabul ettiği iyi ideasına daha çok yaklaşmış olunacaktı. Buna göre idealizm, değişmez değer yargıları ve ilkeler üzerinde bir uzlaşıya dayanır. Buradan hareketle idealizmin temel görevinin, bu değer ve ahlaki yargıları bütünüyle gelecek kuşaklara aktarmak ve onları yaşatmak olduğu söylenebilir.²⁰⁶ Platon'un bu fikirlerinin arkasında kökleri sağlam bir devlet yaratmak fikri bulunmaktadır. Ona göre bu devlet, filozoflardan, muhafızlardan ve zanaatkarlardan oluşmaktadır. Ve bunların eğitimi birbirinden farklı nitelikler taşımaktadır.

İdealist eğitim programı, işçi ve zanaatkârlara, muhafızlara ve yöneticilere göre farklı modellemeler sunar. Birinci gruptaki işçi ve zanaatkârların özellikle el ve beden işi gerektirecek işlerde eğitilmeleri gerektiği üzerinde durulur. İkinci grupta yer alan muhafızların, bedensel olarak dayanıklılık ve cesaret sahibi olmaları gerekir. Üçüncü gruptaki yöneticilerin felsefe, matematik, edebiyat ve tarih alanlarında iyi bir şekilde eğitilmeleri önem arz eder. Platon burada sınıfsal ayırmadan hareketle ilk iki gruptaki insanların el ve beden açısından yetenekli bireyler olarak eğitilmesini isterken, son sınıftaki yönetici grubun nüfusun belirli kesiminden olmasını ve akıl merkezli derin düşünme yetisine sahip bireyler olarak eğitim görmelerini ister.²⁰⁷ Devletin varlığını muhafaza etmek zanaatkârlar, muhafızlar ve yöneticiler arasındaki uyumla mümkün hale gelir. Bu sınıflar içerisinde muhafızların devleti, devlet yöneticilerini, sınırları korumaları açısından önemli görevleri vardır. Platon devletin varlığının devamı için muhafızların savaşa düşkün olmalarının önemli olduğunu ifade eder. Ona göre, muhafızlar savaşa düşkün olmasalardı, devlet uzun süre yaşayamazdı. Bu noktada muhafızlara, beden ve cesaret eğitiminin merkezde olduğu model sunulmalıdır.²⁰⁸

Platon eğitim açısından en büyük önemi yöneticilere verir. Çünkü yöneticiler devleti yönetme konusunda merkezi bir rol üstlenirler. Yöneticilerin yetişmesinde beden eğitimiyle zihinsel eğitim ön plana çıkar Zihinsel eğitim, bedensel eğitimin önünde

²⁰⁶ Tozlu, 1997, s. 44-45.

²⁰⁷ Noddings, Nel, Eğitim Felsefesi, çev.Raşit Çelik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s.8.

²⁰⁸ Noddings, 2016, s.10.

konumlanır. Ona göre belirli bir eğitimden geçmeyen, akıl merkezli düşünemeyen birinin kura yoluyla politik alanda söz sahibi olması demokratik yönetim şeklini ortaya çıkarır ki, bu politikanın özüne ve ruhuna aykırı bir durumdur.²⁰⁹ Yönetici sınıfı aldığı felsefe eğitimi sayesinde, iyi-kötü, doğru-yanlış arasındaki farkı görüp devlet adına sağlıklı kararlar verebilecektir. Yönetici sınıfı bu özelliklerinden dolayı devletin akli konumundadır. Felsefe eğitimi almış ve filozof gibi yaşayan bu yöneticiler, hem yönetimden sorumlu olurlar hem de yasa koyucu sıfatıyla önemli bir işlevi yerine getirirler.²¹⁰

Nietzsche'ye göre Sokrates ve Platonla başlayan ideal eğitim anlayışı Trajik dünya karşısında yetersiz kalmaktadır. İdeal eğitimde akıl, sağduyu ön planda olduğu için yaşamın zorluklarının üstesinden gelmek oldukça zordur. Yaşamın zorlukları karşısında sadece akılla hareket etmek yeterli değildir. Çünkü yaşamda meydana gelen hadiseler sadece akli değil aynı zamanda duyguları, dürtüleri de etkilemektedir. Nietzsche yaşamın zorluklarına karşı Dionysosçu bir tavır gösterilmesi gerektiğini vurgular. Müzik, sanat, heyecan ve coşku, zorluklar karşısında güçlü bir şekilde yaşamayı olanaklı hale getirebilir. Oysa ideal eğitim, mitlerden yoksun, trajediden uzak, soyut bir eğitim, ahlak, hukuk ve devlet yapısı ortaya çıkarır.²¹¹

İdealist eğitimde haz, dürtü ve sanatsal yetkinlikler geri plandadır. Platon, philebos adlı diyalogunda hazzın karşısına bilgeliği, zekayı ve akli koyar. Ona göre yaşamın önemli hedeflerinden biri doğrudan hazzı ulaşmak yerine akıl ve sağduyuya dayalı bir yaşam sürmektir.²¹² Nietzsche hazzı kenarda bırakan ve sadece akli merkeze alan bu görüşe karşı çıkarak, insanın Dionysos tarafından oluşturulan haz, coşkunluk, cinsellik, sanatsal taşkınlığı ön plana çıkararak insan varlığının akılsal bir varlıktan ziyade coşku, dürtü varlığı olduğunu ileri sürer. Ona göre idealist eğitim hazzı, tutku ve dürtüleri geri plana iterek, soyut bir kavramsal çerçeve yaratmaya çalışır.

Nietzsche, idealizmin kökeninde, gerçekliğin ötesine geçme fikri bulunduğu için onun insanı yaşamdan uzaklaştırdığını ifade eder.²¹³ Ona göre insanın ve toplumun

²⁰⁹ Platon, Kriton, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s.35.

²¹⁰ Dürüşken, Çiğdem, Antikçağ Felsefesi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s.207-208.

²¹¹ Aytaç, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018, s. 306.

²¹² Platon, Philebos, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.33.

²¹³ Nietzsche, Friedrich, Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans, çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 95.

nitelikli olabilmesi için eğitimin en başta insanı özgürleştirmesi ve onu kendi başına varoluş serüvenine katması gerekmektedir.²¹⁴ Eğitimle Özgürleşen ve varoluşunu gerçekleştiren birey, nitelikli bir toplumun kurulmasına öncülük eder. O, üstinsana giden yolda, yaşam pratiklerini işaret ederek canlılığı ve devinimi öne çıkarırken, idealizmdeki idea düşüncesi bunun aksine yaşamdan kopuk bir temsile dayanır. Bu nedenle idealist eğitim anlayışı bilgileri, yapıp yaşayarak öğretmek yerine onları kavramsal bağlamda vererek bireyin merak ve keşif özelliklerini büyük ölçüde ortadan kaldırır. Buna göre birey, yaşam pratiklerini doğrudan keşfetmekten, onlarla karşı karşıya gelmekten ve sürekli bir devinim içerisinde olan yaşamdan uzaklaştırılmış olur.²¹⁵

Nietzsche'ye göre, yaşamdan uzaklaştıran idealist eğitimde, ütopyk özellikler ağır bastığı için her şeyi yöneten, biçimlendiren bir tanrı ve insan tasavvuru öne çıkarken, onun düşüncesinde doğrudan yaşama için olan ve onu ilmek ilmek dokuyarak yaşamda kültür oluşturabilen üstinsan öne çıkar. Buna göre idealist eğitimde dışardan zorlayıcı ve buyurgan eğitim nitelikleri kazandırılmaya çalışıldığı için, bireyin doğrudan yaşama temas edip kültür oluşturabilmesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir.²¹⁶

Nietzsche, idealist eğitimin, bireylerin zihnini tarihsel bilgilerle doldurduğunu, bunu yaparken de bireyin eğitim sürecine katılmak konusunda pasif tutulduğunu ifade eder.²¹⁷ Büyük ölçüde kavramların merkezi bir konumda olduğu idealist eğitimde, birey deneyimlerde bulunmak yerine, kendisine verilen bilgileri içselleştirmeye çalışır. Bu durumda bireyin, yaşamla bağı kesilecek ve kendi başına şahsiyet olma imkânını kaybedecektir. Dolayısıyla, yaşamı yok eden, yaşamdan beslenmeyen bilgi ve eğitim pratikleri, insanı kendi varoluşunu gerçekleştirmekten uzaklaştıracaktır.²¹⁸

3.4. Natüralist Eğitim Anlayışı ve Nietzsche'nin Eleştirisi

Natüralizm, dinin egemenliğinin sürdüğü Ortaçağ uygarlığının spiritüalizminin karşısında konumlayabileceğimiz ve bilimin büyük bir yükselişine tanık olduğumuz dönemin felsefesini ifade eder. Natüralizm öncesi dönemde Spiritüalizmin hâkim olduğu

²¹⁴ Nietzsche, Friedrich, Eğitici Olarak Schopenhauer, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020, s. 5.

²¹⁵ Nietzsche, 2006, s.93

²¹⁶ Nietzsche, 2006, s.94.

²¹⁷ Nietzsche, Tarihî Yaşam için Yararı ve Sakıncası, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 92.

²¹⁸ A.g.e., s. 96.

bilinmektedir. En temelde Tanrıyı ve hakikatleri bilmek olan Spiritüalizm, değerlerin kaynağının Tanrı fikri olduğunu ileri sürer. Mademki her şeyin kaynağında Tanrı vardır o halde spiritüalist eğitimin temel amacı da insanı, Tanrıyı bilmeye, dünyevi huzura ve sonsuz olan ebedi mutluluğa götürmek olmalıdır. Bu bağlamda spiritüalizmin temel amacı, bilge kişiler ve öğretmenler nezdinde bilgi ve erdeme sahip olan insanlar yetiştirmektir.²¹⁹

Ortaçağ dünyasının hâkim anlayışı olan Spiritüalizm, insana ebedi mutluluğu vadini ontolojik, epistemolojik ve eskatolojik olarak Tanrıyı ve ruhu düşüncenin merkezine yerleştirmiştir. Buna göre varlık, ontolojik anlamda ilahi bir ruha karşılık gelir. Epistemolojik bağlamda, bilginin Tanrıya ve tanrısala ilişkin bir bilgi çeşidi olmak zorunluluğu söz konusudur. Buradaki bilgi, Tanrıyı bilmenin bilgisidir. Değerler açısından Tanrının buyruklarının ahlakı belirlediği ve ona yön verdiği ahlak anlayışı hâkimdir. Tanrının buyurduğu emirleri yapmak ahlaklı olmaya yasakladıklarını yapmak ise gayri ahlakiliğe götürür. Spiritüalizmin Tanrı merkezli bu felsefi anlayışı modern zamanlara geçişle birlikte yerini insan ve doğa merkezli bir anlayışa bırakmıştır. Yüzünü Tanrı'ya yahut kutsal olana çeviren insan natüralist felsefenin etkisiyle doğaya ve insana yönelmeye başlamıştır. Bu bağlamda ele alınan konular insan ve doğa olmuştur.²²⁰

On altıncı yüzyıldan başlayıp önce İngiliz Aydınlanmasının Bacon, Hobbes, John Locke ve David Hume gibi filozoflarıyla Fransız Aydınlanmasının Diderot, D'Alembert, Voltaire, Helvetius ve Rousseau gibi düşünce adamlarıyla anlam kazanan Natüralizm, gerçekliğin bütünüyle doğa olduğu fikri üzerine kuruludur. Doğanın bütün her şeyi ihtiva ettiğini ve onun varlığı anlamak açısından da yeterli olduğunu savunan natüralizm, insan doğasının yalnızca metafizik bir karakterde olmadığını savunur. İnsanın doğal bir formatta olduğunu ve tıpkı doğayı inceler gibi incelememiz gerektiğini iddia eder. Natüralizm, hakikatin sadece doğal ya da maddi bir karakterde olduğunu ileri sürerek bu gerçekliğin büyük ölçüde hareket halindeki maddi dünyadan oluştuğunu ifade eder.²²¹ Bu felsefi düşünceye göre varlık, dünya, nesnelere kısacası beş duyu organıyla gördüğümüz, dokunduğumuz ve hissettiğimiz şeyler gerçekliğin ta kendileridir. Bireyin eğitimi görünen dokunulan ve hissedilen maddeler üzerine inşa edilmesini savunur.

²¹⁹ Canatan, Kadir, Eğitim Felsefesi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2018, s. 91.

²²⁰ Cevizci, 2016, s. 84.

²²¹ A.g.e., s. 84.

Bütün felsefi “-izm-”lerde olduğu gibi natüralizmin de kendine has bir eğitim felsefesi ortaya koyar. Natüralizm, modern zamanların en önemli eğitim anlayışlarından biri olan *çocuk merkezli* eğitimin ilk örneklerinin bulunduğu felsefe anlayışıdır. Çocuk merkezli eğitim anlayışı, onun doğal yeteneklerinden hareket ederek ilgi ve beklentileri göz önünde bulundurur. Bu eğitim anlayışındaki öğretmen profili, doğrudan müdahale yerine öğrenciye yol gösterici olmak durumundadır. Duyuların eşliğinde anladığımız, deneysel yöntemle kavradığımız doğadaki süreç ve gelişmelerin, belli aşamalar şeklinde meydana geldiği fikri üzerine kurulu olan natüralizm, eğitimin belli bir plan çerçevesinde ve doğa yasalarına uygun bir şekilde uygulamayı savunur. Öğrencinin doğasıyla tabiatın doğasını özdeşleştiren bir eğitim modelini sunar.

Natüralizm eğitim kuramı olarak ilerlemecilik veya progresivizmi esas alır. Bu kuram bağlamında çocuk, öğrenci ya da insan, ezbere dayalı bir eğitim ve salt bilgi aktarımı olan bir sistemden ziyade karşı karşıya kaldığı doğa ve bu doğayla kurduğu ilişki çerçevesinde değerli eğitimli bir varlık haline dönüşür.²²² Bu eğitim kuramı varlığı soyut ve aşkın bir şekilde değerlendiren spiritüalizme karşılık doğayı, insanı ve onun doğal yapısını öne çıkardığı için yeni bir insan ve doğa tanımı da yapmış olur. Bu yeni tanım da konuyu ontolojik bağlamda ele almayı zaruri kılar.

Natüralist felsefenin ontolojik bağlamı gerçekliğin bütünüyle doğada ve doğal bir mahiyette olduğunu ileri sürer. Doğa ve evrenin doğal sebeplerin neticesinde varlığa gelen ve yok olan doğal nesnelere oluşturduğu fikrine dayanır. Doğa ve insanın ontolojik karakteri de birbirinden farklı değerlendirilemez. Tabiattaki taş, hayvan ve insan aralarında büyük farklılıklar taşımış olsalar da birer doğal varlık veya nesne gibi karşımıza çıkarlar. Natüralizmin bu ontolojik anlayışı çerçevesinde, her doğal varlık ve nesnenin mekân, zaman ve belli bir nedensellik bağlamında var oldukları söylenebilir. Bu nedensellik çerçevesinde var olan nesnel varlık, doğanın içerisinde kusursuz bir şekilde işleyen bir makineye benzetilebilir. Natüralizm nasıl ki doğa içerisindeki doğal varlığı kusursuz işleyen bir makine şeklinde görüyorsa insan varlığını da bu doğal sistemin bir parçası gibi görmektedir. Natüralizm; insan varlığını da diğer doğal varlıklar gibi bu kusursuz işleyen ve belli bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında hareket eden doğanın ve bu doğanın yasalarına tabi olan bir varlık şeklinde tanımlamaktadır.²²³ Ontolojik olarak aynı

²²² A.g.e., s. 85.

²²³ Cevizci, 2016, s. 85.

kaynaktan beslenen insanı ve doğayı birlikte düşünmemiz gerektiğini ileri süren natüralizm, insanların zihinsel ve sosyal dünyalarını meydana getiren doğal süreçlerin de doğal ya da bilimsel bir yöntemle ele alınmasını zaruri görür. Buradan hareketle insanı böylesi bir yöntemle ele almanın bizleri Natüralizmin Bacon ve Hobbes'çi olan birinci versiyonuna götürdüğü görülecektir. Burada söz konusu olan husus, bilim temelli bir eğitim anlayışından hareketle meslek eğitiminin ön plana çıkarılmasıdır.²²⁴

Natüralizm, Rousseau'yla birlikte ortaya çıkan ikinci versiyonun da önemli değişimlerden bahsetmek mümkündür. Onun kaynağı ve amacı bir üst dünyada olan aşkın düzenden, kaynağı ve amacın bu dünyada olduğu düzene geçiş fikri oldukça dikkate değer bir anlayıştır. Rousseau, temel düşüncesinde ortaçağa ait temel metafizik kabulleri kırarak çeşitli otoritelere boyun eğmeyerek temele akıl ve bilimi koyar.²²⁵ Bu anlayış eğitim açısından dönüm noktasıdır. Rousseau, bireyi doğanın vazgeçilmez bir parçası kabul eder. Buna göre bireyin doğrudan katılımı ve deneyle oluşturacağı bilgi çeşidi natüralizmin temelini oluşturur.²²⁶ Ona göre insan doğanın ve onu açıklamaya çalışan bir varlık kimliğiyle karşımıza çıkar. Değişen eğitim anlayışında insan, salt doğal varlık gibi değerlendirilmek yerine doğal yönü olan bir varlık gibi ele alınır. Natüralizmin bu ikinci versiyonunda metafizik yerine doğal olana, sosyo-kültürel olana yahut sonradan tecrübeye karşıdır. Bu anlayışta hakiki insanın doğa durumundaki insan olabileceğini bu hakikiliğini de merhamet olmak üzere bir takım insani tavır ve davranışlarla belirlendiğini ifade eder. Buradaki eğitim doğayla olan ilişkisinde düğümlenmektedir. İnsanın otantikliğine tekrar dönüşünü arzular.

Rousseau'ya göre bu durumun karşıtı olan sivil topluma dâhil olma, mülkiyet ve bencilliği ortaya çıkaracak ve böylelikle insan kendisine yabancı olmaya başlayacaktır. Buna göre eğitim, insanın gerçek doğasına ilişkin sahici ve uygun bir gelişmeyi ve kendisine yabancılaşmış insanlığı daha üstün bir seviyeye çıkarmayı amaçlayan süreçtir.²²⁷ Doğuştan iyi bir kimlikle dünyaya gelen insan zamanla toplumun içerisine karışarak mülkiyet edinir ve bencillik gibi bir takım olumsuz durumlarla karşılaşır. İnsan bu karşılaşmada kendi doğal ve insani özelliklerini yitirdiği takdirde kendisine yabancılaşan bir varlık haline dönüşür, fakat doğayla karşılaştığı o ilk andaki merhamet

²²⁴ A.g.e., s. 86.

²²⁵ Manav, Faruk, Eğitim Felsefesi, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 49.

²²⁶ Bakır, Kemal, Jean-Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 15, 103-122.

²²⁷ Cevizci, 2016, s. 86.

ve iyilik misyonunu korumaya çalışırsa nitelikli birey haline dönüşür. Bu noktada doğa insan için önemli bir misyon taşır.

Nietzsche'nin natüralist düşünceyle olan ilişkisi doğa konusunda belirginleşir. Onun düşüncesi, doğrudan felsefi natüralizmle ele alınmasa da doğadan uzak görünen doğa, kültür, ahlak ve diğer temalara ilişkin çözümlerinin natüralist bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılması Nietzsche ve natüralizmi birlikte düşünmeyi gerekli kılar.²²⁸

Nietzsche doğayı önemser ve eğitimin doğadan kopuk olmamasını ister. Rousseau'nun başını çektiği natüralizmin bu ikinci versiyonu insanın daha ziyade kendi doğal dünyası bağlamında ele alınmasını önemli görür. Nietzsche'nin buradaki farkı doğal durumun yanında kültürü de katmasıdır. İnsan doğası, toplumsallaşmadan önce merhamet gibi önemli değerleri taşıyarak varlığını sürdürür. Eğitimle birlikte bireyin toplumla ilişkisinde merhamet ve diğer insani özelliklerinin çoğunu yitirip bozulmaya başlayarak kendinden uzaklaşır ve yabancılaşıma başlar. Rousseau insan doğasının toplumla karşı karşıya gelmeden önceki durumu şu şekilde ifade eder:

“Yaratıcının elinden çıkarken her şey iyidir; ama insan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek ister. Toprağa, ağaçlara, iklime ve mevsimlere müdahale etmekle kalmaz, kendi cinsini de şekillendirmek, ona bir biçim vermek ister.”

Natüralist eğitimin buradaki temel amacı insanı o asli olan bozulmamış doğal yaşantısına döndürüp onu kendi özüne uygun bir gelişme seyrine katmak olmalıdır. Nietzsche'nin düşüncesinin felsefi natüralizm arasındaki ayırıcı ilişkisi, insanı doğanın içinde fakat bireyin topluma karışması isteyerek kültür boyutuyla açıklanabilir. Bu yönüyle natüralizmden farklı bir eğitim modeli sunar. Nietzsche'nin doğa, kültür, ahlak ve diğer temalara ilişkin çözümlerinin çoğu zaman natüralist yaklaşımla ele alınmaya çalışılması onu natüralist olduğu anlamına gelmemelidir. O, natüralizmin keskin bir şekilde iddia ettiği neden sonuç ilişkisi başta olmak üzere, insanı tıpkı doğa yasalarında olduğu gibi mekanik bir şekilde ele almasını eleştirmektedir. İnsan her ne kadar doğal yaşamının vazgeçilmez bir varlığı görülmesinde eksik yönü kalabilir. İnsanın

²²⁸ Carmo S. Do, Juliano, A Companion to Naturalism, Nepfil, Brazil, 2015, s. 101.

tarihsel ve varoluşsal özgünlükleri olduğundan Natüralizmdeki gibi keskin bir doğa-deneyim kategorisine koymak da o denli sorunlu bir yaklaşım haline gelecektir.²²⁹

Nietzsche insanı doğal bir sürecin içerisinde konumlaması ve insanın doğallaştırılması projesi, ahlakın doğal tarihini geliştirdiği *İyinin ve Kötünün Ötesinde* ve *Şen Bilim* adlı kitaplarda detaylandırır.²³⁰ *Şen Bilim* adlı eserinde, gerçekliği hep şen bilim şeklinde tasavvur eder. Bu tasavvur, hem şen oluşu hem de bilimselliği içerir ancak yaşanan dünya karşısındaki yetersizliğin, uyumsuzluğun ve güçsüzlüğün ardından gelen mevcut değerlere ilişkin belli bir rahatsızlığı/şikâyeti ifade eder. Eğitimin bilimsel bilgi ile örülmesini önemser fakat salt bir bilimselliğe karşıdır. Ona göre buradaki öğretmen eğitici profili bilimle hareket eder ancak yaşadığı dünyayı öğrenciye direk aktarmaz, onun kendi yaşamı üzerinden sorgulayıcı bir model sunar.

Nietzsche natüralist felsefeden kültür ve insan merkezli eğitim anlayışıyla ayrılır. Natüralizmin insanı belli bir doğa yasası çerçevesinde ele alınmasının tam karşısında Nietzsche insanı, mevcut sosyo-kültürel karmaşa durumunda ses çıkaran, başkaldıran ve mevcut kötü durumu önce yıkan sonra da yeniden yapmaya çalışan bir varlık halinde tasavvur eder. İnsanı doğal, tarihi ve sosyo-kültürel varlık gibi gördüğü için Nietzsche'yi varlığı ve doğayı neden sonuç ilişkisi bağlamında açıklamaya çalışan Natüralist felsefeden ayırmak gerekmektedir. Natüralist felsefe, doğa yasalarının iktisat, siyaset ve eğitime uygulanabileceğini varsayarken Nietzsche insanı, kendi kaderinin mimarı olan ve kendini üst bir insan olarak meydana getirmeye çalışan bir varlık şeklinde ifade eder.²³¹ Natüralizm, doğayı ve insanı hem neden-sonuç hem de aydınlanmaya dayalı bir bakış açısıyla ele aldığı için Nietzsche'nin o çok değer verdiği kültürü de görmezden gelen bir duruma düşer. Nietzsche'ye göre modern bilim, anlayış ve bunun getirdiği eğitim modeliyle ancak ve ancak uzman, meslek sahibi insanlar ortaya çıkarır. Nietzsche'nin umut olarak gördüğü eğitilen insan tipi ise kültürü başat bir unsur gibi gören ve modern anlayış ve eğitimin ortaya çıkarmak istediği uzman bir karakterden ziyade kendini aşan ve kendini bir karakter şeklinde ortaya koyan insan formudur.

Nietzsche'nin eğitim anlayışı ile natüralizmin insan eğitimine ilişkin tutundukları ortak tavır doğayla birlikte bir eğitim istemeleridir. Natüralizmde varlığın gözlem ve

²²⁹ Nietzsche, 2011, s. 7.

²³⁰ Carmo S. Do, 2015, s. 114.

²³¹ Cevizci, 2016, s. 87.

deneyle üzerinde konuşulabilecek tarafına vurgu yapılırken, Nietzsche düşüncesinde ise natüralizmden çok farklı olarak varlığın üzerinde gözlem ve deney yapma imkânı pek mümkün görünmemektedir. Ona göre varlık sürekli bir oluş halindedir. Bu oluş sürecinde ise varlığın sabit bir yere koymaktan ziyade varlıkla birlikte yaşamının kendisi daha önemlidir.

Natüralizmdeki eğitim anlayışında pozitif bilimlerin öğretilmesinin ciddi bir yere sahip olmasıdır. Doğayı incelemenin merkezde olduğu bir durumda pozitif bilimlerin değer skalasında yüksek bir konumda olması gayet tabidir. Nietzsche, natüralizmin değer açısından yüksek gördüğü pozitif bilimlerin yerine kültür temelli eğitim olan *Bildung*u yerleştirir. Burada en önemli husus, eğitim içeriklerinin daha ziyade kültürle donatılmış olmasıdır. Bu kültürel içerikler ise Antik Dönemin klasikleri, büyük düşünce adamlarının entelektüel hayatları, klasik diller ve kültürel birikimler oluşturur.

Nietzsche'nin kültürü eğitimin temeline yerleştirmesi onun eğitim anlayışını natüralizmden ayırır. Çünkü Natüralizm bizzat doğanın kendisine yönelirken kültür temelli eğitim ise daha ziyade insanın kültürel bir donanımla eğitilerek insanın entelektüel birey olmasını amaç edinir. Yaşamda insanın karşı karşıya kaldığı bir dekadans durumunda, onu ve yaşamı yeniden tanımlamaya imkân sağlayan temel husus insanın kültürel kodları özümseme ve dünyaya bu çerçeveden bakabilmesindedir.

Nietzsche'ye göre insanın gelişimini tam anlamıyla sağlayan eğitim, kültürel temelli bir eğitimden başka bir eğitim modeli değildir. Bu yüzden o, *Güç İstenci* adlı eserinde eğitimle kültürü büyük ölçüde aynı minval üzerine yerleştirir. Nietzsche, kültürel eğitimin olmadığı bir yerde, kültürsüzlüğü çöl sembolüyle ifade ederek, gelecekte insanlığın başına gelecek felaketlerin bunun sonucu olacağını ifade etmiştir. Nitekim onun ölümünden dört yıl sonra birinci dünya savaşı patlak vermiş ve kehaneti gerçekleşmiştir.

Natüralist felsefe ile Nietzsche'nin felsefesi bireyin eğitime katılması noktasında yaygın eğitimi savunmazlar. Natüralist düşünce öğrenciyi doğadaki canlılar gibi görmesinden dolayı zayıf olanın yerine güçlü olanın eğitim alarak daha güçlü olmasını aristokratik şahsiyet kazanmasını ister. Eğitimde tıpkı doğa gibi güçlü olanın ayakta kalması esasına dayanır. Nietzsche de elit tavır içinde olduğu için oda herkesin eğitime katılmasını uygun görmez. Farklı açılardan bakarsak bu iki anlayışın ortak noktası eğitim

belli kişilere verilmesidir. Bu durumda gerek Nietzsche gerekse natüralist düşünce savunucuları yaygın eğitime karşı tavır takınırlar ve herkesin mutlak surette eğitim hayatının olmasına karşı çıkarlar.

3.5. Yaygın ve Mesleki Eğitim

Nietzsche' eğitim ve öğretimin mesleki açıdan yaygınlaştırılması konusu önemli hususlar içindedir. Nietzsche yaygın ve meslek eğitiminin olumsuz taraflarına dair iki temel husustan bahseder. Birincisi eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması ikincisi ise mesleki eğitimin, kültürel eğitimden daha fazla ikame edilmesidir. Yaygın ve mesleki eğitime ağırlık veren eğitim ve öğretim sisteminde iki problemle karşı karşıya kalınır. Bunlardan ilki yaygın eğitimin asil ve soylu bir eğitimden farklı ve nitelik anlamında düşük olması, ikincisi ise mesleki eğitimde ticari kaygının daha ön plana çıkmasıdır. Böylesi bir eğitim anlayışında amaç, insan yetiştirmekten çok kazanç ve para elde etmektir.²³²

Nietzsche, yaygın eğitimle birlikte sayıları artan öğretim kurumlarında, paralel şekilde çok fazla eğitimciye ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Bu yaygınlaşmanın neticesinde hem eğitim kurumlarının hem de eğitimcilerin niteliği düşmeye yüz gösterir.²³³ Ona göre, kültürden uzak ve sadece yaygın bir amaçla verilen eğitim, insanı sürünün üyesi olmakla karşı karşıya bırakır. Nietzsche, yaygın bir eğitim sürecinden geçen bireyi ekonomi piyasasındaki ara eleman olarak ifade eder. Her türlü bilgiden birazcık bilen ya da teknik anlamda iyi olup kültürel anlamda oldukça zayıf olan bu tarz bireyler ancak sürü insanın bulunduğu düzlemde kendilerine yer bulabileceklerdir. Yaygınlaştırılmış eğitimle vasat bir toplumun oluşmasına kapı aralayacağı dile getirmek yanlış olmaz.

Sürü insanı; yaşamda meydana gelen hadiseleri, idrak etme konusunda yetkin değildir. Bu insan tipi felsefenin yaşama ilişkin değerlendirmelerinin gerisinde yatan unsurları da gözden kaçıran birey olduğunu söylemek mümkündür. Kişi için içerisinde sürekli anların meydana geldiği bir yaşamda, değer ve yorum yapabilmenin imkânı, bir sabitenin, şemanın ya da modelin varlığıyla anlam kazanabilir. Yaygın her yeni

²³² Nietzsche, Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, çev. Gürsel Aytaç, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 27.

²³³ Reiter, Paul and Wellmon, Chad, Anti-Education, trs: Damion Searls, New York Pub., New York, 2016, Lecture 3.

değerlendirme ve yorum hep bir şeye ilişkin yapılan değerlendirme olmaktadır.²³⁴ Sürü insan yaygın eğitim içerisinde hayat bulur. Bu eğitim onu birey olma kabiliyeti kazandırmaz. Belli tarzların korosuna ses vermiş gibi olur.

Nietzsche sürü insanın yetişmesine karşı istediği insan tipinin yetişmesi için eğitimde iki sürecin olması gerektiğini vurgular. Bu bir bireylerin, gerçek kişiliklerini tanımaları ve sonrasında hakiki olgunluğuna ulaşabilmeleri için yardım etmektir. İkinci nokta ise eğitimle ilgili duygu, psikoloji ve psişik durumlarını dikkate alarak, eğitime muhatap olan bireylerin kişisel hususiyetlerine itina göstererek ve onların birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalışmalarını sağlamaktır. Bu iki süreç onların üst insan olması yolunda önemli katkılar sunar. Nietzsche bu durumu şöyle bir örneklendirmektedir: Kuyumculuk sanatına ilgisi olan bir bireyin müzik eğitimine verilmeye çalışılması onu yetkin bir sanatçı olmak şöyle dursun aksine onun körelmesine ve yaşama dair umudunu yitirmesine neden olur.²³⁵

Nietzsche üst insanın yetişme düşüncesini açıklamak için eğitim konusunda güç istenci kavramını ele alır. Ona göre bireyin yaşamı boyunca güç istenci kavramını fikirlerinin merkezine alarak felsefe yapmıştır. Bu güç istenci dünyada yaşayan birey için bir dinamizmi, sürekli yenilenme ve güce ulaşmayı işaret eder. Bu anlamda onun eğitim anlayışı statik olmak yerine dinamik bir eğitim modeli sunar.

“Zindelik kazandırmayan eğitimin ve eylemin eşlik etmediği bilginin, gereksiz bir fazlalık ve lüks olduğunu göstermek ister. Tarih çatışmasını kullanarak, gençliği ve yaşamın saflığını geçmişin ağırlığı altında ezdiği gerekçesiyle Almanya’daki eğitim sistemine saldırır.”²³⁶

Nietzsche'nin Alman eğitim sistemine karşı çıkmasının temelinde verilen eğitimin sürü insanın yetişmesine neden olmasıdır. Bunu iki farklı nedene bağlar: Bunlardan birincisi eğitimin elden geldiğince yaygınlaştırılıp genişletilmesi; ikincisi ise öğretimin en yüce, en soylu ve en yüksek kültürden vazgeçip başka bir amaca bağlanmasıdır. Bu amaçlardan biri eğitimin bütünüyle devletin egemenliği altına girmesidir. Diğer amacı ise teknik anlamda insan yetiştirme projesidir.²³⁷ Eğitim yaygınlaştığı böyle bir durumda, onun niteliğinin düştüğünü görmek kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Bu noktada eğitimin özünden farklı bir amaca hizmet etmesidir. Devlet ya da diğer politik, siyasi kurumların

²³⁴ Esenyel, Adnan, Nietzsche Sokrates’i Neden Öldürdü?, Fol Yayınları, Ankara, 2020, s. 25.

²³⁵ Nietzsche, 2020, s. 6.

²³⁶ Pearson A, 2011, s. 96.

²³⁷ Nietzsche, 2010, s. 27.

denetiminde olan eğitim, bireyi kendi başına karar verebilen özgür bir varlık olmaktan çıkarıp onu özgürlüğünden koparılmış sürü insanı haline dönüştürür.

Nietzsche insan eğitiminin temeline kültürü yerleştirir. İnsanın kültürlenme sürecinden geçmesi gerektiğini vurgular. Ona göre topyekûn yaygın ve mesleğe dayalı bir eğitim öğretim, üst insan yetişmesine engel olur. Büyük filozofların, şairlerin, yazarların ideallerinden habersiz ve onların yetiştikleri kültürle buluşmayan her insan sadece günü kurtarmaya yarayan bilgiye sahiptir. Kültürel yaşamdan uzak olan insan, Nietzsche'nin Dionysos olarak ifade ettiği insanın tutku, duygu ve esrime yönünden pay alamadığı için sanatsal yönden de zayıf olmaktadır. Ona göre her ne suretle olursa olsun yaşanılır bir dünyanın imkânını decadence uğramış bir yaşama hayır diyebilen, bunun tam aksine kültür eğitiminden geçmiş, Apollon ve Dionysos bütünlüğünü kavramış ve Üstinsan olmak için her türlü çabayı göze almış insanda aramıştır.

Kültürel ve sanatsal yönden yeterli bir erişkinliğe sahip olamayan bireyler, hızlı bir şekilde modern dünyanın getirisi fazla olan imkânlarından azami derecede yararlanma yoluna girerler. Kendilerine yabancı olan modern dünya insanı yeni töreler, sanatlar, felsefeler, dinler ve bilgilerle birer ansiklopedilere benzetilebilir. Malumat açısından dolu ona bu insanlar muhteva bakımından ise oldukça yetersizdirler.²³⁸ Teknik açıdan bilgili olan bu insanlar kültürden uzaklaştığı için vasat bir toplumsal yapıya aracı olacaklardır.

Nietzsche'ye göre insanı yalnızlaştıran, onu servet edinme hedefinin üzerine taşıyan her türden eğitim ve öğretim, modern yaşamın kabul etmeyeceği bir eğitim anlayışıdır. Yüksek kültüre ait yaşama sahip olmak, bir bakıma modern dünyanın sağlayacağı ekonomik getirilerden vazgeçmek anlamına gelir.²³⁹ Nietzsche dünyada yaşamının ekonomik bir getiriyle mümkün olduğunu bilinmektedir. Sadece ekonomik kaygılarla dayanan yaşamın insanı büyük bir kültür bunalımına götürebileceğinin farkındadır. İnsanın aldığı eğitimin gelir kazanmak için yapılmamasını tam aksine eğitimin insan yaşamını devam ettirmek için bir araç konumunda görülmesini ister.

Nietzsche'ye göre yaygın ve mesleki eğitim kültürden uzak olduğundan, bu dönemde ortaya çıkan özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi kavramların da içinin boşaltıldığı

²³⁸ Nietzsche, 2006, s. 37.

²³⁹ Nietzsche, 2010, s. 28.

kanısındadır.²⁴⁰ Kültürel yozlaşmanın yaşandığı bu modern dönemde bireyler kendi başlarına birer özne olmak yerine mevcut politik ya da düşünce dünyasının üzerinden güç devşirdiği, üretimin amansız dişlisi haline gelirler. Modern dönemin yaygın ve mesleki formasyonu ile yetişen bireyin, etkileyici ve kazanç vadeden bir işe koşullandırılması onun faydasından çok zararlıdır. Bu sanıldığı gibi bireyin kazanç sağladığı durum değil, gittikçe kendi varoluşundan uzaklaşan ve sürünün iyi bir itaatkârı haline gelen duruma dönüşür.²⁴¹

Yaygın ve sadece meslek odaklı bir eğitim sistemi bireyi geliştirmek yerine onu kültürsüzlük çağının bir mensubu yapar. Bu kültürsüzlük ise Nietzsche'nin tabiri ile onu başta çürümeye, dekadans götürür. Sonrasında ise bir hiççilikle yüz yüze bırakır. Ona göre birey geçmişin çürümeye yüz tutmuş kurumların (felsefe, toplum bilimi, eğitim sistemi, ahlak vb.) mahiyetlerini fark edip harekete geçerek güç istencine talip olursa Üstinsan olma yolda ciddi bir yol alır. Nietzsche'nin felsefesinde merkezi bir konumda olan güç istenci olmadan eğitimle kazanılmaya çalışılan insan iktidarın politikalarının payandası olur.

3.6. Eğitim ve İktidar İlişkisi

Politika, en temel tanımıyla yönetim sanatıdır. Bir toplumun devlet yönetim şekliyle onun dayandığı felsefe, yasama, yürütme, yargı gibi kurumlar ve bu kurumların işleyişi onun politik sistemini meydana getirir. Devletlerin büyük bir çoğunluğu kendi politik tarzını gelecek kuşaklara nakletmek ve bu tarzı onlara kabullendirmek ister. Bunu yaparken de ilk başta okullar, sonrasında ise kendi düşüncesini dünyasını yansıtan kurum ve kuruluşları büyük ölçüde kullanır. Bu açıdan bakıldığında eğitimin aslında resmi ideoloji tarafından istenilen nesillerin yetişmesini sağlayan önemli bir kurum gibi çalıştığını söylemek mümkündür.²⁴²

Eğitim, bireylerde istedik davranışları meydana getirme süreci olarak tanımlanır. Bu süreçte bireyler daha önce ortaya konulan ve belirli bir metodu olan eğitim sistemleri eşliğinde eylemlerde bulunarak, mevcut düzen ya da iktidarların istedikleri bir şahsiyet olma vasfını kazanırlar. Fakat durum her zaman beklendiği gibi de olmayabilir, zira

²⁴⁰ Nietzsche, 2017, s. 27.

²⁴¹ Nietzsche, 2011, s. 41.

²⁴² Sönmez, 2015, s. 57.

sunulan eğitim metotları bireyi şahsiyet sahibi bir insan olmaktan ziyade tam aksine bütünüyle pragmatist, bencil hatta anarşist bir kişilik haline de dönüştürebilir. Eğitim metotlarının, sistemlerinin ve yaklaşımlarının içeriği, kimler tarafından hazırlandığı ve kimler tarafından uygulanmaya konulacağı, büyük ölçüde siyasi iktidarların uhdesi altında şekillenir. İşte burada eğitimin politik yüzü ortaya çıkar. Çünkü her kurulu politik düzen, büyük ölçüde kendi fikir ve kültürel dünyasını benimseyecek bireylerin var olmasını ister. Dolayısıyla hem insan hem toplum teorisi, hem de toplumların sosyal süreçlerinin toplamı ve onların uygarlığını oluşturan en temel unsur olan kültürel yaşantı, ancak belli bir eğitim metodundan sonra ortaya çıkabilir.²⁴³ Bu bağlamda başta bireyin ve bu bireylerden oluşan toplumların eğitimi daha ziyade iktidarlar eliyle yapılır. Güç sahipleri şeklinde ifade edilen bu iktidarlar, devletler, hükümetler ve diğer politik yapılanmaların en önemli unsur olarak gördükleri eğitimi ve eğitim sistemini ele almalarında kuşkusuz bireyi şekillendirici ve bireyin toplumun düşünüş biçiminden, hareket tarzına kadar birçok şeyi belirlemesi gerçeği bulunmaktadır.²⁴⁴ Başka bir ifadeyle mevcut politik kurumlar, kendi yönetsel güçlerine karşı gelebilecek herhangi bir tehlikenin oluşumunu engellemek için eğitim konusuna ciddi anlamda ehemmiyet vermişlerdir. Çünkü eğitim ve eğitilmiş kişilerin, kültürel dinamikleri değiştirme hususunda oldukça önemli bir role sahip oldukları kuşkusuz en iyi anlamda iktidarlar ve mevcut sistemler tarafından bilinmektedir.

Nietzsche felsefenin başat kavramlarından biri olan güç istenci kaba ya da bedene ilişkin bir güçten ziyade güce duyulan tutku ve hayranlık çerçevesinde şekillenir. Güç istenci ya da güce sahip olma iradesi, Nietzsche'ye göre insanın yeryüzünde sahip olmak istediği yegâne şeylerden biridir. Güç İstenci, hem insanın sahip olmak istediği bir durum hem de başka insanlarla olan bir kıyas biçimi olduğu için burada iktidar mevzusu açığa çıkmaktadır. Güç istencine sahip olmak isteyen insan en temelde kendi iktidarını da temellendirmek ve onu devam ettirmek istemektedir.

Güce sahip olan bir insanın doğrudan ya da dolaylı biçimde iktidar sahibi olması da beraberinde gelmektedir. Nietzsche'nin iktidara ilişkin vurgusu temelde yönetsel ya da idari bir nitelikten çok insanın bizzat kendi bedensel ve toplumsal varlığına yöneliktir.

²⁴³ Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1979, s. 95.

²⁴⁴ Aydoğan, 2016, s. 9.

Bu iktidar biçimi herhangi bir siyasi grup ya da devletin varlığıyla ilişkilendirilen iktidar biçimlerinden farklı olarak doğrudan insanın varlığıyla ilgili bir iktidar tarzıdır. Efendi ve köle diyalektiği düşünüldüğünde efendinin güç istemi sayesinde kendi başına iktidara sahip olabilen bir varlık olduğu/olacağı anlaşılmaktadır.

Nietzsche'nin güç istemi ve bununla birlikte kazandığı iktidarı en temelde yozlaşmış kurumlar, sanayileşmiş bu nedenle kültürel kodlardan uzaklaşmış üretim tarzları içerisine sıkışmış, kilisenin dünyayı büyük ölçüde dışarda bırakan hayat tarzı kıskacında debelenen insan varlığını kurtarmak ve onu kendi deyimiyle Üstinsan haline getirmeye çalışmak açısından son derece önemlidir. Güç istenci her şeyden evvel insan varlığıyla ilişki içerisindedir. Çünkü insanoğlu eğitilmediği sürece iyi bir birey ya da vatandaş olamaz ve buda toplumların ve devletlerin sağlıklı işleyişini oldukça zorlaştıracaktır.

Nietzsche iktidar açısından siyasi alanda, iktidara sahip yapının bilgi aracılığıyla kendi vatandaşlarına istediği ideolojik eğitimi vermesi önemli bir konudur. Siyasi açıdan iktidar sahipleri kendi varlıklarını devam ettirmek ve iktidarlarına yönelik herhangi bir olumsuz duruma mahal vermemek için benimsedikleri eğitim düşüncelerini vatandaşlarına aşırlarlar. Eğitim içeriklerini, siyasi iktidarlarını koruyacak tarza, kendi epistemolojik anlayışları çerçevesinde inşa ederler. Bu epistemolojiyi iktidarın adeta bir aracı haline dönüştürerek varlıklarının teminatı haline getirirler. Nietzsche açısından epistemoloji, bilgi dediğimiz şey gerçekten böyle midir? Elbette ki değil, çünkü Nietzsche'ye göre bilgiyi oluşturan olgusal durumlar bizzat bilgiyi meydana getiren iktidarlar tarafından dizayn edilmektedir. Hâlbuki olguların insanın içinde bulunduğu psikolojik, sosyal ve bedensel özelliklerinden dolayı farklı yorumlara tabii olması yüksek ihtimaldir. İki devlet arasındaki savaş, olgusal bir durum olduğundan gözlenebilir bir yapıya sahiptir. Bu savaşta kimin haklı kimin haksız olduğu ya da taraflardan birine duyulan sempati diğerine karşı beslenen kin çoğunlukla insanın içerisine doğmuş olduğu dünya, kendi kişisel karakteri ve içerisinde bulunduğu ruh halinden mütevellit şekillenmektedir. Başka bir ifadeyle bizim içerisinde yaşadığımız psikolojik, sosyal ve ruhsal durum bizim taraflardan birine sempati duymamıza diğerine ise olumsuz bakmamıza neden olmaktadır.

Nietzsche, olguların insanlar tarafından farklı yorumlandığı/yorumlanması gerektiği gerçeğinden hareket ederek, olgular sayesinde meydana getirilen epistemolojik dünyanın bizzat insan ürünü olduğunu ifade eder. Örneğin George Orwell 1984 adlı çalışmasıyla Britanya’da büyük bir savaş ve ülkenin dört bir tarafının düşmanlarla sarılı olduğu iddiasını ileri sürer. Gerçekte böyle bir savaş olmamasına rağmen; Orwell bu kitabıyla insan kitlelerinin savaşa ve olmayan düşman varlığına inandırılabilirlerini ileri sürerek iktidarların bu bilgi akışını insanların ayarılmasında önemli bir araç haline getirdiklerini belirtir. İktidarlar, epistemolojik sistemlerini insanlara dayatarak, onların kendilerine itaat eden, kanunlara mutlak anlamda uyan ve her şartta kendilerine boyun eğen varlıklar olmalarını sağlar. Nietzsche de bu anlamda eğitim ve iktidar söz konusu olunca tıpkı felsefesinde olduğu gibi bazı temel düşüncelere sahiptir. O mevcut değer sistemlerini çekiçle kırma metaforu bizlere eğitim ve iktidar ilişkisine dair ciddi ipuçları sunar. Çekiçle felsefe yapmanın temelinde mevcut değer sistemleri parçalamak ve onları ortadan kaldırmak fikri yatmaktadır. Kalıplaşmış, insanı hareketten uzaklaştıran Platonik ve Hristiyanlık düşüncesinin kurumları ve yöneticileri her zaman ayak takımından olan insanların iktidara gelmelerini kolaylaştırıp büyük bir yozlaşmaya neden olmaktadır.²⁴⁵

Nietzsche bu kişileri zehirli örümceklere benzeterek onların hem intikam hem de kindar olduklarını ifade edip eşitliği vaz ettiklerini söyler. İçlerinde taşıdıkları kibir, haset de onların yaşantısını ciddi anlamda olumsuz etkiler. Bu etki dışarıya doğru taşar, insanlar sadece başkalarından intikam almayı ve eşitsizlik üzerine nutuklar atıp kendi bireysel varoluşlarını da büyük ölçüde dışlamış olurlar.²⁴⁶

İktidarların insanların düşünme tarzlarını etkilemeleri açısından eğitim kurumları önemli roller üstlenir. İktidarlar, istedikleri vatandaş tipini ortaya çıkarmak için eğitimi kullanarak, onlara belli başlı programları dayatıp, istenilen insanı ortaya çıkarırlar. Bu bakımdan, eğitim kurumlarının temel amacı öğretimden çok iktidarların arzu ettiği insanı meydana getirmektir. Burada eğitim kurumları kültürü, edebiyatı yahut bir geleneğe ilişkin maddi ve manevi değerleri aktarmak yerine, sıradan temel bilgilerin aktarılmasını sağlar. Böyle bir eğitim anlayışında; düşünen, akıl yürüten ve analiz eden bir insanın

²⁴⁵ Nietzsche, 2017, s. 245.

²⁴⁶ A.g.e., s. 135-136

yerine bütünüyle başarıya odaklanmış ve bu başarıyı da pragmatik bir zemine oturtmaya çalışan insan karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁷

Nietzsche, iktidarların ikame ettiği eğitim politikalarından geçen kişilerin, sadece belli alanlarda uzmanlaştıklarını vurgulayarak onların kültürel anlamda ise sıradan/alelade bireyler gibi olduklarını ifade eder “ Böyle özel bir branş bilgini, ömrü boyunca belli bir vidayı ya da kulpu belli bir alet ya da makineyi çevirmekten başka bir şey yapmayan ama bu işte de inanılmaz bir ustalığa ulaşmış fabrika işçisine benzer.”²⁴⁸ Buradan hareketle denilebilir ki iktidarlar genel anlamda kendi siyasal yapılarını eleştirmeyen, onlarla ters düşmeyen ve onlara herhangi bir protesto uygulamayan dahası onların mutlak iktidarlara karşısında boyun eğen Nietzsche’nin tabiriyle “sürü” insanının olmasını isterler.

Nietzsche mevcut kurum ve değer yargılarını karşı büyük bir savaş açmaktadır. Başka bir ifadeyle radikal ahlaki ve politik görüşlerinden ötürü geleneksel felsefeden ve o felsefenin ileri sürdüğü eğitim anlayışlarına meydan okumaktadır.²⁴⁹ Genel anlamda bu eğitim anlayışlarını idealist ve dini temelli eğitim anlayışları şeklinde sınıflamak mümkündür. İdealist eğitim anlayışı Platonculuğa dayanırken dini temelli eğitim ise daha çok Hristiyanlık inancına dayanmaktadır.

Platonculuk en temelde kavramlara ve bu kavramlardan oluşan idealar alemine dayanıp eğitimi de bu minvalde idealize ettiği için duygulanımları ve tutkuları olan insan varlığının doğasına aykırı bir felsefe olmaktadır. Hristiyanlık sistemi de insanlara, öte âlemi değerli gösterip insanların bu dünyayla yani gerçek âlemle ilişkisini asgari düzeye indirdiği için problemlidir. Nietzsche açısından gerçek bir âlemden bahsetmek gerekiyorsa bu âlem üzerinde yaşadığımız, duygu ve tutkularımızın olduğu bir âlemdir. Platonculuk ve Hristiyanlık insanların dünya ile olan ilişkisini problemliliğe taşımaktadır. Bunun en önemli nedeni de bahsi geçen kurumların büyük bir yozlaşmaya davet çıkarıyor olmalarıdır.

Nietzsche göre eğitim kurumları insanların gerçeklikle olan bağı kırarak, onları bütünüyle aşkın bir zemine çekmiş ve onları yaşam döngüsü içerisindeki

²⁴⁷ Gatto, 2018, s. 193.

²⁴⁸ Nietzsche, 2010, s. 29.

²⁴⁹ Ozmon Howard-Craver Samuel: Philosophical Foundations of Education, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2003 s. 340.

yerlerinden alıkoymuşlardır. Bu durum politik açıdan değerlendirildiğinde, Hem Platonculuk hem de Hristiyanlığın insan üzerindeki iktidarının görünümüdür. Bu iktidar egemenliğinde sunulan eğitim, insanların kendi başlarına birer özne olmalarını engelleyerek, onları sisteme boyun eğen sürü insanlarına dönüştürmektedir. İktidar kurumunun eğitim üzerindeki etkisine örnek vermek gerekirse, 1454 yılında kurulan Basel Üniversitesi Avrupa'nın en eski üniversitelerinden biriydi ve bu üniversitenin kuruluşunda Basel'in zengin ve soylu ailelerinin politik ve ekonomik kaygıları oldukça etkili olmuştur.²⁵⁰

Nietzsche, devlet ile kültür ya da kültür eğitimi arasında bir karşıtlık geliştirir. Devlet doğası gereği felsefenin karşısında durur ve dolayısıyla felsefede devletin bir antitezini oluşturur. Hakiki bir filozof bu anlamda devlet için yaşamsal bir tehlike anlamına gelir. Buradan hareketle denilebilir ki devlet, kültürü kendi egemenliği altına almak onu kendisinin bir enstrümanı gibi kullanıp yönlendirmek ve dilediği gibi üzerinde güç sahibi olmak ister.²⁵¹ Nietzsche'ye göre, devletin kültür üzerinde egemenlik kurup onu yönlendirmeye çalışan bir kurum olması makul karşılanmaz. Çünkü modern zamanda eğitim, kültür, iktidar gibi kurumların birbirleriyle olan ilişkisi her zaman net bir izlek sunmamaktadır. En nihayetinde iktidar kurumunun eğitimi, eğitimin iktidarı kullandığından daha fazla bir şekilde eline geçirip onu yönlendirdiğini söylemek de mümkündür.

Kültür unsurunun görmezden gelindiği ya da yok sayıldığı bir yerde iktidar, esasında bireyin bütün amacının devlet olduğu fikrini aşlamaya çalışır. Başka bir ifade ile devlete hizmet etmenin en büyük amaçlardan biri olduğu öğretisi, iktidar tarafından merkezi bir konuma yerleştirilerek, bireylerin bu ideale koşulsuz şekilde bağlanmaları sağlanmaya çalışılır. Nietzsche'ye göre sorgulanmayan, yoruma tabi tutulmayan ve mutlak surette bağımlı olunan iktidar ise insanoğlunu büyük bir ahmaklığa götürmektedir. İktidara ve iktidarın ikame ettiği eğitim modelinden geçen bir bireyin mutlak anlamda ki teslimiyeti onu yüce başka ideallerden uzaklaştırarak kendini gerçekleştirmekten ve şahsiyet haline dönüştürmekten alıkoymaz.²⁵²

²⁵⁰ Ozmon Howard-Craver Samuel, 2003, s. 76.

²⁵¹ Nietzsche, David Strauss, İtiraftçı ve Yazar, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 96.

²⁵² Nietzsche, 2020, s. 29.

Nietzsche'den etkilenen Michel Foucault (1926-1984) iktidarı, temel anlamda içerisinde yaşanılan hayatta ortaya çıkan ilişkiler çerçevesinde ele alır. Bu ilişkilerin hayatın her kademesinde var olduğunu, dolayısıyla iktidar dediğimiz şeyin de hayatın her alanında süreklilik arz ettiğini belirtir. İktidarın hayatın her alanına sinmiş olduğu gerçeğini belirtir.²⁵³ İktidar bireylerin başka bireylerle kurmuş olduğu ilişki sosyal bir ilişki olduğunu bunun ise iktidar ilişkilerini ortaya çıkardığını vurgular. Onun iktidar söylemi bizzat özneyi meydana getiren ve ona dinamik bir hareketlilik kazandıran yapı ve üzerinde durduğu temel iktidar biçimi bio-iktidar olarak adlandırdığı ve kapitalizmin gelişmesinde oldukça önemli bir yer teşkil eden iktidardır.²⁵⁴ İnsan bedenine tahakküm kurmaktan çok, bizzat bedenin üretim sürecinin içerisine dâhil edilip, ekonomik ve siyasal ilişkiler ağının gerçekleşmesi amacı vardır.²⁵⁵

Beden üzerine yönelen iktidar, onu bilhassa bilgi aracılığıyla işe koşarak, onun üzerinde tahakküm kurmaya ve yönetmeye çalışır, onu kendi amaçları doğrultusunda yönlendirir. Kuşkusuz iktidar bunu yaparken, beden üzerinde çeşitli ayrışmalara gidip onun, hastane, okul, hapisane gibi çeşitli kurumlarla ilişkilendirerek, onu kendisine daha fazla bağlamaya çalışır. Bu anlamda eğitim önemli işlevler yüklenmektedir. Özellikle eğitimin okul ve diğer eğitim enstrümanlarıyla birlikte bu işi görür. Okul, müdür, öğretmenler, bina kısacası eğitimle alakalı ne kadar unsur varsa bu en temelde iktidarın üretmeye ve varlığını sağlamaya çalışacağı bilgi kanalıyla mümkün olacaktır. Bilgi burada eğitimin merkezi konuma gelerek, iktidarın adeta sağ kolu olacaktır. Peki, iktidar bu faaliyetini yani kendi gücünü ikame etmeyi ve onu mukim kılmayı nasıl yapacaktır?

İktidar bilgi üzerinden kendi varoluşunu gerçekleştirmeye çalışır; zira bilgi, bedenin kontrolünü sağlamak açısından, politik olanın kullanmış olduğu önemli enstrümandır. Beden dediğimiz şey basit bir fiziksel varlık olmayıp aksine iktidarın kendisine yöneldiği, ayarttığı ve kendi varlığını korumak ve devam ettirmek amacıyla kullanıma soktuğu bir araç olacaktır. Buradan bakıldığında iktidar ile beden arasında ciddi bir ilişki, bağlantı ve etkileşim olduğu görülecektir.²⁵⁶ Bütünüyle gözetime dayanan

²⁵³ Foucault, Michel, İktidarın Gözü, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 23.

²⁵⁴ Foucault, Michel, Cinselliğin Tarihi, çev. Hülya Tufan, Afa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 144.

²⁵⁵ Foucault, Michel, Hapishanelerin Doğuşu, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1992, s. 31.

²⁵⁶ Foucault, Michel, Büyük Kapatılma, çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 224.

ve bu gözetimin belli enstrümanlarla yapıldığı bir sistem olmuştur. Hapishane, hastane, üniversite, okul gibi kurumlar esasında iktidarın kendi varlık sahasını çizdiği ve orada hüküm sürdüğü alanlardır. Okulun büyük kapatılmaya örnek teşkil ettiğini ortaya koymaya çalışır.

İktidar ve bilgi ilişkisi birbirinden kopması mümkün olmayan, birinin diğerini etkilediği ve aynı zamanda etkilendiği alanlar şeklinde karşımıza çıkar.²⁵⁷ Bu bağlamda iktidar ve bilgi, yakın bir ilişkiler ağına mensup iki farklı unsurdan ziyade birbirinin içine geçmiş ve iktidarın yerini sağlama almak için var olan bir sistem gibi görülmelidir.

“Oysa, iktidarın bilgiye, bilginin iktidara sürekli eklemelendiği kanısındayım ve ben bunu ortaya çıkarmayı denedim. İktidarın falanca keşfe, filanca bilgi biçimine ihtiyacı olduğunu söylemekle yetinmemeli, iktidar işleyişinin bilgi nesnelere yarattığı, bunları ortaya çıkardığı, enformasyon biriktirdiği ve kullandığı da söylenmelidir.”²⁵⁸

Dolayısıyla bilgi, iktidarın sürekliliği için olmazsa olmazlardan biridir. Bir bakıma iktidar varlığını büyük ölçüde bilgiye borçludur. İktidar ve bilgi arasında bulunan ilişkide; iktidarın bilgi üzerinde ya da bilgi aracılığıyla bireyler üzerinde etki kurmak ve istenilen vatandaş tipi ortaya çıkarmak maksadıyla bilgiye direkt ya da doğrudan müdahil olduğu söylenebilir. Bu bağlamda iktidar, bilgiyi dönüştürmek maksadıyla şöyle bir metot uygular:

“ İnsan, ruh, birey, insan bilimleri-İnsanın bilimsel bilgisi- gibi modern kavramlar da aslında iktidarın insan bedenini kuşatmak için geliştirdiği söylemin, yani bilgi-iktidarın bir ürünü, bilgi ve iktidar ilişkilerinin eklemelendiği bir öge, iktidarın bilgiyi ortaya çıkardığı, bilginin de bu iktidarı genişletip güçlendirdiği bir çarktır.”²⁵⁹

İktidar kendi bilgi söylemini geliştirerek insanlar üzerinde etkiye sahip olur ve dilediği gibi yönlendirmede bulunur. İktidar, kendi bilgi anlayışını doğrudan ortaya koymak yerine, onu okullar, öğretmenler, idareciler, sınıflar, kısacası eğitimle alakalı ne kadar enstrüman varsa onlar yoluyla vererek, bahsi geçen enstrümanların da kendini etkilediği bir ilişkiler ağına dönüştürür. Bilgi, eğitim enstrümanlarıyla olan bağlantısında ne aktif ne de pasif konumdadır. Karşılıklı etkileşime dayanan bu ilişkide en nihayetinde iktidar hem bilgi hem de eğitim enstrümanlarını kendisine hizmet edecek bir sisteme dâhil etmektedir.

²⁵⁷ Foucault, Michel, Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 18.

²⁵⁸ Foucault, 2012, s. 35.

²⁵⁹ Foucault, 2014, s. 19.

Netice itibariyle, eğitim ile iktidar arasında eşit düzeyde bir ilişkiden ziyade birinin diğeri üzerinde etkin olduğu bir yapı söz konusudur. Burada baskın olan politika iken onun güdümünde varlık kazanabilen alan eğitimidir. Politik olan, eğitimi ciddi bir araç şeklinde kullanarak kendi siyasal düşüncelerini benimsemiş bir insan modeli ortaya çıkarmaya çalışır. Bu da iktidarın bir başka veçhesine işaret eder. Dolayısıyla siyasal hayat: “Hem *macht* (otorite) hem de *Herrschaft* (mutlak kontrol, egemenlik) olarak iktidarın edinilmesi, istikrarı ve büyümesiyle ilgilidir.”²⁶⁰ Bu otorite ve egemenliğin devamlılığını sağlayan en önemli araçlardan biri de kuşkusuz eğitim olmaktadır. Başka bir ifadeyle eğitim olmaksızın iktidarların istedikleri vatandaş tipini ortaya çıkarmaları neredeyse imkânsızdır. Eğitim bu anlamda politik bir işlev görerek, iktidarların varlıklarını muhafaza etmelerini sağlayan önemli bir araca dönüşür.

3.7. Eğitim ve Aristokrasi

Eğitim, insanın dünyaya geldiği andan bu güne kadar tartışılabilen önemli konulardan biri olmuştur. Eğitimin herkese ya da bir kitleye verilmesi gerektiği problemi tartışmalarda başat bir yer almıştır. Nietzsche açısından son derece önemli bir konu olduğu için farklı bir perspektiften ele alınmayı zaruri hale getirmektedir. Öncelikle bu konuyu daha anlaşılır bir zemine oturtmak için Nietzsche'nin felsefesinde temel olan bir takım kavramlardan hareket etmek gerekmektedir. Eğitimle ilişkili olan; Decadence, Nihilizm, Üstinsan ve Güç istemi kavramlardan bazılarıdır. Nietzsche'nin eğitim düşüncesini anlamının yolu, bu kavramların içeriklerini felsefi bir kavrayışla ele almaktan geçmektedir. Nietzsche için bu kavramlar olmaksızın insanı, onun ortaya koyduğu eğitimi anlamak olanaklı değildir.

Bu kavramlardan ilki olan decadence; toplum içinde insanı kuşatan siyasal, kültürel ve eğitimin bozulmaya doğru gitmesi ve değerlerin çürümesini ifade eder. Bu bozulma ilk önce eğitimde görülür. Çürüme sürecinin başlamasıyla kör bir inanç gücü eline alarak halkın önceki inanç ve kültürel değerlerini hiçe sayar. Öte yandan çürümenin söz konusu olduğu toplumda savaşmak, savaşmanın verdiği onuru taşımak; yerine konforlu ve kişisel tutkuların baskın olduğu yaşamaya bırakır. İdealler ya da üst değerler adına mücadele etme bırakılır, bunun yerine kişisel menfaatleri, konforu düşünen insanlar ortaya çıkar.

²⁶⁰ Emdem, J. Christian, Modern Siyasal Düşünce ve Nietzsche, çev. Gamze Varım, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 41.

Decadence hali Nietzsche için aynı zamanda bir farkına varış ve kurtuluş yoludur. Bunu gerçekleştirmek sürü ya da sıradan insanın görevi değildir. Üstinsan ve aristokrat ruhlu insanların eğitim anlayışlarında mevcuttur.²⁶¹

Bu kavramların ikincisi olan Nihilizm, sadece felsefi bir tanım ya da kavram değildir, Nietzsche'ye göre "Nihilizm ne anlama gelir? En büyük değerlerin kendi öz değerlerini düşürmesidir. Hedef eksik 'neden' sorusuna cevap bulunamıyor."²⁶² Nietzsche'nin nihilizmin köklerine dair vurgulamaya çalıştığı durum, Hristiyan ahlakını işaret etmektedir. İyi ve kötü, günah ve sevap, hayatı acı üzerine temellendirmek, öte âlem tasavvuruyla insanları yaşamdan koparmaya çalışmak esasında insanın değer üretemeyeceği, hayatı kendi perspektiflerinden yorumlamayacağı belirsizliği karşlarına çıkarır. Nietzsche hayata olumlu ve gerçekçi bakan yönüyle, hayatın keşmekeşliğine, düzensizliğine, gittikçe artan kültürsüzleşmesine dikkat çekerek böylesi yaşamın nihilist forma büründüğü söyler:

"Batı uygarlığının, dünyaya dair en temel anlayışlarımızın bundan böyle akla uygunluklarını ve inanılırlıklarını yitirdiği zayıflatıcı ve cesaret kırıcı bir nihilizmin pençesine düştüğü kanısındadır. Demek ki, nihilizm, dünyaya dair bir anlayış geliştirmemizi ve dünyadaki edimselliğimizi temellendirmemizi sağlayan metafizik ve ahlaki dilleri etkileyen bir durum."²⁶³

Nietzsche insanın bu nihilistlik durumdan kurtulması ve yaşama yeniden değer atfetmesi hayatının gittikçe değersizleşen ve beraberinde insanı da uçuruma götüren bu olağanüstü hali tanımlanmasıyla başlayacaktır. İnsanlığın içine düştüğü bu durum herkesi rahatsız etmemektedir. Nietzsche bu tür insanlara sürü insanı demektedir. Bu insanların en belirgin özelliği mevcut durumundan rahatsızlık duymamalarıdır. Sürü insanını meydana getiren eğitim anlayışında statükodan memnun olma ve ona bağımlı yaşamaktan herhangi bir çekince duymayan ruh halini verir. Nietzsche için insan, aldığı eğitim vasıtasıyla yaşama evet diyebilen ve yaşamın üstesinden gelmeyi amaç edinen bir karakter taşıması münasebetiyle insandır. Böyle bir insan, belli bir topluluk ya da siyasi grubun kurallarını koşulsuz kabul etmek yerine onu sorgulayan gerekirse onların ortaya koyduğu etik, siyasi ve kültürel değerleri çekiçle parçalayan ve kendi namına bu yıkım aşamasından sonra yeni değerler ortaya koyabilen formasyona sahiptir. Nietzsche böylesi insanları şöyle tarif etmektedir: "Yaşam açısından yoksul olanlar; güçsüzler, yaşamı

²⁶¹ Nietzsche, 2011, s. 43-44.

²⁶² Nietzsche, 2010, s. 27.

²⁶³ Pearson A, 2011, s. 24.

yoksullaştırırlar; yaşam açısından zengin olanlar; güçlüler yaşamı zenginleştirirler.”²⁶⁴ Ona göre sürü insanı niteliklerine sahip olanlar, kendilerine dayatılan her türden kültürel, siyasi ve eğitim formlarını büyük ölçüde koşulsuz bir şekilde kabul ettikleri için kendi kendilerine değer üretme gücüne sahip olamayacaklardır. Gücü istemi ancak ve ancak belli bir içsel iradesi bulunan ve bunu eyleme dönüştüren insanların başat özelliğidir. Bütün mücadelelere karşı koyabilmeyi göze alan bireylerdir.

Üçüncü ve son kavram Güç İstenci kavramı, insanların temenni edip kavuşmaya çalışmak için gayret sarf ettiği bir dinamik yapıdır. Bireyler için böyle bir çaba sarf etmeye çalışmak yerine mevcut grup ya da dinsel oluşumlara tabii olmak ve onlara hizmet etmek daha cazip gelebilir. Nietzsche'nin eleştirisi oklarının hedefinde olan bu tür insanların aldıkları eğitimin vasat olmasından dolayı aşırı çalışma, geleneklerle bağlarını koparma, parazit olma, kirlilik, budalalık, obur gibi temel özellikler barındırır. Böyle bir insan disiplinsizliği, koşullar ve insanlar karşısında evet ya da hayır deme iradesizliğini, şeffaf olmamayı kendinde bulur.²⁶⁵

Nietzsche açısından düşük eğitim modelinin ortaya koyduğu sürü insanları neden makbul insanlar değildir? Ona göre bu soruya temelde üç farklı açıdan yaklaşmak ve cevaplandırmak mümkündür. Birincisi, yaşam sürekli bir savaş alanıdır ve bu savaşta bazı insanlar çarpışmayı, kahraman olmayı amaç edinirken bazıları ise sadece hayatta kalmayı en büyük erdem sayar. Nietzsche'ye göre ikinci durum yozlaşmış, köhnemiş değer yargılarına karşı durabilecek insanların ancak sınırlı sayıda olduklarıdır. Üçüncü olarak Nietzsche üstinsan olarak tarif ettiği insan modeline ulaşmaya çalışmak için sadece bazı yüce ruhların bedel ödeyebileceklerini ifade eder. Nihayetinde karşımıza pısrık, çekingen, hayattan kopuk, tehlikeleri göze alamayan ve en önemlisi güç istencine sahip olmaya iradesi ve eylemi yetmeyen insandan ziyade, yaşama evet diyen, tehlikelere meydan okuyan fakat Apolloncu sağduyuyu elden bırakmayan, siyasi ve Hristiyan kurumlarının yozlaşmış ve çürümeye yüz tutan değer yargılarına çekiçle saldıran ve onların yerine yeniden değer koyabilen insan daha ihtişam sahibidir. Böylesi insanlar, arzu edilebilir bir istenci büyük bir tiple birlikte muhafaza ederek içlerinde besler ve her

²⁶⁴ Nietzsche, 2010, s. 52.

²⁶⁵ Nietzsche, 2010, s. 73,74,75.

zamankinden daha fazla imkânlarla sahip şekilde kendini ve çevresini dönüştürme kudretine de sahip olabilirler.²⁶⁶

Nietzsche toplum içinde bazılarının şahsiyet kazanarak üst kimlik elde ettiğini ifade eder. Ona göre bu tür insanlar, kültür temelli eğitim anlayışının idealize ettiği kimlik olan üstinsana giden yolda yapı taşlarıdır. Bu insanlar, dünya üzerinde sınırlı sayıda dırlar. Nietzsche için sınırlı sayıda olan bu insanlar aristokrat kimlik taşımaktadırlar. Nietzsche toplumun yeniden değer üretip sağlıklı hale gelebilmesi için soylu bir sınıfa ihtiyaç duyulduğunu ifade eder. Onun işaret ettiği ayaktakımı ve zorba iktidarlara karşı durabilecek ve yeni değer levhalarına tekrardan soylu kelimesini yazacak bir sınıf olması gereklidir.²⁶⁷ Ona göre kültürel anlamda yozlaşmış olan bir yapının sahipleriyle hesaplaşmak ve onları bertaraf etmek soylu sınıfının en önemli amaçlarından biri olmalıdır. Bu ayak takımı ve zorba iktidarlara yıkmadan yeni değerler, felsefi anlayışlar ortaya koymak neredeyse imkânsızdır.

Nietzsche bu soylu sınıfın, geleceğe ilişkin umutlar eken, geçmişin kutsal değer yargılarıyla hesaplaşabilen ve kendini aşmaya cesaret eden insanlardan oluşması gerektiğini vurgular.²⁶⁸ Nietzsche bu hususta kast ettiği kutsal değerlerle Hristiyan inancı ve Platonculuktur. Nietzsche'e göre Hristiyanlık, insanları bütünüyle metafizik bir dünya düşüncesine sevk ettiğinden hayattan koparmaktadır. Hâlbuki insan varlığı; duyguları, tutkuları ve arzuları olduğu için bedensel bir gerçekliğe sahiptir. Bu gerçekliğin, Hristiyanlık inancı tarafından kenara itilmesi ise kabul edilebilir bir durum olamayacağını ifade eder.

Nietzsche, Platonculuğu sürekli değişim içinde olan dünyada, genel geçer kavramları felsefenin merkezine yerleştirdiği ve etik açıdan eylemleri henüz gerçekleşmeden iyi ve kötü olarak sınıflandırdığı için eleştirir. Ona göre değişen bir dünyada ne değişmez kavramlardan bahsetmek ne de eylemleri öncesinde ahlaki şekilde kategorize etmek mümkündür. Değişen bir dünyada iki durum karşımıza çıkar. Birincisi kavramlar perspektivizm çerçevesinde ele alınmalıdır. İkincisi Ahlak açısından, eylemlerin iyi kötü, ahlaki ve gayri ahlaki değerlendirilmesi yerine onların ancak

²⁶⁶ Nietzsche, 2010, s. 110.

²⁶⁷ Nietzsche, 2017, s. 245.

²⁶⁸ Nietzsche, 2017, s. 246.

yorumlanmaları olabilir. Bu değerleme tarzına sahip olabilen insanlar üst insan olma yolunda ilerleyebilirler. Üstinsan olmanın imkânına kendilerinde barındıran insanlar aristokrat ruhlu bireylerdir. Bu bireyler kültür temelli eğitimden geçerek, sürü insanının aksine kendi varoluşlarını gerçekleştirmek, gücü istemek ve şahsiyet haline gelebilmek için her türlü zorluğa göğüs gerebilirler.

Nietzsche, aristokratik bireyi ip üzerinde karşıya geçmeye çalışan cambaz örneğiyle açıklamaya çalışır. Cambaz, ipin diğer ucunda bulunan üst insan basamağına varmak için tehlikeli bir yolculuğu göze alan bireyi temsil eder. Cambaz, ipin karşı tarafına geçmeyi başaramadan düşerek hayatını kaybeder. Nietzsche bu örnekte üstinsana ulaşmak için tehlikeli yollardan, vadilerden geçmenin şart olduğunu vurgulamaya çalışır. Kimi zaman bu örnekte olduğu gibi cambaz ya da birey karşı tarafa geçmeden hakkını kaybedebilir. Buna göre üstinsan olmayı hedefleyen bir bireyi her halükarda tehlikeli bir yaşam ve yol beklemektedir. Bu yol tehlikeli de olsa bunu denemek ve ölümü dahi göze almak ancak aristokrat ruhlu insanların en temel vasfı olabilir.²⁶⁹

Nietzsche'nin burada ifade ettiği aristokrat birey, soylu bir sınıf, grup ya da siyasi oluşumdan gelmeyebilir. Ona göre aristokrat bireyin özelliği; kendi başına var olabilen, değer üreten ve yaşama evet diyen şahsiyetler olmalarındandır.

Nietzsche şahsiyet hususunda Alman eğitim dünyasından hareketle birçok eğitim uygulamalarını eleştirir. Ona göre eğitim problemi sadece Alman devletinin değil aksine medeniyet kodları taşıyan her uygarlığın karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur. Şahsiyet halini alamamış her birey devletler ve uygarlıklar için tehlike arz eder. Bu tehlikenin üstesinden gelmek, iyi eğitim almış insanlar yetiştirmekle mümkündür. Nietzsche'ye göre eğitim, iyi insanlar yetiştirmekle kalmaz aynı zamanda kültürle yoğrulmuş, kendi varoluşunu tamamlama hususunda ciddi adımlar atmış ve üstinsana ulaşma noktasında emek vermiş bireylerin yetişmesinde katkı sağlar. Nietzsche hem devletler hem de bireyler için merkezi bir rol oynayan eğitimin Almanlar tarafından ciddiyetle önemsenmediğini ifade eder. Ona göre, Almanlar eğitim sistemi başta olmak üzere eğitimle ilgili birçok hususta çöküş halindedirler. O, bu çöküşün kaynağında yatan problemleri şu şekilde ifade eder:

²⁶⁹ Parlar, Yasin, Nietzsche'nin Aristokratik Radikalizmi, Özne Dergisi, 31. Sayı, 2019, 145-158.

“Asıl esaslı şey bütün bir Alman yüksek eğitim sisteminden çıkıp gitmiştir: Amaç ve bu amaca götürecek araçlar. Reich’in değil de, eğitimin, kültürün bizatihi kendisinin bir amaç olması, gramer okulu öğretmenlerinin ve üniversite hocalarının değil de, bu amaca ulaşmak için eğitimcilere ihtiyaç duyuluyor olması, bütün bunlar da unutulup gitmiştir... Oysa eğitim giden eğitime ihtiyaçları var bu ülkede; ne söylediklerini ve ne söylemediklerini her an ispat edebilecek yüksek asil ruhlara: kültürler, bugünkü gramer Okulu öğretmenlerinin ve üniversite hocalarının yüksek bakıcılar olarak sundukları kaba saba görgüsüz şeylerle gelişip olgunlaşmazlar. Eğitimin ilk olmazsa olmaz ön şartı olan eğitimcilerden yoksun bu ülke, hal böyle olunca da Alman kültürün düşüşe geçmesi, elbette ki kaçınılmazlaşacaktır.”²⁷⁰

Nietzsche’nin yukarıdaki eleştirilerden hareketle iki temel hususun üzerinde durur. Bunlardan birincisi eğitimin yüksek bir amaca hizmet etmesi gerektiğidir. İkinci husus ise eğitimcilerin soylu olmalarının, eğitimde niteliği artıracak yönündeki görüştür. Ona göre, eğitimin büyük bir amaca hizmet etmesiyle beraber onun yüksek şahsiyetli bireyler tarafından verilmesi, kültürle bir arada yürümeyi gerekli kılar. Kültürün eşlik edemeyeceği eğitim eksik kalacaktır. Nietzsche, kültürün eğitimdeki önemli rolünü *Güç İstenci* adlı eserinde Bildung kavramıyla açıklar. Ona göre, kültür temelli eğitim olan Bildung, eğitimle kültürün iç içe geçtiği ve birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan bir eğitim modelidir. Bu eğitim modelinde kültürlü insanlar yetiştirmek en önemli görevdir. Nietzsche, kültür temelli bu eğitim modelinin aristokrat ve soylu şahsiyetler tarafından verilmesini şart koşar. Söz konusu şahsiyetler, gücü isteme konusunda kendilerini yetkinleştirmiş ve yaşamın her türlü zorluğuna karşı mücadele etmeyi içselleştirmiş insanlardır.

Aristokrat ruhlu bu şahsiyetler, kendileri gibi yüksek değerlere haiz, eleştiri kabiliyeti yüksek ve varoluşsal dünyalarını inşa edebilecek kabiliyete sahip insanlar oldukları için hem eğitim hem de kültür alanında çağın yükünü omuzlayacaklardır. Bu şahsiyetlerin temel özelliği, geleneksel Yahudi-Hıristiyan ahlakının ötesine geçen, Böyle Buyurdu Zerdüş’tte, geleneksel toplumsal değerleri aşan ve bir "süpermen" haline gelen bireyler olmalarıdır. Nietzsche, alışlagelmiş sınırlarının ötesinde kendi ve başkaları için değerler yaratacak ve tanımlayacak üstinsan karakteri taşıyan istisnai insanlardan oluşan bir liderliği destekledi.²⁷¹

²⁷⁰ Nietzsche, 2015, s. 81.

²⁷¹ Ozmon Howard A. and M. Craver Samuel, Existentialism. Phenomenology and Education, Merrill Prentice Hall, USA, 2003, s. 235.

3.8. Bildung

Nietzsche, biyograflar başta olmak üzere birçok felsefe tarihçisi tarafından bir sistem filozofu olarak kabul edilmez. Onun yaşamının belli dönemlerinde görülen fikir farklılıkları, kavramlar konusundaki değişik yorumları ve eserlerindeki konu ve üslup bu iddiayı haklı çıkarır. Buna göre, Nietzsche okurlarını iki paradoksla karşı karşıya bırakır, birincisi eserlerinde bulunan ona özel tavır, ikincisi ise bizzat eserlerinden hareketle ortaya çıkarılabilecek bir yaklaşım tarzı. Bu Paradoksalar bağlamında onu anlamak ve onun üzerine konuşmak geniş bir perspektiften bakmayı zaruri hale getirir.

Nietzsche, eserlerinin dağınık oluşu ve onların mutlak anlamda herhangi bir sınıfa koyulamaması onun hakkındaki yorumları çeşitlendirir. Ona göre, felsefede belli bir yere varmak amacı yoktur bilakis sormaya ve sorgulamaya devam ettiğimiz ve karşıt görüşlerin birbirleriyle karşılaştıkları ve ayrıştıkları kavşaklar vardır. Nietzsche karşıt görüşler bağlamında kavramsallaştırmaya gitmek yerine problemlere odaklanır. Buna göre, onun kitaplarındaki her aforizma başlı başına bir deneydir. Onun aforizmaları belli bir düşünce yoğunluğu, fikri karışıklık ve parlak özdeyişlerden oluştuğu için onu anlamak da o denli güçleşir. Fakat bu güçlük onu anlamak ve onun üzerinde yorum yapma isteğini artırır.²⁷²

O, en başından beri Tanrısını kaybeden ya da onun tabiriyle öldüren insanın, içerisine düştüğü içler acısı durumu tasavvur ederek ona bir çıkış yolu sunmaya çalışır. Bu bakımdan onun düşüncesine geniş bir perspektiften baktığımızda onun projesinin insanı yüceltme projesi olduğu görülecektir. Bu noktada Nietzsche, üstinsanı model olarak ortaya koymakla bu projeye adım atar, buna göre, insanların hayatlarının ahlaki nitelikle göre değişim ve dönüştürme çabası bu projenin temel niteliğini oluşturur.²⁷³

Nietzsche'ye göre, insanı yüceltmeye çalışmak mümkün müdür? Ya da kendi kavramından hareketle üstinsanın ortaya çıkmasını sağlayan koşullar günümüzde hala mevcut mudur? Eğer koşullar hala mevcut ise onları insanın dünyasında eyleme dönüştürmenin yöntemi nedir? Bütün bu soruların cevapları Nietzsche'ye holistik bir bakış açısıyla bakmakla olanaklı olabilir. Buna göre onu salt dinden uzak, varlıktan kopuk, temelsiz bir ahlaka sahip biri gibi görmek yerine onu, ontolojik, epistemolojik,

²⁷² Kaufmann, Walter, The Porable Nietzsche, The Viking Press, Usa, 1988, s. 1.

²⁷³ Nehamas, 1999 s. 49.

etik ve yaşam deneyimleri bağlamında incelemek yerinde olacaktır. Bu noktada onun felsefesi başta bir insan felsefesidir. İnsanın varlığına, inançlarına, ahlaki görüşlerine, dünya karşısındaki pozisyonuna ve onun bengi dönüş içerisinde olabilecek ya da olamayacak karakterine ilişkindir. Karakter oluşumu ise ancak hem içsel hem de dışsal etkiler bağlamında ele alınabilir.

Nietzsche, üstinsanın karakter oluşumunu bu çerçeveden ele alır. Karakter kavramı ve oluşumu doğrudan eğitimle ilgili bir husustur. Ona göre eğitimin önemli kurumları kabul edilen devlet, din ve iktidar kurumlarıyla vermek yerine onu bireyin kişisel yetenekleri ve özellikleri dikkate alınarak vermek daha uygun olacaktır. Birey için kişisel yeteneklerini yine kendi çabasıyla ortaya çıkarmak antik Yunan ve Latin medeniyetlerinde olduğu içten bir hamle gerçekleştirerek mümkün olacaktır.

Sokrates ve Platon'dan bugüne kadar eğitimin insan için merkezi bir konumda olduğu görülür. Eğitim insanla doğrudan ilişkili olduğu için, yaşamın her döneminde vazgeçilmez unsur olagelmıştır. İnsan eğitim aracılığıyla kültür dünyasına dâhil olup bütün taraflarıyla gelişme imkânı bulabilir. Eğitimin muhatabının doğrudan insan olması onu sadece felsefi değil aynı zamanda politik ve sosyolojik taraflarıyla ele almayı gerekli kılar. Politik açıdan devlet veya siyasi kurumlar, kendisine itaat eden bireylerin olmasını ister. Bireyin eğitim yoluyla sosyalleşmesi ve toplumda yer edinmesi onun sosyolojik boyutu ile ilgilidir. Felsefenin özellikle ahlak tarafı incelendiğinde, ahlakın kaynağına ilişkin sorgulama, iyi ve kötünün içeriği, emir ve yasaklar bağlamında, insandan ahlaki kurallara uygun eylemde bulunmaları istenir. Buna göre, eğitim ve ahlak burada aynı kavşakta buluşarak bireyden erdemli, ahlaklı ve toplumsal normlara uygun davranışlar sergilemelerini bekler. Dolayısıyla eğitim, sürekli öğrenen pozisyonunda olan bireyin ruhsal ve bedensel yatkınlıklarını belli bir tarzla iyileştirme ve onları değerli hale getirmek için vardır. Eğitime bu noktada felsefi tarzla yaklaşarak onu ontolojik, epistemolojik ve etik yönleriyle değerlendirmek gerekmektedir.

Eğitimin temelde üç sacayağı bulunmaktadır. Bu sacayaklarını sırasıyla ontoloji, epistemoloji ve etik oluşturur. Öğreten ile öğrenen arasında kurulan eğitim ilişkisi eğitimin ontolojisini, eğitim süreci boyunca öğrencinin kazandığı bilişsel alışkanlıklar, etkilendiği kuramlar, eğitim yöntem ve teknikleri ise eğitimin epistemolojik yönüne vurgu yapar. Buna göre, ontoloji ve epistemoloji eğitimin teorik yönlerini oluşturur. Etik

ise eğitimin doğrudan pratik, eyleme dayalı tarafını meydana getirir. Pratiğe dayalı eylemlerde kural, ilke ve değerler eğitimin etik yönüne işaret eder.²⁷⁴

Nietzsche'yi eğitim açısından değerlendirmek, etikle birlikte yapılacak bir girişimle mümkündür. Onun felsefesinin temel kavramlarından olan Decadence, Nihilizm, Güç İstenci ve Üstinsan etik ve eğitim ile yakından ilişkilidir. Ona göre, tanrısını öldürmüş bir toplum etik açıdan decadence haliyle karşı karşıya kalmış ve kültürlü bir toplum olma amacını yitirmiştir. Amacı olamayan birey ve toplum, Platoncu ve Hristiyan ahlak kurallarıyla savaşmayıp onları ortadan kaldırma ve yeni değerler ortaya koymadığı takdirde nihilizmle yüz yüze gelir. Decadencin bir ileri basamağı olan nihilizm, çürümenin somut hale gelmiş şeklidir. Nietzsche, ahlaki anlamda birey ve toplumun zayıfladığı nihilist tarza karşı ancak üstinsan modeliyle karşı çıkılabileceğini ifade eder.

Nietzsche'ye göre üstinsan, nihilizme sebep olan batı metafizik geleneğinin ve bu geleneğin Platoncu bir formu olan Hristiyanlığın üstesinden gelmeyi amaç edinen bir insan modelidir. Buna göre, Platoncu ve Hristiyan değerleri oluşturan eğitim sistemleri, etik anlayışlar, felsefi söylemler, dinsel formlar, ibadethaneler gibi her türden kurum, insanların yaşamla bağlarını kesip onları sürünün birer üyesi yaptıkları için, zararlı yapılardır. Nietzsche için yaşam olmaksızın insan varlığının gelişimi olanaklı değildir. Bu nedenle o, yaşama büyük bir önem atfeden yaşam filozofudur. İnsanın tarihsel, politik ve kültürel tarafı doğrudan yaşama içkinliği gözler önüne serer.²⁷⁵ Bu noktada yaşam hareketin, duygu ve tutkuların öne çıktığı ve bunların eyleme dönüştükleri yerdir. Eylemlerin, sağduyuya dayalı, birey açısından özgürleştirici ve geliştirici niteliklere sahip olabilmesi ise yaşam ve eğitimin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılar.

Nietzsche'ye göre, eğitim doğrudan insan ile ilişkilidir ve onun temel amacı istendik davranışları ortaya çıkarmaktır. Eğitim, toplum içerisinde ahlaki ve sosyal anlamda insanın uygun davranışları sergilemesini bekler. Her eğitim anlayışı bunu mümkün kılar mı? Nietzsche'ye göre her eğitim anlayışı insandan beklenen davranışların ortaya konulmasında yeterli değerlidir. Özellikle modern dönemle beraber eğitimin özellikle meslek uzmanı ve üretime katılan bireyleri yetiştirmek konusunda ciddi

²⁷⁴ Cevizci, 2016, s. 13.

²⁷⁵ Pearson A, Keith, Kusursuz Nihilist, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

rol oynadığı ifade edilebilir. Buna göre eğitim, üretimi sürekli hale getirecek ve günlük ekonomik ve sosyal işleyişlerin devamı sağlanmış olacaktır. Eğitimin sadece uzman ve üretim elamanı yetiştirme hususunda etkin olduğu durumda, birey kültürel ve entelektüel hayattan kopuk bir varlığa dönüşür. Sadece ekonomik kaygılar gözetilerek etkinliği olan eğitim, bireyleri sistemin birer çarkı haline dönüştürür.

Nietzsche'ye göre, insanı ekonominin önemli bir unsuru kılma hususunda ciddi rol üstlenen eğitimin; sosyal, kültürel ve entelektüel yönlerini geliştirme konusunda ona katkı sunmadığı aksine onu geriye götürdüğü belirtilmelidir. İnsan ekonomik bir varlık olması yanında sosyal, kültürel bir varlıktır. Nietzsche insanın kültürel yönüne vurgu yapar. İnsanın kendisini amaç edinen, onu kültürlenmiş bir varlık şeklinde tanımlayan ve onun entelektüel birey olarak ortaya çıkmasını mümkün kılan eğitimi dikkate değer bulur. Ona göre kültür temelli eğitim, teknik ve bilimsel bilgiden farklı olarak kültürü merkeze alır. Nietzsche'nin kültürü önemseydiği bu süreç Richard Wagner'e hayranlık duyduğu zamanlara kadar geri götürülebilir. O zamanlarda, Wagner'in dehasıyla, yeni bir kültürün, antik çağların efsanelerine ve insanlığın kendisiyle gerçekleşen felsefi usavurmaları sayesinde oluşacağına inanır.²⁷⁶ Nietzsche, daha sonraları Wagner'in Parsifal Senfoni eserinde Hristiyan değerleri yücelttiğini vurgulayarak ondan uzaklaşmaya başlar. Ona göre Hristiyanlık ve onun verdiği eğitim, bireyin kültür varlığı olması yerine onu sürü insanlarının mensubu yapar. Nietzsche'ye göre, bireyi kendi ve kültürel varlık olmaktan alıkoyan her türden eğitim, inanç ve sistem onun gelişimi için uygun görülmez. O, bu nedenle kültürü eğitim anlayışının merkezine yerleştirir. Nietzsche bu eğitim anlayışını *Bildung* kavramıyla temellendirmeye çalışır.²⁷⁷

Bu kavram *Bilden* (biçimlendirmek) fiilinden gelir. Bu fiilin birçok anlamı vardır. Bu anlamlardan bazıları; eğitim, aydınlanma, kültür, içsel gelişim, şekillendirme veya biçimlendirmektir. Bu bağlamda *Erziehung* kavramı da eğitimle ilişkili olan kavramlardan biridir; fakat *erziehung* kavramı bireyleri henüz küçük yaşta iken yetiştirme ifade ederken *Bildung* kavramı, gerçek kültür kavramıyla açıklanır. Buna göre *Bildung*, statik eğitim tanımı olmayıp, belli bir süreci kapsayan eğitim anlayışıdır. Bu süreçte,

²⁷⁶ Jaspers, 2013, s. 83.

²⁷⁷ Small, Robin. *Reconciling Knowledge and Life*, Springer, s. 6.

Bildunga ulaşmak ya da geçmek demek, gerçek kültüre sahip olmak ve bu kültüre girmek anlamına gelmektedir.

Bildung eğitim anlayışında en önemli amaç, bireyin benliğini kültürel etkilerle oluşturmaktır. Özellikle 18. Yüzyılın sonlarında, merkezi bir rol üstlenen Bildung, kültür ve eğitimi biri diğerini besleyecek şekilde tanımlanmış ve kullanılagelmiştir. Buna göre eğitim ve kültür birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan alanlardır. Burada eğitim zaman zaman kültürden, kültür de eğitimden baskın olabilir. Fakat hem eğitim hem de kültür birbirlerinden baskın olsalar da daima birbirlerine eşlik ederler. Kültürü merkeze koyan bildung eğitim modelinde, insanın eğitim süresince kültürle donatılması ve onun entelektüel şahsiyet olması beklenir.²⁷⁸

Bildung eğitim modelinde, insanlığın özelde öğrencinin, kültürün önemli unsurlarından olan dil, edebiyat, felsefe, sanat, müzik ve bilim gibi yüksek değerlerle eğitilmesi amaç edinilir. Bu amacın yanında, nasıl iyi bir insan olunacağı sorusuna cevap aranır. Kültür, sanat, müzik gibi doğrudan ruhun incelikleriyle ilgili olan değerleri edinen birey iyi bir insan olma yolunda ciddi adımlar atmış olur. Bu değerleri özümseyen ve onlara göre eylemde bulunan birey karakter formasyonu elde ederek estetik beğenileri ilerlemiş bir şahsiyete dönüşür. Buna göre her kültürel, sosyal ve politik yapı, şahsiyetli bireylerden oluşmayı ister. Bu yönüyle bireylerin yaptıkları her eylem mensubu buldukları yapının temsili olur. Bildung eğitim modeli, bireylerin kültürle iç içe ve estetik beğenilerinin olduğu, kültürün bütün unsurlarının varlık gösterdiği aristokrat özelliklere sahip bir modeldir. Bu eğitim modeli sürecinden geçen bireylerin, felsefi kavrayışları, topluma bakış açıları, sanat eserleri karşısındaki duyarlılıkları yüksek düzeydedir. Kültür ile eğitimin birleşerek insanda var olduğu Bildung eğitim modelinde, bireylerin iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin arasında ayırım yapmaları hassasiyetleri daha fazladır. Dolayısıyla bu model, insanı alelade bir birey olmanın ötesine taşıyarak onu entelektüel dünyası yüksek bir düzeye taşır ve onu sürü insanların bulunduğu düzlemde ayırır. Bununla beraber, eğitim ve kültürün birlikte yürüdüğü Bildung modeli üstinsanın sahip olduğu nitelikleri edindirerek bireye kimlik kazandırır.²⁷⁹

²⁷⁸ Reitter P ve Wellmon Chad.: Anti-Education Friedrich Nietzsche, The New York Review of Books, New York, 2016, s. 85.

²⁷⁹ Aydoğan, 2016, s. 15.

Nietzsche'nin eğitime dair görüşlerinin temelinde Bildung eğitim modelinin varlığını görmek mümkündür. O, *Tragedyanın Doğuşundan, Güç İstenci* adlı eserine kadar yazmış olduğu eserlerin çoğunda kültürsüzlükten ve onun insanlığı çürümeye götürdüğünden yakınmaktadır. Nietzsche, çürümenin ortadan kaldırılmasını insanlığın yeniden Antik Yunan'ın ihtişamlı kültürüyle buluşmasına bağlamaktadır. Modern zaman insanları, hayatlarının merkezine kültürden ziyade ekonomik kaygıları yerleştirdikleri için sürü insanının niteliklerini taşırlar. Nietzsche tam da bu noktada sadece uzmanlaşmayı ve meslek edindirmeyi ön plana çıkardığı için aydınlanmacı ve rasyonel felsefi ve eğitim anlayışına tepki gösterir. Ona göre, aydınlanmacı ve rasyonel felsefenin eşlik ettiği eğitimde teknoloji ve sanayi ciddi ilerlemeler kaydeder hatta ekonomik getirisi de yüksek düzeyde olabilir. Fakat gelişme ve getiri çerçevesinde değerlendirilen aydınlanmacı ve rasyonel anlayış, insanı otantikliğinden kopararak onu doğanın sadece sıradan bir varlığı gibi kabul eder. Sanayi devrimi ve sonrasında ortaya çıkan insan modeli, teknik açıdan oldukça yeteneklidir. Teknik kullanımının verdiği avantajla gündelik işlerin üstesinden kolaylıkla gelebilir, fakat Nietzsche kültürden kopuk ve bütünüyle insanı amaç olmaktan çıkarıp onu araç yapan çarka karşı çıkar, ona göre bu çark her ne kadar insanın yararına gibi görünse de onu kültürel bir çölleşmeyle karşı karşıya getirmektedir:

“...Böyle bir branş bilgini, ömrü boyunca belli bir vidayı ya da kulpu belli bir alet ya da makineye çevirmekten başka bir şey yapmayan ama bu işte de inanılmaz bir ustalığa ulaşmış bir fabrika işçisine benzer. Bu türlü acı gerçeklere cafacılı bir düşünce kılıfı geçirmeyi iyi bilen Almanya'da bizim bilginlerin bu dar uzmanlıkçılığını ve onların hakiki kültürden daha çok uzaklaşmalarına ahlaki bir olgu diye hayran olunuyor...Kültürlü denince bilgin kişinin, yalnızca bilgin kişinin anlaşıldığı asırlar gelip gitmiştir...”²⁸⁰

Nietzsche, var olan kültürsüzlük ortamının 19. Yüzyıl sonlarında daha da arttığını ifade ederek, *Realschulen* adlı eğitim modelinin ağırlık kazandığını belirtir. Bu modelde, doğa ve modern bilimler etkisini arttırmış, insan yerine doğaya daha fazla önem gösterilmeye başlanmıştır. Ona göre, bu eğitim modelinin müfredatında, doğa ve modern bilimler büyük ölçüde yer kapladığı için, kültürün temel unsurları olan, sanat, müzik, entelektüalite ve edebiyat gölgede kalmıştır.²⁸¹ Nietzsche, eğitimin gittikçe daha kötü bir kavşağa girmesiyle birlikte insanlığın iki problemle yüz yüze geleceğini ifade eder:

²⁸⁰ Nietzsche, 2010, s. 29.

²⁸¹ Small, Robin, 2016, s. 6.

“içinde bulunduğumuz çağda, aslında tamamıyla farklı temeller üzerine kurulmuş olan öğretim kurumlarımıza egemen iki karşıt, etkileri bakımından ise aynı derecede yıkıcı ve sonuçlarında ise nihayet birlikte ilerleyen iki akım var, Birincisi öğretimi mümkün olduğunca genişletmek hırslı, ikincisi aynı şeyi daraltmak ve zayıflatmak hırslı. Birincisine göre kültür, gittikçe daha geniş çevrelere taşınmalı, öteki eğilime göre öğretimden, en yüce, muhteşem iddialarından vazgeçmesi ve başka bir hayat biçimine, yani devlet biçimine hizmet ederek boyun eğmesi bekleniyor.”²⁸²

Nietzsche’ye göre, başta Alman akabinde birçok politik iktidarda, eğitim bu iki sorunla karşılaşmaktadır. Ona göre, modern dünyanın antik dünyayla irtibatını kesip kendini çağdaş kurumlarla inşa etmeye çalışması iki sorunu ortaya çıkarır. Bunlardan birincisi eğitimi olabildiğince yaygınlaştırmak ikincisi eğitimin kapsadığı alanları daraltmaktır. Eğitimle ilgili bu iki sorun Alman eğitim kurumlarına zarar vererek, onları alman idealinden uzaklaştırır. Nietzsche’ye göre eğitimin yaygınlaştırılması ve salt teknik, uzmanlık gerektiren alanlar üzerinde daraltılması, insanın doğayla olan ilişkisini etkileyerek, doğayı yaşanılacak mekan olmaktan ziyade savaşılabilecek düşman haline getirir. Buna göre insan, doğadan uzak, onunla savaş halinde ve ondan sadece fayda sağlayacak varlık haline gelir.²⁸³

Nietzsche, doğayla otantik bir ilişki kurmak yerine onu sömürülecek bir yer olarak gören insanın, modern alman toplumunda araç ve fayda ekseninde değerlendirildiğini belirtir. Ona göre, insanın araçsal olmaya başlamasıyla birlikte, fayda ekseninde yükselen iktidar-güç politikası ortaya çıkarak para ekonomisi etkinliğini artırmaya başlar. Eğitimin, parasal ekonomi üzerine kurgulandığı toplumda kültür yaşamdan çekilmeye başlar. Nietzsche, kültürle beslenmeyen ve sadece maddi şartlara göre dizayn edilen eğitim anlayışının, insanı sanat, müzik, edebiyat gibi kültürel değerlerden uzaklaştırdığını ifade ederek, onu karakter formasyonundan mahrum kalmış bireyler haline getirdiğini belirtir. Ona göre, insan karakteri için uygun olan ifadelerden biri, Geist (Tin) ve Reich’in (Alman İmparatorluğu, Güç, Kuvvet) arasındaki karşıtlıkta mevcuttur. Buna göre güç kendi başına insan karakteri oluşturmada yeterli değildir. Gücün politize edilerek devrimsel bir niteliğe bürünmesi ise insanı karakter kazanmaktan alıkoyarak onun varoluşuna büyük zararlar verir. Bu nedenle Nietzsche’nin insan için ihtiyaç duyduğu temel değer şiddete dayalı güç olmayıp, eğitim alanında, insanlığın düşünme biçimlerinde yapılması gereken dönüşümlerdir. Bu dönüşümler ise insanlara kültür edindirmekle

²⁸² Nietzsche, 2010, s. 10.

²⁸³ Nietzsche, 2010, s. 8-9.

mümkündür. Dolayısıyla insan tını söz konusu olduğunda kültür olmaksızın ilerleme kaydetmek oldukça zordur.²⁸⁴ Tını ve kültür temelli eğitim olan Bildungun birbirine eşlik etmediği modern endüstriyel toplumlarda politik yapı da değişim göstererek insan varlığı için tehlikeli olmaya başlar.

Nietzsche'ye göre modern dünyadaki endüstriyel işleyiş, demokrasi ve para ekonomisi konusundaki politikalar, devleti hissiz bir canavara dönüştürür. Ekonomik ve siyasi dönüşümde en büyük etki insan üzerinde gerçekleşir. Bu dönüşümlerin meydana geldiği ortamda insan; tutku, duygu ve bireysel özgürlükleri önünde büyük engellerle karşılaşarak toplumsal bilincini yitirmeye başlar. İnsan, politik yapının etkisiyle kaybettiği toplumsallığının karşısına, kendi hırslarını koymaya başlar. Dolayısıyla insan kültür dünyasından uzaklaştığı için, egoist yaşam tarzı, canavarca bir rekabet ortamıyla karşı karşıya kalır.²⁸⁵

Nietzsche'ye göre, rekabetin ve egoist yaşam tarzının baskın olduğu durumda insanlar, doğrudan kendi yaşam pratiklerine odaklanırlar. Ona göre yeme, içme, kazanma ve mal biriktirme en önemli amaçlar haline dönüşür. Sadece pratik yaşamla ilgili kaygıların ön plana çıktığı bu durumda, kültür, entelektüellik, karakter kazanımı, kendini gerçekleştirme gibi önemli nitelikler ikinci plana atılmış olur. Yaşam için söz konusu fiziksel ihtiyaçlar mutlak anlamda gereklidir. İnsan yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılanmadığı sürece varoluş sürecine katılamaz fakat salt bu ihtiyaçlar üzerine yoğunlaşmak insanın ruhsal yönünü ihmal etmesine neden olur. Buna göre insan salt maddi bir varlık değildir, onun ruhu vardır ve bu ruh ancak kültürün etkin olduğu, sanat, edebiyat, müzik eğitiminin kendisine verildiği bir durumda gelişim gösterebilir. Bu gelişim boyunca estetik beğenileri ve kaygıları yüksek insanların oluşturduğu toplumsallıkta itimat ve güven merkezi bir konuma yerleşir.

Nietzsche'ye göre kültür temelli eğitim olan Bildungun egemen olduğu toplum ve insan ilişkilerinde güven ve yücelik duygusu ön plandadır. Ona göre, insanların temel yaşam pratikleriyle beraber estetik duygularının üst düzeyde olduğu kültürel toplumsal yaşayışta, güven içerisinde yaşama imkânı daha fazladır. Kültür temelli eğitim olan

²⁸⁴ Pearson A, 2000, s. 21-22.

²⁸⁵ Pearson A, 2000, s. 23.

Bildungun insan yaşamında etkili olduğu güven ortamında, hırsızlık, cinayet, gasp gibi kötü davranışların sergilenmesi oldukça düşük düzeydedir.²⁸⁶

Nietzsche, bildung eğitim modelinin, kültürü ön plana çıkararak insanı sadece kötü eylemlerden uzaklaştırmakla kalmadığını bununla birlikte ona şahsiyet kazandırması noktasında da katkı sunduğunu belirtir. Ona göre Bildung, insan varlığının bir bütün olarak şekillendirilmesi, insanın kendini gerçekleştirme ve inşa etmesine imkân sunar.²⁸⁷ Bildung eğitim süresince, insanın bütün potansiyelinin, yeteneklerinin ve kapasitesinin, eğitim aracılığıyla, akıl ve duygu bütünlüğünün birbirine uyumlu olacak şekilde hareket etmesi amaçlanır. Nietzsche akıl ve duygu bütünlüğünü Apollon ve dionysos kavramları bağlamında ifade eder, ona göre insanın Apolloncu tarafı sağduyu, akli temsil ederek eylemde bulunurken, dionysos yönü esrimeyi, coşkunluğu, heyecanı, duygu ve dürtüleri temsil eder. Nietzsche, İnsanın Apolloncu ve dionysos tarafı birlikte hareket ettiği takdirde akılla duygu da aynı şekilde eylemde bulunacağını ileri sürer. Dolayısıyla hem akli hem de duyguyu kendisinde taşıyan insan, bir tarafta yaşamın gerçekliğini fark edecek diğer taraftan sanat, müzik ve edebiyatla yakın bir ilişki kurarak kültürle doğrudan temas etmiş olacaktır. İnsan kültürle kurduğu ilişki sayesinde eğitim de kültürle iç içe geçecek ve Bildung adı verilen bu eğitim sistemi insana karakter formasyonu kazandıracaktır. Dolayısıyla kültür temelli Bildung eğitim modeli, insan yetiştirme projesidir:

“Bir ideal olarak bütünüyle insana has sağlam bir karakter formasyonunu, insanın kültüre dâhil edilmesini ve kültür aracılığıyla kendisini tam olarak gerçekleştirmesini ifade eder. Hatta Bildung geleneğinde eğitim kavramından kültürel bakımdan olgunlaşma, bireyin entelektüel boyutuyla iç dünyasının kültürle bağlantılı bir yapı içerisinde birbiriyle ahenkli hale gelmesi anlaşılır.”²⁸⁸

Nietzsche’ye göre, Bildung eğitim modeli, kültürün merkezde olduğu bir eğitim projesidir. Bu projede insan, kültür değerlerini edinerek varoluşuyla kendi yaşamını meydana getirir. Buna göre Nietzsche, kültür temelli eğitimin en iyi örneklerinden biridir. O, yaşamı boyunca kültür, klasik diller, trajedi, müzik, şiir, edebiyat gibi kültür unsurlarıyla yetiştiği için estetik beğenileri ve kaygıları yüksek bir insanı temsil eder.

²⁸⁶ Aydoğan, 2016, s. 15.

²⁸⁷ Thomas Fuhr - Anna Laros - Edward W. Taylor, “Introduction, Why Compare Bildung and Transformative Learning?”, Transformative Learning Meets Bildung, Ed. Thomas Fuhr, Anna Laros, Edward W. Taylor, Rotterdam: Sense Publishers, 2017, s. 4.

²⁸⁸ Açıık, Tansu, “19.yy, Bildung Çağı?”, Paylaşımlar, Üniversite, Bilgi, Üretim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 213.

Rorty; Soren Kierkegaard, Charles Baudelaire, Marcel Proust, Martin Heidegger, Vladimir Nabakov ve özellikle Nietzsche'nin kendi kendini yaratmış, özerk birer insan olmanın en iyi örnekleri olduğunu ifade eder.²⁸⁹ Nietzsche özelinde düşünüldüğünde, hayatın başından başlayarak sonuna kadar olan süreçte, benlik ve karakter formasyonunun doğrudan insanın kendisi tarafından yaratılması gerektiği vurgulanmalıdır. Kültürün ve eğitimin iç içe geçtiği bu süreç aynı zamanda insan için olgunlaşma sürecidir. Nietzsche, insanın olgunlaşma sürecini kapsayan *Bildungsroman* yazarak benlik yaratma/oluşturma hususundaki girişimlere öncülük etmiş olur. Buna göre, çocukluktan başlayarak yaşamın sonunda belli bir olgunluğa/karaktere kavuşan insanın hayat serüveni, başlı başına bir eserdir. Sonuç itibarıyla kültür temelli Bildung eğitim modeli, insanın kendisinden hareket ederek, ona kültürel, entelektüel ve sanatsal değerleri kazandırmaya ve onu karakter formasyonu kazanmış birey haline getirmeyi amaçlar.²⁹⁰

3.9. Üstinsan ve Eğitim

Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma* adlı kitabının ikinci bölümünün başlığını oluşturan *Benliğin Olumsuzluğu*'nda çok önemli bir hususun altını çizer.

“Eğer bir insan, tanınmayı (kendini var etmeyi) tuvale ya da filme geçirebilirse (kendine münhasır ayıredici sözcükler ya da biçimler) bulursa o halde kendinin bir kopya olmadığını da ortaya koyacaktır. Ve bu onun kör damga(ölüm), karşısındaki tavrını belirleyip, yaşamı daha anlamlı ve yaratımsal şekilde yaşamaya başlayacaktır...”²⁹¹

Bu perspektiften bakıldığında, dünyaya gelmiş ne kadar yönetmen, şair, filozof, öykücü, eğitimci varsa hepsi kendi hayatını anlamlı kılıp tasavvur edebilmek için büyük mücadeleler vermiştir. Buna göre, Rus yönetmen Andrey Tarkovski, Fransız şair Charles Baudelaire, Avusturyalı Wolfgang Amadeus Mozart ve Alman Filozof-şair Friedrich Nietzsche, gibi büyük şahsiyetler sanatta, müzikte, sinemada ve entelektüel dünyada kendi varoluşlarını gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Nietzsche, filozof olmanın taşıdığı sorumlulukla, bireye ve onun gelişimi üzerine yoğunlaşmış ve onun karakter formasyonu kazanıp şahsiyet sahibi olabilmesi için hayatı boyunca çaba sarf etmiştir. Ona göre birey/insan, üstinsanla ifade edilen ideal karakterin

²⁸⁹ Rorty, Richard, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, çev. Mehmet Küçük-Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 16.

²⁹⁰ Rorty, Richard, 1995, s. 176.

²⁹¹ A.g.e., s. 52.

niteliklerini taşıdığı zaman şahsiyet sahibi olur. Üstinsanın önemli nitelikleri arasında, politik, dini ve toplumsal güç yapılarının egemenliğine karşı durarak özgür bir birey gibi kendini ortaya koyabilmek, Hristiyanlığın, kalıcı olmadığını gerekçe göstererek yaşamı, önemsiz bir mekân olarak görme fikri yerine yaşama evet demek, yaşamın güç kuantumlarından oluştuğunu fark ederek gücü elde etmeye yönelik eylemde bulunmak gibi özellikler merkezi rol oynar. Nietzsche, söz konusu nitelikleri kazanabilmeyi, eğitim sürecinden geçmekle olanaklı görür. Ona göre eğitim, insan hayatının en önemli amacıdır.

İnsan gelişimi için önemli olan eğitim, geçmişten günümüze değin amacından uzaklaştırılarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre sürekli yeni formların meydana geldiği dünyada, eğitimle ilgili evrensel tanımlar yapmaya kalkışmak eğitimin içeriğini niteliksizleştirme anlamına gelir. Evrensel tanımlar yapmakla beraber, eğitimi ideolojik çerçevede değerlendirmek sağlıklı bir bakış açısı değildir. Buna göre pozitivist eğitim yaklaşımı, insanı duygu, tutku ve sanatsal yönden değerlendirmek yerine onu salt maddi varlık gibi görürken Marksist eğitim yaklaşımı eğitimi ideolojik baskıdan kurtuluş aracı şeklinde tasavvur eder. Postmodern anlayışta eğitim, üzerinde uzlaşılması mümkün olmayan bir sistemdir.

Nietzsche'ye göre eğitim, politika ve iktidar kışkacında, nüfus, ekonomi, bilgi, bağlamında yeniden tanımlanmaktadır. Politika, eğitimi kendi pragmatik amaçları doğrultusunda işe koşarak, istedikleri ekonomik, insan tipolojisi ortaya çıkarmaya çalışır. Buna göre, eğitim amaç olmaktan çıkıp araç haline dönüştüğü için, eğitimin tarihsel süreç içerisindeki rolü, onun karakter oluşturmak konusundaki önemini dikkate değer bir konu olmaktan çıkar.²⁹²

Nietzsche, eğitimin araç olarak görülmesiyle birlikte insanın karakter formasyonunu kazanamayacağını belirtir. Ona göre, eğitim insanı kültürel anlamda besleyip ona şahsiyet kazandırabiliyorsa anlamlı olabilir. Bu noktada, eğitimin insanı yabanilikten kurtarıp kültür varlığı haline dönüştürmesi ona entelektüel bir kimlik kazandırması ön plana çıkar. Nietzsche, insanın eğitim aracılığıyla kültür varlığına dönüşme projesinin üstinsan tipolojisiyle ifade eder. Ona göre üst insan, mevcut felsefi, toplumsal, dini ve etik değerlerle savaşılmaya başlayarak önemli adımı atmış olur. Decadance durumunda insan, kültürden uzaklaşmakta ve sürü insanına dönüşmektedir. Nietzsche, insanın şahsiyet kazanmasının önündeki en büyük engelleri oluşturan bu

²⁹² Fitzsimons, Peter, Nietzsche, Ethics and Education, Sense Publishers, 2007, s. 160.

değerlerle savaştıktan ve onları yapı bozuma uğrattıktan sonra kendi ideallerini koyar. Bu idealler, eylemleri sonucuna göre değerlendiren perspektif bakış açısı, ahlakın kökenine ilişkin yapılan jeneolojik bir araştırmanın neticesinde iyi ve kötünün ötesinde ortaya çıkan yeni bir etik ve doğrudan insanı muhatap alan ve onu yüksek bir kültürle buluşturmayı amaç edinen üstinsan felsefesidir. Buna göre insan, yeni idealleri ışığında kendi yasasını, estetik tavrını ve kişisel haklarını ortaya koyabilen insandır.²⁹³ Nietzsche'ye göre insanın yeni değerler, idealler meydana getirebilmesi bir süreci işaret eder. İnsan varlığı, bu süreçte sürü insanından başlayarak, akabinde özgür insana, nihayetinde ise üstinsan olmayı amaçlar. Fakat insanların büyük çoğunluğu, aldıkları eğitimin niteliğine göre değişkenlikler göstererek bu aşamalarla ilişki kurarlar. Ona göre, eğitimin üretime yönelik işlediği bir durumda insan, ekonomik çarkın parçası haline dönüşür. Eğitimde siyasi etki fazla olduğunda mevcut özgür olmak yerine iktidara bağımlı bir insan tipolojisi ortaya çıkar. Nietzsche eğitimde din kurumunun etkisi baskın olduğunda günah-sevap ikileminde devinen, öte dünyayı önemseydiği için yaşamla bağı kopmuş bir insan varlığıyla karşı karşıya kalınacağını belirtir. Ona göre, ekonomik, siyasi ve dini kurumlar insanın özgürlüğüne, varoluşuna ve şahsiyet olabilmesine olumsuz anlamda etkide bulunarak onu kendi otantikliğinden koparır.

Nietzsche, doğrudan eğitimle ilişkili olduğu *Öğretim Kurumlarının Geleceği Üzerine* ve *Eğitici Olarak Schopenhauer* adlı çalışmalarında eğitimin özgürlükle olan bağlantısını ön plana çıkarır. Eğitim yoluyla ulaşılabilecek en yüksek model üstinsandır. üstinsan, sürü ve özgür insan tipolojilerinden özellikle özgürlük açısından farklılık gösterir. Ona göre üstinsan, bağımsız hareket etme kabiliyetiyle sürü ve özgür insan tipolojilerinden ayrılır. Bu noktada dini, politik ve ekonomik kurumlar, eğitim kanalıyla, istedikleri insan profilini ortaya çıkarmayı amaç edinirler. Eğitimin araç haline dönüşerek ortaya çıkardığı insan profilinin olumsuz tarafı, onun özgürlükle olan bağının çok zayıf olması veya kopmasıdır. Nietzsche'ye göre, üstinsanın en temel özelliği özgürlük sahibi bir birey olmasıdır. Ve özgürlük eğitim açısından önemli bir değişken olur. Ona göre eğitim, bireyi özgür kılp, kendi başına eylemde bulunma vasfı kazandırmalıdır. Ona göre, söz konusu özgürlük, felsefi yaşantısının ilk dönemlerinde büyük bir hayranlık duyduğu Schopenhauer temsilinde açıklanır. Nietzsche, Schopenhauer'ın özgürlük sahibi gerçek bir entelektüel olduğunu ifade eder. Buna göre Schopenhauer'ın politik, dinsel ve

²⁹³ A.g.e., s. 153.

ideolojik herhangi bir kurum bünyesinde olmayıp, aristokrat tavırla eğiticilik yapması onu fikir dünyasında özgür bir şahsiyet şeklinde kabul görmesini sağlar. Dolayısıyla, Nietzsche'nin insan modelinde özgürlük önemli bir unsur olur. Özgürlüğün sayesinde bireyler, kendilerinden hareketle, inançlarının, tutumlarının, duyguların içeriğini belirleyerek eylemde bulunabilirler.²⁹⁴ Bu noktada özgür olmaksızın bireyin bağımsız bir şekilde düşün dünyasını inşa etmesi mümkün değildir.

Nietzsche'ye göre eğitimle doğrudan ilişkisi bulunan özgürlüğün dayandığı en önemli kavşak, güç istencidir. İstenc; içgüdülerin sağlıklı olanını ifade eder. Ona göre birey, yaşamda güç elde edip egemen olabilmek için daima fazlasına istemelidir. Güce duyulan açlık, hayranlık beraberinde yaşam dinamizmini ve büyümeyi getirir. Birey güç istencine sahip olduğu kadarıyla varlık gösterebilir.²⁹⁵

Nietzsche, güç istencinin, yaşamda her tarafta olduğunu ve varlıkların güç bağlamında birbirleriyle ilişkiye girdiklerini ifade eder. Güçlü-zayıf, küçük-büyük gibi nicel söylemler doğrudan karşılıklı bağlantıları sayesinde anlam kazanırlar. Yaşamın her anında güç kuantumlarının olması istencin önemini ortaya koyar. Buna göre, güç istenci, yaşamda her şeyin özelliklerini etkileyen, meydana getiren ve kendisi de bu etkilerin neticesi olan eylemdir. Bu noktada güç istenci fiziksel, ruhsal ve zihinsel özellikleri bulunan somut bir tecrübeye dayanır.²⁹⁶ Başka bir açıdan güç istenci:

“Basit bir savaşım ya da dünyada kalma isteği değildir. Bilakis o, büyük bir dağdan kayan sporcunun o canlılığındaki dirilik ve takla atmamak için sarf ettiği yaşam enerjisidir. Bu güç istenci Everest ya da Annapurna (Nepal) ilk tırmanan olma isteği ya da o süreçte sağ kalma isteği değil; bu dağları fethetme o tehlikeyi göze alma ve o tehlikeyle yüzleşme iradesinin adıdır.”²⁹⁷

Nietzsche'ye göre, güç istencine sahip olmanın yolu, eğitimle bağı bulunan özgürlükten geçer. Özgürlüğü ve güç istencini elde etmiş birey, yaşamın zorluklarına karşı durma cesareti ve gücü gösterebilir. Güç istencine sahip olamayan, onu elde etme iradesi gösteremeyen birey ise yaşam içerisinde kenara çekilerek sadece seyirci gibi kalmaya mahkûm olur. Bu noktada Nietzsche birey için, yaşamda seyirci olmak yerine

²⁹⁴ Fitzsimons, Peter, 2007, s. 112.

²⁹⁵ Nietzsche, 2010 s. 107.

²⁹⁶ Nehamas, 1999, s.118.

²⁹⁷ Kaufmann, 1997, s. 82.

eylemde bulunmayı değerli bir eylem kabul eder. Buna göre özgürlükle birlikte güç istenci ve eğitim bir araya geldiğinde üstinsan olma yolunda ciddi adımlar atılmış olur.²⁹⁸

Nietzsche, eğitim yoluyla büyük şahsiyetlerin yaşam ve fikirlerinin aktarılmasını üstinsana giden yolda önemli bir dönüm noktası kabul eder. Ona göre, tarihsel süreç içinde, güç istemine sahip bireyler, üstinsana doğru hareket halinde olan insanlar için öncü kişileri oluştururlar. Nietzsche'ye göre Schopenhauer, Napolyon Goethe gibi şahsiyetler özgürlüğe, güç istencine ve entelektüel birikime sahip olmakla birlikte diğer insanları da etkilemişlerdir. Bu etki, örtük ve doğrudan bir eğitimle kendini göstermiştir.

Nietzsche, Schopenhaur'un herhangi bir kurumu bağlı olmadan özgür bir filozof olarak kalabilmesini takdir ederek, onun büyük bir şahsiyet olduğunu ifade eder. Aynı şekilde asker olan Napolyon'un gücü isteme ve cesaret konusundaki tavrı onu büyük bir şahsiyet haline getirir. Goethe'nin yazar kimliğini doğrudan varoluşundan hareketle ve kendine has üslubuyla oluşturması onu büyük bir şahsiyet şeklinde görmemizi sağlar. Nietzsche'ye göre söz konusu şahsiyetlerin öne çıkan vasfı, üstinsandan beklenen birçok tutum ve davranışı sergilemeleridir. Birçoğu eğitim sürecinden geçtikten sonra kazanılan, gücü isteme, cesaret, eylemde bulunma, sağlıklı karar verme gibi özellikler üstinsana özgü durumları ifade eder. Bu bakımdan üst insan ile eğitim arasında ilişki somut bir hale gelir.

²⁹⁸ Nietzsche, 2010, s. 109.

SONUÇ

Nietzsche felsefesinde insan üzerine yürütülen değerlendirme kendinden önceki filozoflardan farklı ele alınması ve yeni bir iddiada bulunması münasebetiyle oldukça ilgi çekicidir. O, felsefe tarihi boyunca insan üzerine yürütülen çalışmalarda, insanın bir tanım, bir açıklama olarak ele alınmasından farklı biçimde insanı bir süreç, gelişime malik bir varlık bağlamıyla ele almıştır. Nietzsche'nin insanı, tanımdan ziyade süreç olarak görmesinin ise bir takım nedenleri vardır.

Nietzsche'nin insana ilişkin kavrayışında ortaya koyduğu ya da bir model olarak gördüğü insan projesi sürü insandan başlayarak, akabinde özgür ve nihayetinde en son basamak olarak kabul edilen Üstinsanla kemale eren bir projedir. Onun insan anlayışı bu nedenle daha ziyade bir süreci kapsar. Diğer taraftan modern dönem insanı, uzmanlaşmayı esas alan, insanı tek bir yöne hasreden bir model üzerinde yetkinleşmeyi temel aldığından onu teknoloji, bilimsellik, uzmanlaşma gibi kavramlar eşliğinde açıklamaya çalışır. Nietzsche'nin insanı ise var olan sabit ve statik yapıların nesnesi olmayan kendini inşa eden, değerleri yeniden değerlemeye tabi tutan ve hayatı önceden oluşturulmuş bağlayıcı bir anlam üzerinden değil, tam aksine anlamı da üreten bir fail olarak ele alır. Bu yüzden çekiçle felsefe yapan filozof hayatın akışkan karakterine uyum içinde geçmişte inşa edilen ve statik hakikatler olarak dayatılan değerlerin yerinden edilmesi için elinde çekiçle çalışan yani sabitlenmiş ve an'la uyuşmayan müzeli, mumya değer ve kavramların yerine yeniden inşa edilmiş, zamanın ruhuna hitabeden, problem çözen yeni atılım ve inşaların iş gördüğü bir değerlemeyi esas alır. Bu bağlamda değerlerin yeniden değerlendirilmesi, kültürü insanın asaletini pekiştiren onu yetkinleştiren yaratıcı bir unsur kılar.

Nietzsche'nin özgün düşüncesinde kültürün bu asalet ve aristokrasiye dayalı insana kattığı yön, eğitimin gözetmesi gereken, insanın üst insanlığıyla ilgili bir altyapı malzemesidir. Hayatı inşa eden insanın bizzat yaşamın faili olarak kendi mukadderatını kendinin ördüğü bir canlı olması, eğitimin bu çerçeveyi gerçekleştirecek bir strateji olmasını gerektirir. Nietzsche'ye göre, tarih boyunca insanın eğitime muhtaç bir varlık ve eğitimin bir kurum olarak insan hayatındaki kaçınılmaz yerinin gereği oluşan eğitim kurum ve pratikleri hayatı kendi iradesiyle inşa eden, varoluşçu bir yetkinlikten çok, hazır kalıplar içinde hareket eden ve toplumun statik sınır ve atmosferi içinde özgünlüğü olmayan cemaat, sürü, yaygın insan tipiyle özdeşleşen bir insan anlayışını ikame etmiştir.

O, geleceğin bir kâhini olarak, değerlerin ve hayat stratejilerinin yaşam paradigmalarının hızlı değiştiği ve değişeceği bir dünya sezgisi içinde var olan kurum ve eğitim anlayışlarının artık iş görmez çözümsüzlüklerle dolu olduğunu ifşa etmektedir. Değerlerin değerlemeye tabi tutulması, esasen varlık ve varoluşun güç kuantumlarının daimi seyelanı ve hareketine bağlı, sınırlı bir evrende içkin imkân alanı olarak sonsuz yeni inşalarının gereği insanın eğitimini esas alan eğitim modellemesinin bu durumun hakikatini gözeterek model ve strateji geliştirmesini ister. Hayatı bütün çeşitliliği ve üretkenliği içinde değerlendirmeyen klasik ya da modern zamanlarda sabit ve statik rol üzerinden insanı modellendirilen her tür eğitim pratiği Nietzsche'nin hayat görüşüyle uyumsuz. Bu esasen Nietzsche'nin insan anlayışıyla ilgili bir problemdir. Buna göre insan daima oluşan bir etkinliktir. Kişiliğin oluşmasında ego sabit bir yapıya karşılık gelmez. Nietzsche bakımından ne dışarıda sabit şeyler ne de ruhta sürekli bir benlik söz konusudur. Yalnız etrafında daima hareketli güç dalgaları bulunan merkezler vardır. Sabit kalan sadece bu akış tarzıdır. Bu yüzden hafıza bize dıştan sabit görünen akış tarzını belirler. Hâsılı arka planda daima işleyen ve hareket halinde olan güç kuantumlarından müteşekkil bir oluş söz konusudur. İnsan böyle bir ontolojik gerçekliğin öznesi ise, bu durumda onun bu akışa ve daimi harekete karşılık gelen şahsiyet inşası gerekir. Aksi durumda varoluşun tabiatına uymayan bir tabloyla karşılaşırız.

Nietzsche bu problemi toplumsal bir varlık olarak insan açısından sabit yapılar şeklinde addetmediği kast/sınıf hiyerarşisinde “sürü İnsanı”, “trajik İnsan”, “üstinsan” kavramlarıyla genel bir görüntü ve betimlemede sunar. Lakin bu aşamalar Hint ve Antik Yunan toplumundaki sabit sınıf esasına tam olarak karşılık gelmez. Çünkü bu sınıflar arasında sabiteyi kabul etmez ve insanın bu aşamalara maruz kalan bir sosyolojik gerçekliği olsa da bu, geçiş kendir ve değişim sonucu statü yer değiştirir. Bu yer değiştirme hayatın yükselmesi ve yücelmesi yönündedir. Burada esas olan insanın yaşam seyrinde ileriye yönelik tutumudur. Bu Nietzsche'nin insan problemini ideal formda tartıştığı bağlamda tezahür eden görüştür. Nietzsche'nin öznesini insanın oluşturduğu tarih düşüncesinde tarihin döngüsellliği probleminde tartıştığı husus ise yaşamsal faaliyetin başarı ve başarısızlığı temelinde güç kuantumlarının olduğu, ne artan ne de eksilen bu varlık okyanusunun yükselen ve alçalan dalgaları içinde gerçekleşmesidir. İşte tarihteki başarı ve başarısızlıklar böyle bir döngüde kendini gösteren durumlardır.

O halde Nietzsche bağlamında insanın yetkinliği sürüden üstinsana varan bir deneyim, süreç ve çabaya karşılık gelir. Onun nazarında eğitim bu süreci üstinsan yönünde geliştiren bir araç olmalıdır. Sürüden üstinsana varan bu gelişim süreci temelinde insanın özgürlük sorununu da taşımaktadır. Sürü insanı iradesinin bir kısmını hâkim yapı ve oluşa teslim eden onun tasarısı ve programıyla hareket edendir. Sürü insanı güdümüne girdiği sosyal yapının sloganlarıyla sınırlanan bunun dışında kaldığı oranda iradesinin geri kalanıyla özgürce karar veren ve hareket eden insandır. Bu statüdeki insan özgürlüğe tam olarak müdrik olmayan kısmi bir özgürlük alanı içinde hareket edendir. Bu tür insanlar için eğitim onları geliştirmekten ziyade bağlı buldukları toplumsal yapıların iç işleyişine uygun hareket eden tipler haline getirir. Bu sorun iyi insan ve iyi vatandaş kavramlarıyla birbirine karşıt iki farklı insan tiplmesi olarak düşünülen modern dünyada da tartışılan bir probleme işaret eder. Nietzsche bunu yaygın ve mesleki eğitim çerçevesinde bir eğitim problemi olarak tartışır. Zira Nietzsche'ye göre, yaygın ve mesleki eğitimin oluşturduğu insan bütün insani edim ve kabiliyetleri serdeden bir kişi olmaktan ziyade tek tip ve hayatı sınırlı yaşayan biri olarak tasvir edilir. Modern dünyada bu tip insan yetiştiği ve uzmanlaştığı alanda derinlemesine bilgi sahibi olan lakin hayatın diğer alanlarında bir çocuk kadar deneyimsiz ve bilgisiz olan insandır.

Genel eğitim perspektifinde insanın yetiştirme aşamaları Platon'dan Aristoteles ve modern zamanlara kadar örneğin Jenan Piaget'in de dâhil olduğu düşünürlerin gösterdiği gibi, doğumdan yedi yaşına kadar olan dönemi kapsayan ve sağlıklı bir gelişme ve terbiyeye hazırlıkla geçen okul öncesi eğitim, sekiz yaşından ergenlik dönemine kadar süren temel eğitim; ergenlik çağından başlayıp yirmi bir yaşının sonuna kadar olan dönemi içine alan gençlik dönemi eğitimi; kamu görevlerine hazırlıkla geçen yüksek eğitim vb. gibi talim ve terbiyenin sınırları çizilmiştir. Nietzsche bu modellemede insanın kültür varlığı olarak en ideal kültür formu tasarısında Antik Yunanda kendini gerçekleştirme imkânı bulduğunu kabul eder. Antik Yunan toplumu, insanın özgür iradesini geliştirdiği, eğitiminde felsefe, tarih, edebiyat, şiir, sanat, teknik, matematik gibi doğa ve beşeri bilim ve bilgilerin öğretildiği, kısaca bütün alanların bütünsel şekilde tedris edildiği, insanın gelişip yetkinleştiği ideal, örnek bir ortamı kabul eder. Ancak ona göre modern çağın insanı eğitimi bu çeşitlilik ve zenginlikte ele almamaktadır. Bunun yerine branşlaşma adına bu çeşitliliğin bir kısmıyla programlanan eğitim modelleri içinde yetişmektedir. Bu ise yetişmede kısırlık ve tek tip ilgi alanıyla sınırlılığı tevlit etmektedir.

İşte bütün bu sorunların üstesinden gelecek bir eğitim fikri yirminci yüzyılın bu dahi ve kâhin filozofu tarafından özellikle eğitimin geleceği ve ne'liği üzerine yaptığı şiddetli eleştirilerle bir panorama oluşturur. Onun hakiki kültürün yerini yaygın eğitimin yol verdiği sıradanlık yanında gazete ve popüler kültüre bırakması ve bu ortamın taşıyıcılarının gazeteciler olması da esefle karşıladığı bir durumdur. Hakiki kültürün yerini alan bu gazete kültürünün taşıyıcısı olan gazetecileri zamanın efendileri fakat şimdinin ve modanın köleleri olarak gören Nietzsche'nin modern kültürün geldiği yeri öngörmesi ilginçtir. Çağımız Nietzsche'nin eleştiri ve öngörülerıyla yeni bir muhasebeye muhtaç görünmektedir.



KAYNAKÇA

- Açık, Tansu, 19.yy. Bildung Çağı? Paylaşımlar Üniversite Bilgi Üretim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Akarsu, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2007.
- Akarsu, Bedia, Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aydoğan, İsmail, Kültür Temelli Eğitim, Harf Yayınları, Ankara, 2016.
- Aytaç, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi, (7. Basım), Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2018.
- Aytaç, Kemal, Federal Almanya Cumhuriyetinde Okul Sistemi, Engin Yayınları, Ankara, 1999.
- Bakır, Kemal, “Jean-Jacques Rousseau’nun Natüralist Eğitim Anlayışı”, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2007, Cilt 0, Sayı 15, 103-122.
- Barrow, Robin, Plato, Utilitarianism And Education, Routledge, Usa, 2010.
- Baykan, Fehmi, Nietzsche’nin Felsefesi, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2008.
- Baykan, Fehmi, Nietzsche’nin Felsefesi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bayraklı, Bayraktar, Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Berkowitz, Peter, Nietzsche Bir Ahlak Karşıtının Etiği, çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Blackham, H.J., Altı Varoluşçu Düşünür (Kierkegaard, Nietzsche, Jaspers, Marcel, Heidegger, Sartre), çev. Ekin Uşşaklı, Dost Yayınları, Ankara, 2005.
- Burnham, Douglas, The Nietzsche Dictionary, Bloomsbury, (First Public), London, 2015.
- Canatan, Kadir, Eğitim Felsefesi, Beyan Yayınları, İstanbul, 2018.
- Carmo, Do Juliano, A Companion to Naturalism, Federal University Of Pelotas Press, Brazil, 2015.
- Cevizci, Ahmet, Eğitim Felsefesi, (4. Basım), Say Yayınları, İstanbul, 2016.
- Cevizci, Ahmet, Eğitim Felsefesi, (4. Basım), Say Yayınları, İstanbul, 2011.

- Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul, 2019.
- Christopher, Winch and John, Gingell, Philosophy of Education, Routledge, Usa, 2008.
- Copleston, Frederick, A History of Philosophy-Volume 1 (From the Pre-Socratics to Plotinus),New York, 1993.
- Copleston, Frederick, Felsefe Tarihi: Nihilizm ve Materyalizm, çev. Deniz Canefe, Idea Yayınları, İstanbul, 1996.
- Coşar, Metin, Nietzsche Kavramada Yeni Bir Yol, (2. Basım), Odtü Yayınları, Ankara, 2009.
- Craver, Ozmon, and M. Craver, Samuel, Existentialism, Phenomenology and Education, Merrill Prentice Hall, Usa, 2003.
- Craver, Ozmon, Philosophical Foundations of Education, Merrill Prentice Hall, Usa, 2003.
- Çalıcı, S. Gilles Deleuze ve Felix Guattari'de Arzu Ontolojisi ve Politika, (Yüksek Lisans Tezi) Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, (TR), 2012.
- Çiçek, Hasan, Karl Jaspers'in Siyaset Felsefesi, (1. Basım), Dergah Yayınları, İstanbul, 2008.
- Danto, Artur, Nietzsche (Hayatı, eserleri ve felsefesi) çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
- Deleuze, Gilles ve Claire, Parnet, Diyaloglar, çev. Ali Akay, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- Deleuze, Gilles, Anlamın Mantığı, çev. Hakan Yücefer, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Deleuze, Gilles, Güç İstenci ve Ebedi Dönüşe Dair Sonuçlar, İssız Ada ve Diğer Metinler: Metinler ve Söyleşiler, Yayına Hazırlayan: David Lapoujade, çev. Ferhat Taylan-Hakan Yücefer, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2009.
- Deleuze, Gilles, Kritik ve Klinik, çev. İnci Uysal, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2017.

- Deleuze, Gilles, Nietzsche and Philosophy, trans. Hugh Tomlinson, Continuum, London, 1992.
- Deleuze, Gilles, Nietzsche ve Felsefe, çev. Ferhat Taylan, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2010.
- Emdem, J. Christian, Modern Siyasal Düşünce ve Nietzsche, çev. Gamze Varım, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.
- Erdem, H. Subhi, Nietzsche Perspektivizm, Anlam ve Yorum, Bilge Adam Yayınları, Van, 2007.
- Erdem, H. Subhi, Nietzsche, Perspektivizm, Anlam ve Yorum, (1. Basım), Eflatun Yayınları, İstanbul, 2020.
- Ergün, Mustafa, Eğitim Felsefesi, (3. Basım), Pegem Yayınları, Ankara, 2011.
- Esenyel, Adnan, Nietzsche Sokrates'i Neden Öldürdü?, Fol Yayınları, Ankara, 2020.
- Estin, Colette ve Laporte, Helene, Yunan ve roma Mitolojisi, (27. Basım), çev. Musa Eran, Tubitak Yayınları, Ankara, 2013.
- Fink, Gerhard, Antik Mitolojide Kim Kimdir, (1. Basım), çev. Serpil Erfindik Yalçın, İlyay Yayınları, İzmir, 2004.
- Fitzsimons, Peter, Nietzsche, Ethics and Education, Sense Press, Rotterdam, 2007.
- Foucault, Michel, Büyük Kapatılma, çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Foucault, Michel, Cinselliğin Tarihi, çev. Hülya Tufan, Afa Yayınları, İstanbul, 1994.
- Foucault, Michel, Hapishanelerin Doğuşu, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara, 1992.
- Foucault, Michel, İktidarın Gözü, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Foucault, Michel, Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

- Fuhr, Thomas, al et., Transformative Learning Meets Bildung, Sense Publishers, Rotterdam, 2017.
- Gadamer, Hans, G., Edebiyat Nedir, çev. Şahbender Çoraklı, Ahmet San, Babil Yayınları, Erzurum, 2002.
- Gatto, T. John, Eğitim (Bir Kitle İmha Silahı), çev. Mehmet Ali Özkan, Edam Yayınları, İstanbul, 2018.
- Gerson, Lloyd P., The Cambridge Companion to Plotinus (Cambridge Companions to Philosophy, Cambridge University Press, England, 1996.
- Gökalp, Nurten: İnsan Felsefesi, (1. Basım), Nobel Yayınları, Ankara, 2014.
- Gökçe, Feyyat, Devlet ve Eğitim, (5. Basım), Pegem Yayınları, Ankara, 2009.
- Guo, Jinnan, Education as Liberation from Nietzsche to Dewey, pub., Teachers College, Columbia University, Columbia, 2018.
- Gürel, Ramazan,” Din Eğitiminde Neo-Hümanist Bir İdeal: Bildung Modeli ve Almanya’da Din Eğitimi Anlayışına Etkileri”, Marife, 2019.
- Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, (3. Basım), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1979.
- Illich, D. Ivan, Okulsuz Toplum, çev. Mehmet Özay, Şule Yayınları, İstanbul, 2009.
- İnal, Kemal, Eğitim ve İdeoloji, (1. Basım), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.
- Jaspers, Karl, Nietzsche Nasıl Felsefe Yapıyordu, (1. Basım), çev. Murat Batmankaya, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kant, İmmanuel, Eğitim Üzerine, çev. S.Emre Berkman, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Kaufmann, Walter, İnsanı Anlama(ma)k, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1997.
- Kaufmann, Walter, The Porable Nietzsche, The Viking Press, Usa, 1988.
- Kuçuradi, Ionna, Nietzsche ve İnsan , Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Küçükalp, Derda, Politik Nihilizm (Nietzscheci Bir Tartışma), Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.

- Küçükalp, Derda, Siyaset Felsefesi, (2. Basım), Dora Yayınları, Bursa, 2016.
- Küçükalp, Kasım, Nietzsche ve Postmodernizm, (1. Basım), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003.
- Laertious, Diogenes, Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri, (9. Basım), çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.
- Leis, Mario, Nietzsche'nin Kadınları, (1. Basım), çev. Pınar Ceylan, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- Magee, Bryan, Büyük Filozoflar, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008.
- Manav, Faruk, Eğitim Felsefesi, Pegem Yayınları, Ankara, 2018.
- Marples, Roger, The Aims of Education, London, 1999.
- Maurice, S. Friedman, Martin Buber The Life of Dialogue, The University of Chicago Press, Chicago Illinois, 1954.
- Megil, Allan, Aşırılığın Peygamberleri, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- Moore, Ernest Carroll, What is Education?, Ginn and Company, New York, 1915.
- Nehamas, Aleksandır, Edebiyat Olarak Hayat, (1. Basım), çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Nietzsche, Fredirich, W., David Strauss, (2. Basım), çev. Osman Çeviktay, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Fredirich, W., David Strauss, İtirafçı ve yazar, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.
- Nietzsche, Fredirich, W., Ecce Homo, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- Nietzsche, Fredirich, W., Eğitici Olarak Schopenhauer, (4. Basım), çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020.

Nietzsche, Fredirich, W., Eğitimci Olarak Schopenhauer, (1. Basım), ev. Cemal Atila, Say Yayınları, İstanbul, 2003.

Nietzsche, Friedrich W., Aforizmalar, (1. Basım), ev. Orhan Düz, Tutku Yayınları, Ankara, 2012.

Nietzsche, Friedrich W., Ahlakın Soykütüğü Üstüne, (3. Basım), ev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

Nietzsche, Friedrich W., Böyle Buyurdu Zerdüş, (3. Basım), ev. Gülperi Sert, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

Nietzsche, Friedrich W., Böyle Buyurdu Zerdüş, ev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich W., Böyle Buyurdu Zerdüş, ev. Turan Oflazoğlu, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1964.

Nietzsche, Friedrich W., Deccal, ev. Murat Batmankaya, Şule Yayınları, İstanbul, 2015.

Nietzsche, Friedrich W., Filozofun Kitabı (Kuramsal İncelemeler), ev. Nejat Bozkurt, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016.

Nietzsche, Friedrich W., Gezgin İle Gölgesi, ev. Murat Batmankaya, Şule Yayınları, İstanbul, 2016.

Nietzsche, Friedrich W., Güç istenci, ev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich W., İnsan oğul ve Tek Başına, (1. Basım), ev. Kenan Sarıalioğlu, Fol Yayınları, Ankara, 2019.

Nietzsche, Friedrich W., İnsanca Pek İnsanca-1, (3. Basım), Türkiye İş Bankası Yayınları, ev. Mustafa Tüzeli, İstanbul, 2015.

Nietzsche, Friedrich W., İyinin ve Kötünün Ötesinde, ev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

Nietzsche, Friedrich W., Kahin, (1. Basım), ev. Sedat Umran, Fol Yayınları, Ankara, 2019.

- Nietzsche, Friedrich W., Karişik Kanılar ve Ozdeyişler (İnsanca Pek İnsanca-2), (2. Basım), Türkiye İş Bankası Yayınları, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, 2015.
- Nietzsche, Friedrich W., Otobiyografik Yazılar ve Notlar, (1. Basım), çev. M. Sami Kürk, Pinhan Yay. İstanbul, 2019.
- Nietzsche, Friedrich W., Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, çev. Gürsel Aytaç, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Nietzsche, Friedrich W., Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine,(3. Basım), çev. Gürsel Aytaç, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Friedrich W., Putların Alacakaranlığında, (3. Basım), çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Nietzsche, Friedrich W., Richard Wagner Bayreuth'ta, (3. Basım), çev. Mehmet Osman Toklu, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Friedrich W., Seçilmiş Düşünceler, (4. Basım), çev. Samih Tiryakioğlu, Assos Yayınları, İstanbul, 2013.
- Nietzsche, Friedrich W., Şen Bilim, (3. Basım), çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Nietzsche, Friedrich W., Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.
- Nietzsche, Friedrich W., The Will To Power, trans. Walter Kaufmann, Vintage Books, New York, 1968.
- Nietzsche, Friedrich W., Tragedyanın Doğuşu, (11. Basım), çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.
- Nietzsche, Friedrich W., Wagner Olayı, (3. Basım) çev. Osman Toklu, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Friedrich, Deccal, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.
- Nietzsche, Friedrich, İyinin ve Kötünün Ötesinde, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004.

- Nietzsche, Friedrich, Putların Alacakaranlığı, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nietzsche, Friedrich, Putların Batışı Ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nietzsche, Friedrich, Thus Spake Zarathustra, J.M. Dent&Sons Ltd, London, 1950.
- Nietzsche, Friedrich, Twilight of Idols, trans. J.R. Hollingdale, Penguin Book, Usa, 2003.
- Nietzsche, Friedrich, Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans, çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Özcan, Muttalip, İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2006.
- Özkan, Senail, Kaplan Sirtında Felsefe Nietzsche, (3. Basım), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.
- Parlar, Y., “Nietzsche’nin Aristokratik Radikalizmi”, Özne Dergisi, 2019, (31), 145-158.
- Parr, Adrian, The Deleuze Dictionary, Edinburg University Press, Revised Edition, Edinburgh, 2010.
- Pearso, A. Keith, Kusursuz Nihilist, (2. Basım), çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Plank, William, Nietzsche ve Varlık, çev. Cem Kılıçaslan, Mitra Yayınları, İstanbul, 2012.
- Reboul, Olivier, Eğitim Felsefesi, (1. Basım), çev. Işın Görbüz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Reiiter, Paul and Wellmon, Chad, Anti-Education, trans. Damion searls, New York Pub., New York, 2016.
- Reitter, P ve Wellmon, C., Anti-Education Friedrich Nietzsche, The New York Review of Books, New York, 2016.
- Rorty, Richard, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, (1. Basım), çev. Mehmet Küçük ve Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.

- Rousseau, J.J., Emile-Bir Çocuk Büyüyor, (8. Basım), çev. Ülkü Akagündüz, Selis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Rusk, Robert, The Doctrines of The Great Educators, Macmillan, London,1982.
- Russell, Bertrand, Eğitim Üzerine, (1. Basım), çev. Alişan Uğur, Cem Yayınları, İstanbul, 2014.
- Safranski, Rudiger, Romantik Bir Alman Sorunsalı, (1. Basım), çev. Ali Nalbant, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Searls, Damion, Anti-Education Friedrich W. Nietzsche, New York Review Of Books, New York, 2016.
- Skirbekk G. ve Gilje N., Antik Yunandan Modern Döneme Felsefe Tarihi, çev. E, Akbaş ve Ş.Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Small, Robin, Reconciling Knowledge and Life, Springer, Switzerland, 2016.
- Sönmez, Veysel, Eğitim Felsefesi, (13. Basım), Anı Yayınları, Ankara, 2015.
- Steiner, Rudolf, Nietzsche Özgürlük Savaşçısı, çev. Sevinç Çekli, Omega Yayınları, İstanbul, 2004.
- Strathern, Paul, 90 Dakikada Nietzsche, çev. Gözde Karalök, Zeplin Yayınları, Muğla, 2016.
- Tanner, Michael, Nietzsche Düşüncenin Ustaları, (1. Basım), çev. Çetin Türkyılmaz, Altın kitapları Yayınları, İstanbul, 2007.
- Tozlu, Necmettin, Eğitim Felsefesi, M.E.B Yayınları, İstanbul, 1997.
- Ülken, H. Ziya, Eğitim Felsefesi, Doğubatı Yayınları, Ankara, 2013.
- Vattimo, Gianni, Modernliğin Sonu, çev. Şehabettin Yalçın, İz Yayınları, İstanbul, 1999.
- West, David, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, (3. Basım), çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2013.
- Wilson, John, Preface To The Philosophy Of Education, Routledge and Kegan Paul, London, 1979.

Wolf, Abraham, Nietzsche'nin Felsefesi, (1. Basım), çev. Sebahattin Çevikbaş ve H. Subhi Erdem, Babil Yayınları, Erzurum, 2003.

Young, Julian, Nietzsche, çev. Bülent O. Doğan, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010. Nietzsche, Friedrich W., Otobiyografik Yazılar ve Notlar, (1. Basım), çev. M. Sami Kürk, Pinhan Yay. İstanbul, 2019.

Nietzsche, Friedrich W., Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, çev. Gürsel Aytaç, Say Yay., İstanbul, 2003.

Nietzsche, Friedrich W., Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, (3. Basım), çev. Gürsel Aytaç, Say Yay., İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich W., Putların Alacakaranlığında, (3. Basım), çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yay., İstanbul, 2015.

Nietzsche, Friedrich W., Putların Alacakaranlığında, çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yay., İstanbul, 2015.

Nietzsche, Friedrich W., Richard Wagner Bayreuth'ta, (3. Basım), çev. Mehmet Osman Toklu, Say Yay., İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich W., Seçilmiş Düşünceler, (4. Basım), çev. Samih Tiryakioğlu, Assos Yay., İstanbul, 2013.

Nietzsche, Friedrich W., Şen Bilim, (3. Basım), çev. Ahmet İnam, Say Yay., İstanbul, 2011.

Nietzsche, Friedrich W., Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2006.

Nietzsche, Friedrich W., Tragedyanın Doğuşu, (11. Basım), çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yay., İstanbul, 2011.

Nietzsche, Friedrich W., Wagner Olayı, (3. Basım) çev. Osman Toklu, Say Yay., İstanbul, 2010.

Özcan, Muttalip, İnsan Felsefesi: İnsan ın Neliği Üzerine Bir Soruşturma, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2006.

- Özkan, Senail, Kaplan Sirtında Felsefe Nietzsche, (3. Basım), Ötüken Yay., İstanbul, 2004.
- Pearso, A. Keith, Kusursuz Nihilist, (2. Basım), çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011.
- Reboul, Olivier, Eğitim Felsefesi, (1. Basım), çev. Işın Görbüz, İletişim Yay., İstanbul, 1991.
- Rorty, Richard, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, (1. Basım), çev. Mehmet Küçük ve Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995.
- Rousseau, J.J., Emile-Bir Çocuk Büyüyor, (8. Basım), çev. Ülkü Akagündüz, Selis Yay., İstanbul, 2009.
- Russell, Bertrand, Eğitim Üzerine, (1. Basım), çev. Alişan Uğur, Cem Yay., İstanbul, 2014.
- Safranski, Rudiger, Romantik Bir Alman Sorunsalı, (1. Basım), çev. Ali Nalbant, Kabalcı Yay., İstanbul, 2013.
- Searls, Damion, Anti-Education Friedrich W. Nietzsche, New York Review Of Books, New York, 2016.
- Sönmez, Veysel, Eğitim Felsefesi, (13. Basım), Anı Yay., Ankara, 2015.
- Strathern, Paul, 90 Dakikada Nietzsche, çev. Gözde Karalök, Zeplin Yay., Muğla, 2016.
- Tanner, Michael, Nietzsche Düşüncenin Ustaları, (1. Basım), çev. Çetin Türkyılmaz, Altın kitapları Yay., İstanbul, 2007.
- Tozlu, Necmettin, Eğitim Felsefesi, M.E.B Yay., İstanbul, 1997.
- Vattimo, Gianni, Modernliğin Sonu, çev. Şehabettin Yalçın, İz Yay., İstanbul, 1999.
- West, David, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, (3. Basım), çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yay., İstanbul, 2013.
- Wilson, John, Preface To The Philosophy Of Education, Routledge and Kegan Paul, London, 1979.

Wolf, Abraham, Nietzsche'nin Felsefesi, (1. Basım), çev. Sebahattin Çevikbaş ve H. Subhi Erdem, Babil Yay., Erzurum, 2003.

Reiiter, Paul and Wellmon, Chad, Anti-Education, trs: Damion searls, New York Pub., New York, 2016.

Guo, Jinnan, Education as Liberation from Nietzsche to Dewey, pub., Teachers College, Columbia University, Columbia, 2018.

